

ISSN 1406-8826

SOTSIAALTÖÖ JA SOTSIAALPOLIITIKA ERIALAAJAKIRI

2/2015

HIND 3,75 €

Sotsiaaltöö

Kogukonnaga seotud
mõisted ja osalemist
toetavad teenused

Omavalitsuste ja
kogukondade koostöö

Eluilmakeskne
sotsiaaltöö

Sotsiaaltöö teadmuse
kujunemine

Sotsiaaltöö

Tervise Arengu Instituudi ja sotsiaalministeeriumi väljaanne. 18. aastakäik
Ajakirjast saab lugeda uurimistulemusi ja teoreetilisi ülevaateid sotsiaaltööst ning sotsiaalpoliitikast; kogemuslikke, nõuandvaid ja informatiivseid artikleid, mis on toeks kõigile, kes puutuvad kokku sotsiaaltöoga. Ilmub neli korda aastas: veebruaris, mais, septembris ja detsembris.

Uudiskiri

Kord kuus ilmuv uudiskiri vahendab sotsiaalvaldkonna asutuste ja organisatsioonide info seadusemuudatustest, uuringutest, sündmustest, teenustest, sotsiaaltöötajate tegemistest jpm. Uudisekirjaga liitumiseks saada kiri meiliaadressil ajakiri@tai.ee.

Toimetuse kolleegium

Zsolt Bugarszki, Hans van Ewijk, Mailiis Kaljula, Riina Kiik, Rait Kuuse, Marju Medar, Valter Parve, Riho Rahuoja, Koidu Saia, Marju Selg, Judit Strömpl, Piret Tamme, Triinu Tikas, Tiia-Triin Truusa, Taimi Tulva

Toimetus

Vastutavad toimetajad: Regina Lind, Kairiin Olli

Toimetajad: Signe Väljataga, Margit Raias

Kontakt

Ajakiri Sotsiaaltöö

Tervise Arengu Instituut

Hiiu 42, 11619 Tallinn

Tel (+372) 659 3931, e-post ajakiri@tai.ee

Lähem info autorile: www.tai.ee/sotsiaalto

Ajakirja makett: Puffet Invest OÜ

Küljendanud ja trükkunud: Ecoprint AS

Tiraaž: 1000 eksemplari

Tellimine

Ajakirja aastatellimuse hind on 15 eurot, üliõpilastele 10 eurot. Aastatellimus kolmes eksemplaris samale tellijale 29 eurot.

Tellimuse saab vormistada:

- postkontorites üle Eesti
- veebilehel www.omniva.ee
- meiliaadressil ajakiri@tai.ee.

Üksiknumbreid saab tellida Tervise Arengu Instituudi koolituskeskusest (Hiiu 42 Tallinn) ja osta kaupluses Ülikooli Raamatupood, (Raekoja plats 11 Tartu).

Ajakirja vanemad numbrid ja värskemate numbrite valitud artiklid leiab www.tai.ee → väljaanded → trükised & infoväljaanded.

Tervise Arengu Instituut
National Institute for Health Development

SOTSIAALMINISTEERIUM

Sisukord

2/2015

Eessõna

Külli Mäe.....2

Kogukond

Kogukond – kaasaegne koostöövorm
George Zhordania.....3

Kogukonnaga seotud mõisted
ja kogukonnas osalemist
toetavad teenused Eestis
Jean Pierre Wilken, Zsolt Bugarszki,
Koidu Saia, Karin Hanga, Dagmar
Narusson, Marju Medar.....7

Keelekasutus sotsiaaltöötajate
kogukonnas
Zsolt Bugarszki13
Sotsiaalteenuste ühtne kvaliteet üle
Eesti – kas saavutamatu eesmärk?
Mare Naaber.....18
Tugiisikuteenus areneb omaavalitsuse
ja kogukonna koostöös
Veronika Varep.....22

Teoreetilised lähtekohad

Tervikliku sotsiaaltööteooria
otsingul: eluilmakeskne sotsiaaltöö
Marju Selg26
Pierre Bourdieu käsitus ja
kultuuritundliku sotsiaaltöö praktika
Airi Mitendorf32
Sotsiaaltöö teadmuse kujunemine
Jean Pierre Wilken.....38

Persoon

Marje Paljak: „Viha ja kadedus
tuleb endast eemal hoida”
Rain Uusen.....42

Ennetus

Käitumisoskuste mäng on
Eestis kanda kinnitamas
Kai Klandorf, Karin Streimann46
Nõustamine ja abi lastele neile omases
toimekeskkonnas – internetis
Ene Sepp.....50
Leebe unekool vanemate toetajana
Merit Lilleleht, Önne Liv Valberg.....56

Sotsiaaltöö meetodid

Ülekandest psühholoogias ja sotsiaaltöös
Monika Luik.....59

Kogemus

Tasuta meditsiiniabi koduta
inimestele ... ja nende koortele ehk
killuke Austria sotsiaalsüsteemist
Anni Raie.....64

Uurimus

Perevägivalda ohvrite
kogemused abi otsimisel
Virve Kass.....67

Info

Eurotoetused sotsiaalvaldkonnas
Kertu Pöial.....72

Koolitus / Konverents

Sotsiaaltöötaja oluline roll rahva-
tervisealase pädevuse suurendamisel
Alo Raieste.....76
Peagi toimuval MAPSI konverentsil
arutletakse kunsti mõju üle ühiskonnas
Annukka Jyräma, Marge Sassi.....78

Suund kogukonnatööle

Kogukonnatöö on järjest enam sotsiaaltöötajate mõistlike valikute hulgas, sest heade tulemuste saavutamiseks napib nii eriteenuseid kui ka raha. Kogukonna kaasamine pakub loovaid ja värskeid lahendusi olukordades, kus oleme ummikusse jooksnud.

Muutus sotsiaaltöö rõhuasetustes on loomulik ning käib käsikäes ühiskonnas toimuvate protsessidega. Selle ajakirjanumbri artiklid toovadki esile kogukonna kaasamise võimalusi, mida oleme siiani vähe kasutanud või millest oleme arvanud, et see käib sotsiaaltöötajal ressursinappuse tõttu üle jõu.

Muutuste tegemiseks on vaja tahtmist ja otsustamisjulgust. Tahtmistest saame aimu, kui vaatame enda sisse ja uurime oma vajadusi. Kas oleme jõudnud hoolitseda selle eest, et jaksaksime? Ehk on just nüüd aeg võtta rohkem vastutust oma kogukonna heaolu eest?

Muutuseks on just õige aeg. Vanaviisi tulekahjusid kustutades edasi ei saa, vaja on uuendusi ning tööd kogukonnas ja kogukonna ressursse kaasates. Muutus sotsiaaltöös peab muidugi olema kooskõlas sotsiaalpoliitiliste otsustega. Seda kõike hakkab toetama „Sotsiaalse turvalisuse, kaasatuse ja võrdsete võimaluste arengukava 2016–2023”, mis korrastab teistes arengukavades seatud eesmärgid, tegevused ja meetmed ning annab sotsiaalse turvalisuse valdkonnale ühtse strateegilise lähenemise.

Muutused ei ole sotsiaaltöös sageli lihtsad. Hea näide on erihoolekande arengud, valminud arengukava visioon on eelisarendada toetavate teenuste pakkumist ja osutamist, keskendudes isikukesksete kvaliteetsete teenuste arendamisele kogukonna sees.

Muutust soodustab see, et teame uurinutele tuginedes üsna palju sarnastest kogemustest. Arvestada saab ka värske uuringu „Kogukonnatoetus erivajadustega inimestele” tulemusi. Abiks uue mõtteviisi levitamisel on intrigeeriva pealkirjaga käsiraamat „Kuidas klientidest saavad kodanikud”. Üks võimalus kogukonnatöök on ka oma kogukonna loomine, sarnase mõtteviisiga töötajate koondamine. Selliseks näiteks on CARE kogukond: me kõik töötame väga keerulises elusituatsioonis olevate inimestega juba pikka aega ja kasutame kohalolule, taastumisele ja abivajaja tugevustele suunatud töövõtteid.

Usun, et muutused sotsiaaltöö valikutes on asjade loomulik käik, tahame üha rohkem töötada kogukonna kaudu ja kogukonnaga. Nii saame parimal viisil toetada kõigi kodanike heaolu ja ennetada olukordi, kus psühhosotsiaalselt haavatav inimene jääb ilma kogukonna loomulikust toest.

Küllli Mäe

Eesti Psühhosotsiaalse Rehabilitatsiooni Ühingu juhatuse liige
Heaolu ja Taastumise Kooli asutaja ja õpetaja

Kogukond – kaasaegne koostöövorm

George Zhordania

kommunikatsioonidisaini agentuuri H/G tegevjuht

Eestis on mitmeid kogukondi, seltse ning muid aktiivsete kodanike algatatud liikumisi, millest paljud tegutsevad sotsiaalvaldkonnas. Juriidilisest vormist või selle puudumisest olenemata ühendab neid inimesi eesmärk ja mõtteviis või piirkond.

Kuigi rahvasuus võib kogukonna mõiste varieeruda, mõeldakse kogukonna all üldjuhul asula (või mitme asula) piires tegutsevat inimrühma, mis seisab ühise asja eest.

2014. aasta lõpus valminud Linnalabori ning Eesti külaliikumise „Kodukant” läbi viidud kogukonnauuringuga „Eesti kogukondade hetkeseis” püüti esimest korda välja selgitada geograafilisi kogukondi, nende toimimist, ülesehitust ja tegutsemise piiranguid. Uuriti ka seda, mida riik neilt ootab, sest koos suureneva populaarsusega on kasvanud ka riigi ootused kogukondadele. (Lippus 2015)

Vahemärkusena olgu mainitud, et kuigi eelnimetatud uuring keskendus eeskätt konkreetsele alal või piirkonnas tegutsevatele kogukondadele, ei ole füüsiline ruum kogukondlikule tegevusele enam kaugeltki piiranguks, sest mõiste kogukond võib tänases Eestis tähistada ka ühist mõtteviisi kandvate või samade huvidega inimeste ühendust, keda ühendab vaid virtuaalne keskkond (vt nt „eestlased Facebookis”).

Geograafilisi kogukondi on aga uurinud kirjeldatud järgmiselt: „Enamik Eesti

kogukondi ei ole väga suured, seda nii absoluutarvuna kui suhtarvuna, st võrreldes seda nt keskmise küla elanike arvuga: enamiku kogukondade (58%) suuruseks on kuni 10 aktiivset liiget ning ligikaudu veerand kogukondadest (26%) koosneb 11–20 aktiivsest osalejast. Enamik kogukondlikku tegevusse haaratud inimestest on naised (vaid 9% kogukondadest on mehi rohkem kui naisi) ning pooltes kogukondades (51%) moodustavad enamuse vanemad kui 40aastased inimesed. Võttes arvesse, et Eestis on keskmine eluiga 40,8 eluaastat, tegutseb kogukondlikult siiski pigem vanem elanikkond.” (Kogukonnauuring 2014)

Kogukondade eelisteks omavalitsuste ees peetakse ennekõike paindlikkust, sest neid ei kammitse liigne bürokraatia ega seadused. Tihti pole kogukond juriidiliselt registreeritud, kuid kui on, siis seda on tehtud võimaliku finantstegevuse korraldamiseks (toetuste haldamine, annetuste kogumine, töötasude maksmine). Näiteks mõned sotsiaalsed ettevõtmised on registreeritud MTÜdena.

Enamjaolt näevad kogukonnad end kohaliku omavalitsuse koostööpartneritena ning kohaliku elaniku häälekandjatena, olles justkui puhvriks kohaliku inimese ning omavalitsuse vahel. Kuid nagu Supilinna seltsi lugu ilmekalt näitab, toimib kogukond teinekord ka nõuandjana,

nõustades kohalikku omavalitsust selle töös ja tegemistes. Tõsi, on juhtumeid, kus erinevad kogukonnad, kellel on sama eesmärk, omavahel konkureerivad.

Enamjaolt näevad kogukonnad end kohaliku omavalitsuse koostööpartneritena ning kohaliku elaniku häälekandjatena, olles justkui puhvriks kohaliku inimese ning omavalitsuse vahel.

Inimese kui kogukonna liikme aspektist vaadatuna on kogukondliku liikumise eesmärk midagi ära teha, sest pelgalt kohalikele omavalitsusele lootma jäädes võib lahendus end planeeritust kauem oodata lasta.

Kogukondliku algatuse puhul on ühiseks nimetajaks aktiivne kodanik, kes soovist midagi parandada või parendada, ise lahendusi otsima hakkab. Probleemid, mida lahendatakse, on peaaegselt mitmesugused sotsiaalsed ja majanduslikud küsimused. Üldjuhul töö eest keegi palka ei saa ning kogukondlikku asja aetakse vabast tahtest, ajast ning soovist midagi muuta. Käesoleva artikli tarvis läbi viidud intervjuudest jäigi kõlama veendumus, et „kui ma saan aidata, ma pean seda tegema”. Kuuldud lood kinnitavad, et kogukondadel on sotsiaaltööga ühiseid väärtusi ja seetõttu siin saabki leida koostöövõimalusi.

Kogukond kui meelsuse kandja

Termin *öko* on avalikkuses laialt kasutatust leidnud, tähistades peaaegselt kõike looduslähedast, naturaalselt ning tervislikku, olgu siis tegemist toidu, kosmeetika või tarbeesemetega.

Raplamaal, Mõisamaa külas asub vana

hooldekodu, mille ettevõtlikud inimesed omaenda säästudega 2014. aasta sügisel ära ostsid ning korda tegid. Oli sündinud ökoküla.

„Meie eesmärk on elada looduslähedaselt, olla kooskõlas loodusega,” ütleb Riinu Lepa, Mõisaküla ökokogukonna üks eestvedajaid. Ökoküla kontseptsioon pärineb 1970. aastate algusest, kui inimeste teadvusesse hakkas üha enam jõudma mõiste energiakriis. Ökoküla idee autoriks peetakse Georgia Tehnoloogia Instituudi professorit George Ramsey't, kes selle 1978. aastal avaldatud töös „Passiivse energia kasutamine ehitatud keskkonnas” (ingl k *Passive Energy Applications for the Built Environment*) välja tõi. Tõsi, Ramsey töö keskendus küll peaaegselt säästliku majapidamise energiatilisele poolele, kuid ajapikku on ökokülast saanud säästev, kestlik, kuid ennekõike looduslik eluviis, mida viljeldakse terves maailmas.

Kõnealusel artiklis käsitletava ökoküla eesmärk on propageerida looduslähedast eluviisi ja olla samal ajal ka teistele eeskujuks.

„Omi mõtteid me kellelegi peale ei suru, kuid elame ise nii, nagu õigeks peame. Korraldame aeg-ajalt sellel teemal ka koolitusi,” ütleb Riinu Lepa mainides, et lisaks püsielanikele on oodatud ka vabatahtlikud ning niisama uudishimulikud, kes võiksid olla huvitatud ökoküla eluolust ja tegemistest.

Lepa, kes on pikki aastaid juhendanud ka projekti „Tagurpidi Lavka”, mille eesmärk on värske toidutoorme toimetamine maalt linna, ei ole „ökonduses” kaugelki võhik, sestap tundus tema sõnutsi loogiline selline küla püsti panna.

„Kuigi alustasime oma ökokogukonna projektiga alles 2014. aasta sügisel, on idee meis küpsenud juba aastaid,” selgitab ta,

„lihtsalt sobivat kohta oli raske leida.” Kui aga kuulus tühjakäänud hooldekodust Riinuni jõudis, oli otsus tehtud, „panime rahad kokku ning ostime vana hooldekodu ära.”

Hooldekodu, mille Lepa ning ta mõttekaaslased ära ostsid, asub vanas mõisahoones, sellel on ka üksjagu maad, kus omi põllusaadusi kasvatada.

„Kui tulevikus piisavalt saaki tulema hakkab ja sealt hakkab üle jääma, oleme mõelnud ka toodangu müügile, kuid vaevast sellest midagi väga suurt kujuneb,” ütleb Lepa, „pigem on meie eesmärk näidata, et ka nii on võimalik elada.”

Vaimses plaanis on aga lugu sootuks teine. „Olen ise pikalt linnas elanud ning mingil ajahetkel tundsin, et tahaks linnast ära,” räägib Lepa oma kogemusest. „Ma olen ajanud seda Lavka asja ning selle kõrval õpetan ka EBSis, kuid see siin on see, mis on hingelähedane,” ütleb ta, „suhe loodusega, loomadega, inimestega, annab kordades rikkalikuma elukogemuse, kui ma linnas võiksin saada.”

Saksamaalt Võhma Valgusvabrikusse

Oli 1999. aasta sügis, kui Elke Klara Wüthrich Saksamaal enda restorani töö selja taha jättis ning šveitslasest juustumüüja eestvedamisel Eestisse kolis. „Ühel päeval tuli meie restorani šveitslasest mees, kes müüs Eesti juustu,” meenutab Wüthrich. „See oli Tarvasto juustu,” lisab ta. „Ja nii ta läks,” naerab Wüthrich.

Nüüd, üle kümne aasta hiljem, juhatab Wüthrich sellesama šveitslasest juustumüüjaga (kes, tõsi, enam juustu ei müü) vägesid Võhma linnas, kus veab eest nii mittetulusühingut „Sinule”, kui ka kaht sotsiaalse suunitlusega osaühingut.

„Jah, meil on kaks osaühingut ning üks mittetulusühing, mille kaudu

oma tegemisi koordineerime,” selgitab Wüthrich.

Nagu selgub, on kaks osaühingut justkui ühe terviku kaks poolt: üks osaühing tegeleb küünalde tootmisega, teine osaühing nendesamade küünalde müügiga. „Kutsume neid kaht hellitavalt Võhma Valgusvabrikuks,” naerab Wüthrich.

Olgugi et tegemist on osaühingutega, ei ole nende ainus eesmärk kasumi teenimine, pigem on sooviks luua töökohti kohalikele elanikele, kellel mujal töö leidmisega probleeme võiks tekkida.

„Erinevalt üldlevinud arusaamast ei taotle meie ainult kasumit, vaid soovime ka töökohti luua, see on üks põhjus, miks need ettevõtted on ellu kutsutud,” räägib Wüthrich.

Lisaks osaühingutele on Wüthrichi hallata ka mittetulusühing „Sinule”.

„MTÜ kaudu oleme loonud siia Võhmasse parafiinkattega uisuväljaku, kus saab aasta ringi uisutada. Sealsamas on ka batuut ning miniloomaaed, nii et koolilapsed, kes siin ekskursioonil käivad, saavad pärast küünlavabriku külastamist end ka pisut liigutada,” ütleb Wüthrich. „Kooliekskursioonid on kohe üks eraldi teenus, sest saame pakkuda elamust soodsa raha eest,” lisab ta.

Lisaks kõigele sellele korraldab MTÜ ka igasuguseid üritusi, et sel viisil hoolitseda kohalike majandusraskustes inimeste ning eakate eest.

„Näiteks eakatele korraldame jõulupidusid, aasta tagasi aitasime mõned vana-inimesed ühiselamusse, et nad nii, ühiselt, kommunaalkulude eest vähem maksmaks peaksid, supikööki vedasime meie eest,” toob Wüthrich paar näidet. Siinkohal ei jäta Wüthrich kiitmata Võhma linnavalitsust, kellega on koostöö sujunud väga hästi.

„Oleme partnerid, mitte konkurendid,” ütleb ta.

Aeg teeb oma töö

Linnaasumites tegutsevatest kogukondadest üks suuremaid, ja kindlasti ka tuntumaid on Tartu Supilinna piirkonda ühendav Supilinna selts.

„Põhikirja järgi on Supilinn väärtuslik piirkond ja me soovime seda sellisena säilitada,” räägib Supilinna Seltsi juhatuse esimees Mart Hiob, „ja väärtuslik mitte ainult kinnisvaraarenduse mõttes.”

„Ajaloolises plaanis on Supilinn olnud pigem agul – see oli nii Nõukogude ajal ja ka uue Eesti aja alguses,” annab Hiob kiire ülevaate. „Kuid nüüd on asjad hakanud muutuma, kuivõrd siia kanti [Hiob elab ka ise Supilinnas] on hakanud lisanduma jõukamatki seltskonda. Üks meie eesmärke on säilitada Supilinnas selle sotsiaalsed ja majanduslikku mitmekesisust,” ütleb ta.

Lisaks sellele on paljud Supilinna seltsi ettevõtmised seotud keskkonnaga tervikuna. „Näiteks tahab kohalik omavalitsus siia teha laia autotee, mis ei ole sellises piirkonnas mõistlik,” toob Hiob ühe näite. „Ja siis me vaatame ja arutame, et leida selline lahendus, mis sobib nii kohalikule elanikule kui ka kohalikule omavalitsusele,” selgitab Hiob koostöö tagamaid.

Hiob räägib, et tihti on probleemiks see, et kui teemaks on mõni arendus või näiteks uue autotee tegemine, siis lähtutakse valmis standardist ega vaadata asja kohalike elanike silme läbi. „See meie ülesanne ongi,” ütleb Hiob, „me oleme kohalike elanike häälekandja.”

Viidatud allikad

Lippus, M. (2015). Kogukond on partner kohaliku elu korraldamisel. *Sirp*. 06.03.2015. <http://www.sirp.ee/s1-artiklid/arhitektuur/kogukond-on-partner-kohaliku-elu-korraldamisel/> (27.04.2015).

Kogukonnauuring: *Eesti kogukondade betkeseis* (2014). <http://www.linnalabor.ee/failid/n/52b5698cef1431087333dbf84a56380f> (27.04.2015).

Hiob ei eita, et seltsi eestvedamise teeb lihtsamaks tema eriala, milleks on linnaplaneerimine. „Kuna tööalaselt puutun samade inimestega niikuinii kokku, on seltsi asjade ajamine tõenäoliselt hulga lihtsam,” arvab ta. „Lisaks on Tartu Linnavalitsuse uks tööaegadel alati lahti, ainult mine ja koputa. Näiteks Tallinnas ja Pärnus pead enne aja kokku leppima, mis teeb asjaajamise tunduvalt keerulisemaks,” räägib ta.

Tuleb välja, et sama süsteem töötab ka teistpidi, s.o kui linnavalitsusel on mõni Supilinna tegemisi puudutav küsimus, pööratakse seltsi poole. „Aastatega [Supilinna selts saab käesoleval aastal 14aastaseks] on linnavalitsus harjunud sellega, et on üks grupp aktiivseid kodanikke, kes oma elukeskkonna eest seisavad, ja nii ongi kujunenud, et me aitame kaasa lahenduste otsimisel,” on Hiob optimistlik.

Kui uurin motivatsiooni ning töötasu kohta, ütleb ta, et seltsi juhtimise eest ta tasu ei saa, tehes seda vabast tahtest. „Me oleme küll kaalunud, et võiks liikmemaksu koguda, kuid see tähendaks, et keegi peab seda raha koguma, laekumisi kontrollima, meeldetuletusi saatma. Me soovime hoida kogu süsteemi võimalikult lihtsana,” selgitab Hiob.

Mis puudutab Hiobi isiklikku motivatsiooni, siis on selleks tema elukeskkond. „Eks sa ikka tahad, et kodus oleks hea olla, ja kes see selle eest siis vastutab, kui mitte sina ise.”

S

Kogukonnaga seotud mõisted ja kogukonnas osalemist toetavad teenused Eestis

Jean Pierre Wilken, Zsolt Bugarszki, Koidu Saia, Karin Hanga, Dagmar Narusson, Marju Medar

Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituut

Artikkel annab ülevaate kogukonnaga seotud mõistete käsitlestest, tuginedes uuringu „Kogukonnatoetus erivajadustega inimestele” tulemustele.

Mõisted kogukond (ingl k *community*) ning kogukonnas osalemine (ingl k *community participation*) on ülemaailmselt laialt kasutusel ja tundub, nagu teaks igaüks nende tähendust. Mõistesse süüvides ilmneb aga nende keerukus ja mitmetähenduslikkus. See on üks Eesti, Hollandi ja Ungari ülikoolide ning vaimse tervise teenusepakkujate ühistööna teostatud uurimuse „Kogukonnatoetus erivajadustega inimestele” (2012–2014) järeldusi.

Käesolevas artiklis arutleme mõistete kogukond, kogukonnas osalemine ning kaasatus üle eri kultuurikontekstides. Seda ei tasu pidada pelgalt teoreetiliseks harjutuseks: mõistekasutus avaldab mõju nii sotsiaalpoliitikale kui ka sotsiaaltöö professionaalsele praktikale. Kuna mõiste kogukonnas osalemine on mitmetähenduslik, siis võib see eri osapooli juhtida valesti mõistmise ning kommunikatsiooniprobleemide rägastikku. Näiteks sotsiaaltöötaja võib lugeda kogukonnas eduka osalemise eelduseks kliendile töökoha leidmist, kuid tema klient võib selleks pidada hoopis senisest paremaid suhteid oma pere ja sõpradega.

Artiklis tutvustame kogukonnaga seotud

mõistete teoreetilisi lähtekohti, analüüsime, kuidas neid mõisteid tõlgendavad teenusekasutajad ning seejärel arutleme kogukonnapõhiste teenuste arengu ning seisu üle tänases Eestis.

Mõiste sõltub kontekstist

Kogukonnatoetust käsitleva uurimisprojekti meeskonda kuulusid nelja ülikooli akadeemilised töötajad, vaimse tervise teenuseid osutavate organisatsioonide spetsialistid ja kogemuspõhised eksperdid, kes kasutavad vaimse tervise teenuseid. Projekti kestel kohtusid uurijad ja teenuseosutajate esindajad mitu korda, et vahetada kogemusi, õppida uurimistulemustest ning teha neist järeldusi. Nendel kohtumistel tõstatati korduvalt keelekasutuse teema, sh uuringus kasutatud standardiseeritud PAS-instrumendi nimetuse tõlkimisel eesti, vene ja ungari keelde. Näiteks: PAS instrumendi üheks uuritavaks teemaks on väide, mida teenusekasutaja peaks skaalal hindama.

Väide on järgmine: „Mul on tunne, et ma kuulun oma naabruskonna kogukonda” (ingl k *I have the feeling that I belong to the community in my neighbourhood*).

Arendusuuring „Kogukonnatoetus erivajadustega inimestele”

Uurimisprojektiga püüti arendada teadmiste- baasi haavatavas positsioonis olevate inimeste toetamisest ning seda eelkõige kodanikuks olemise (ingl k *citizenship*) ja kogukonnas osalemise põhimõtete valguses, lähtudes Euroopa Liidu poliitikast ning ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioonist. Selleks moodustati kolme riigi nelja ülikooli spetsialistidest koosnev uurimisrühm, millesse kaasati igast riigist aktiivseid vaimse tervise teenuste pakkujaid. Projekt viidi läbi Tallinnas, Amersfoortis ja Maastrichtis (Holland) ning Budapestis (Ungari). Projekt kestis 2012. aasta aprillist 2013. aasta detsembrini lõpuni. Mõned järeletoetused toimusid ka 2014. ja jätkuvad 2015. aastal. Sihtgrupiks olid peamiselt isikud, kellel on psüühikahäire.

Uuriti nende osalemist tööturul ja sotsiaalsetes võrgustikes. Andmeid koguti poolstruktureeritud individuaal- ja fookusgrupi intervjuudega, viidi läbi valdkonna poliitika analüüs. Kasutati ka standardiseeritud uurimisinstrumenti (PAS; Wilken ja Karbouniaris 2012) teenusekasutajate osalemise, autonoomia ja toetuse uurimiseks. Projekti lõppraportiga (Wilken 2014) saab tutvuda veebilehel www.communityparticipation-hu.nl. Lisaks anti 2015. aastal neljas keeles välja e-raamat „Lood taastumisest ning ühiskonnas osalemisest – võimalused ja väljakutsed”, mis sisaldab uurimuses osalenud klientide kogemuslugusid ning mõtteid, kuidas saaks toetada ühiskonnaelus osalemist nii teenuste kui suhtumise muutmisega.

Keeruliseks kujunes mõiste *kogukond* tõlkimine eri keeltesse. Selgus, et naabruskonda ei mõisteta alati kogukonnana või siis nähti kogukonda pigem füüsilise keskkonnana, jättes välja sotsiaalsed mõõtmed. Erinevalt mõisteti ka sõna kuulumine (ingl k *belong-ing*). Küsisime: „Mida tähendab kuulumine teatud sotsiaalsesse või füüsilisse kogukonda?” Need on mõned näited mõisteist, mille puhul ilmnes interpretatsiooni sõltuvus keele- ja kultuurikontekstist.

Kogukonna mõiste

Tavaliselt mõeldakse kogukonna all inimeste gruppi, kes tunnevad üksteist, jagavad ühiseid väärtusi ja huvisid ning tegutsevad koos. Nad kohtuvad kindlas keskkonnas, näiteks külas, naabruskonna keskuses või kirikus. Keskseteks väärtusteks on kaasatus, hoolivus ja ennustatavus. Traditsioonilist tüüpi kogukonda võib nimetada ka tugevaks kogukonnaks (ingl k *heavy community*)

– selle liikmete vahel on tugevad sidemed. Ameerika teadlane Robert Putnam nendib oma tuntud teoses „Üksi keeglisaalis” (2000), et seda tüüpi kogukonnad on kadumas. Samas on võrgustiku kogukonnad (ingl k *network societies*) muutunud üha olulisemateks ning elujõulisemateks (nt Manuel Castellsi jt kirjutistele tuginedes). Nende puhul saame rääkida kergetest kogukondadest (ingl k *light community*), kus sidemed ja suhted inimeste vahel on sageli ajutised, seotud teatud ülesannete ja tegevustega näiteks töö, hariduse või vaba aja valdkonnas. Seda tüüpi kogukondades on keskseid väärtusi keeruline määratleda.

Need näivad seostuvat vastastikususe ja kasu(m)likkusega. Kerged kogukonnad ei ole üldjuhul seotud ühe kindla füüsilise keskkonnaga. See on võimalik tänu mobiilsust toetavatele ressurssidele, nagu näiteks transpordiühendus ja internet. Internetiajastul saavad inimesed osaleda

online kogukondades, jagada ühiseid huvisid sõltumata oma füüsilisest paiknemisest.¹

Sageli kuulub inimene korraga mitmesse kogukonda ning see mõjutab tema personaalset identiteeti. Kogukonna olemuse on kujundanud ajaloolised, kultuurilised, poliitilised, füüsilised ja majanduslikud asjaolud. Kogukond pakub oma liikmetele nii sotsiaalseid kui materiaalseid ressursse ning ootab, et liikmed panustaksid kogukonna heaks. Taylor (1989) tutvustas dialoogilise identiteedi kontseptsiooni, milles inimlik identiteet väljendub interaktsioonis teiste inimestega. Enese väärtustamine kujuneb selle kaudu, mida teised inimeses näevad ning kuidas temaga suhtlevad. Identiteedi kujunemine seostub tähelepanuga, mida isik teistelt saab ja ise teistele jagab. Mõiste *mina* on pigem avatud kontseptsioon, mitte substants (aine, aines). Seda mõistet on kirjeldanud paljud kaasaegsed filosoofid, nagu näiteks Levinas, Arendt ja Bauman. *Mina* ei täida end ise, selle peavad täitma teised allikad. Identiteet kujuneb kogu elu, st sünnist surmani interaktsioonis teiste inimestega. Identiteedi arenguks on esmatähtis sotsiaalne sidusus, seega on kogukonnas osalemine inimarenguks ülioluline.

Kogukonnast saab sotsiaalne kogukond siis, kui selles on piisaval määral sotsiaalset sidusust. See areneb, kui inimesed jagavad huvisid või ressursse, kui igaühe identiteet on vastastikuselt seotud. Kui inimesed tunnetavad vastastikust seotust ja loovad ühiselt tähendusi, siis saame rääkida sotsiaalsest kapitalist. Seda mõistet tutvustas De Tosqueville 19. sajandi esimesel poolel, sotsiaalse kapitali mõistet arendasid edasi sotsioloogid Bourdieu (1972) ja Putnam (2000). Sotsiaalne kapital on tulu, mis

sugeneb indiviidide ja gruppide koostööst. Kogukonna algne ladinakeelne tähendus *com* (koos) ja *munus* (kingitus) viitab sellele, et kogukonda võib lugeda sotsiaalse kapitali ilminguks.

Osalemise mõiste

Seegi mõiste on mitmetähenduslik. Osalemine tuleneb ladinakeelsest sõnast *participare*, mis tähendab millegi jagamist või millestki osa võtmist. Osalemiseks on erinevaid võimalusi. Näiteks valimistel osalemine on demokraatia ilming. Selles artiklis keskendume eri tüüpi kogukondades osalemisele, mis on seotud elamise, töötamise, õppimise ja vaba ajaga. Nende valdkondadega seotud keskkondade näited on naabruskonnad või linn, kus sa elad; koht, kus sa töötad; kool, kus sa õpid; spordiklubi või koor, kus sa oled liikmeks. Osalemiseks on mitmeid viise. Passiivne osalemine väljendub selles, et ollakse tarbija positsioonis ja kasutatakse kogukonna pakutavaid ressursse. Aktiivne osalemine viitab sellele, et ollakse tootja positsioonis. Panustatakse kogukonda, olles ise ressurss. Aktiivne kodanikuks olemine (ingl k *active citizenship*) sisaldab nii andmist kui saamist, see on seotud vastastikususe (ingl k *reciprocity*) mõistega (Wilken 2013). Osalemine eeldab tahet olla kaasatud sotsiaalsetesse suhetesse või tegevustesse, kuid ka seda, et kogukonna liikmetel on võimaldatud osaleda. See seostub kogukonna avatuse või suletusega. Mõned kogukonnad, näiteks ususektid, on väga suletud. Kerget kogukondi iseloomustab avatus. Osalemist võivad takistada keelekasutus, kultuur või füüsilise ligipääsetavuse puudumine.

¹ Termin *kogukond* võib tähendada ka kogukonda riiklikul või rahvusvahelisel tasandil, kuid siis on seda mõistet kasutatud väga üldises tähenduses.

Integratsiooni mõiste

Integratsioon ja osalemine on lähedased mõisted. Integratsioon või re-integratsioon on kindlasse valdkonda (ingl k *domain*) sisenemise protsess. Integratsioon tähendab sageli seda, et inimene peab kohanema teatud keskkonna (näiteks riigi, töökoha või naabruskonna) normidega. Deinstitutionaliseerimise käigus inimesed kolivad (või kolitakse) suurtest institutsioonidest kogukonda. Mõnikord pööratakse tagasi koju, et elada koos oma perekonnaga, teinekord asutakse elama rühmakodusse või sotsiaalkorterisse, saades tuge vaimse tervise ja hoolekandeteenustest. Sellele protsessile viidatakse kui kogukonda reintegreerimisele/reintegreerumisele (lõimumisele). Integratsioonist rääkides eristatakse füüsilist ja funktsionaalset integratsiooni, et omandada kogukonnas funktsionaalset rolli nt töö kaudu ning sotsiaalset integratsiooni, mis tähendab osalemist sotsiaalsetes võrgustikes. Ainult füüsilise integratsiooni puhul jääb osalemine sageli piiratuks ning seda suuresti seetõttu, et vaimse tervise spetsialistid ei ole harjunud ega ka koolitatud toetama inimesi nende osalemiseesmärkide saavutamisel.

Sotsiaalse kaasatuse mõiste

Kaasatus ei tähenda osalemist. See on midagi enam. Sotsiaalne kaasatus (ingl k *social inclusion*) tähistab seda, et ühiskond või kogukond aktsepteerib isikut võrdväärse liikmena, väärtustades tema olemasolu ja võimeid. Sotsiaalse tõrjutuse korral on inimene aga kogukonnast välja jäetud. Mõnikord on osalemine lubatud, kuid see ei tähenda, et isik oleks sotsiaalselt kaasatud. Sageli ei ole võimalik osaleda ega olla kaasatud.

Rahvusvaheline funktsioneerimisvõime, vaeguste ja tervise klassifikatsioon (RFK

2001) seob osalemise bioloogiliste funktsioonide (ingl k *biological functions*) ja tegevustega (ingl k *activities*). Isiku bioloogiliste funktsioonide kahjustused ja/või tegevuste sooritamise võime(te) piirang(ud) võivad kaasa tuua osalemisprobleeme. Samuti võivad osalemist mõjutada personaalsed faktorid ja välised tegurid. Personaalne faktor võib näiteks olla motiveeritus tegevustega haakumiseks, välise teguri näiteks sobib aga see, kui inimene ei pääse kooli piiratud transpordivõimaluste tõttu. Keskmis on puude sotsiaalne mudel, isiku ja ühiskonna vaheline interaktsioon. Osa puuetest/piirangutest on tingitud sotsiaalsetest või ühiskondlikest barjääridest ning nendega seotud stigmatiseerimisest ja diskrimineerimisest. Sellega seisavad silmitsi paljud puudega inimesed.

Osalemise ja kaasatuse suurendamiseks tuleb jõuda poliitika tasandile, et kujundada avalikku arvamust osalemist võimaldavates valdkondades.

Institutsioonikeskus versus kogukonnapõhisus

Eestit mõjutab varasem kuulumine nõukogude süsteemi, mil riik püüdis sotsiaalsed probleemid ära peita. Institutsionaalse hoolekande domineerimine tähendas seda, et puuetega inimesi hoiti suletud asutustes. See lõi väärkujutluse tugevast ning tervest ühiskonnast, teisalt oli see riigile rahaline koorem. Alarahastatus tõi kaasa probleemide kuhjumise, kehvad elamistingimused jne. See omakorda dikteeris hoolekande eelistused: suletud hoolekanne domineeris avahoolekande üle; laste, eakate või puudega pereliikmete eest hoolitsemise asemel pidid kõik täiskasvanud tööl käima. (Kõre 1998, Medar 2004, Medar ja Medar 2007).

Alates 1990. aastate keskpaigast on Eestis võetud suund suurte hoolekandetasutuste

deinstitutionaliseerimisele ning peremajadel põhineva hoolekande arendamisele. Selle eesmärgi poole liigutakse nüüd kogukonnapõhise hoolekande raamistikus, milles klientide iseseisev toimetulek ja sidumine kogukonnateenustega on väga oluline. Kesksed printsiibid on kaasatus, osalemine ja kogukond, kusjuures viimasel mõistel on ka Eesti oludes erinevaid tähendusi.

Kogukonnapõhiste tegevuste näited

Aastatel 1980–1985 alustasid tegevust mitmed puuetega inimeste ühingud. 1993. aastal asutati Eesti Puuetega Inimeste Koda. See unikaalne kogu riiki hõlmav võrgustik on katusorganisatsiooniks peaaegu viiekümnele liikmesorganisatsioonile, kus puuetega inimesed on aktiivselt kaasatud teenuste arendamisse.

2000. aastate algusest võime märgata kogukonda kaasatuse liikumist: kohalikud ettevõtted ja mittetulundusühingud hakkasid välja töötama ja osutama toetavaid teenuseid. Samas on kogukonda kaasatus ja kogukonna vastutus siiani Eestis uued ja arenevad ideed. Mõistet kogukond kasutatakse meil kohati tähenduses, mis kattub teenuste korraldusega kohalikus omavalitsuses või mingis piirkonnas, kus naaberomavalitsused on loonud ühise süsteemi teenuste ja abi pakkumiseks.

Kogukonna tähendus ja kogukonnapõhised tegevused piirduvad sageli külaga. Mõned kogukonnapõhised arengud ongi seotud külaliikumise. Näiteks mitmed külakeskused on ehitatud või korrastatud Euroopa Liidu rahaga. Sellega on loodud keskkond ühistevõime ja ka teatud toetatavate tegevuste (sh teenuste) jaoks ning kohtumispaik. Eestis on üheks kogukonnapõhise töö näiteks külaliikumine Kodukant, mis toetab majanduslikult ja

sotsiaalselt tugevate kogukondade kujunemist (Kodukant 2014). Piirkondlikest erinevustest tingitult tõusevad esile aktiivsemad, võimekamad ja arenenumad kogukonnad. Kogukonnapõhised liikumised ei tee aga piisavalt koostööd kohalike omavalitsustega, et sõlmida koostöölepinguid teenuste osutamise ametlikuks rahastamiseks. Jääb mulje, et ametlik süsteem ja kogukonnapõhised arendused rohujuuretasandil tegutsesid eraldi ning on omavahel vähe seotud.

Teenuseid iseloomustab institutsionaliseeritus

Teenusesaajad tajuvad olemasolevaid kogukonnapõhiseid teenuseid kasulike, turvaliste ja sõbralike võimalustena. Kahjuks võib neid käsitleda pigem laiemast kogukonnast isoleeritud saartena ning liiga vähe on tehtud selleks, et inimesi omavahel siduda.

Eestis on arenemas kogukonnapõhine (ingl k *community based*), kuid mitte kogukonda lõimitud/lõimiv teenuste süsteem. Meie teenused on üsna institutsionaliseeritud. Mõtleme selle all eelkõige seda, et spetsialistid keskenduvad siiani inimeste puudustele/puudujääkidele ja mitte taastumisele, kogukonnas osalemisele. Sotsiaalsed ja päevakeskused on välja töötatud teatud puude/erivajadusega sihtgrupi teenindamiseks ning pakuvad sellele kindlale sihtgruppidele tegevusi, kuid ei kaasa ega paku tegevusi laiemale kogukonnale, sh naabruskonnale või linnaosale.

Teenusesaaja kogukond

Teenuste fookus on indiviididel või teatud kategooriatesse kuuluvatel gruppidel. Paljude inimeste jaoks tähendab teenuste kasutamine seda, et spetsialistid ning teised teenusekasutajad moodustavad oma kogukonna. Teine kogukond, millega nad end seotuna tunnevad, on perekond. Uurimus

„Kogukonnatoetus puuetega inimestele” näitas, et sidemed/suhted naabruskonnaga (kus inimesed elavad), erinevad märkimisväärselt. Asja raskendab see, et kogukond on mitmetähenduslik mõiste. Eestis on kogukonna tähendus mõjutatud nõukogude ajajärgust.

Kogukonda ei mõisteta/tunnetata sotsiaalse kapitali väljendusena ja sotsiaalne sidusus on pigem nõrk. See raskendab puuetega inimeste olukorda, sest nende osalemisvõimalused ning funktsionaalne ja sotsiaalne lõimumine on piiratud.

Kogukonna roll ja vastutus suureneb

Kogukonnatöö ja kogukonnapõhine hoolkanne ning üksteise eest hoolitsemine on siiski üha olulisemad väärtused. Järgnevateks aastateks (aastakümneteks?) võib ennustada, et ressursside piiratud ootustakse kogukondadelt üha suurema vastutuse kandmist ning vabatahtliku töö tähtsus kasvab. See tähendab, et sotsiaaltöötajad peaksid rohkem keskenduma inimeste toetamisele kogukonnas ja aitama rohujuure tasandil arendada

Viidatud allikad

- Bourdieu, P. (1972) *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eesti küla liikumine Kodukant (*Estonian Village Movement*). www.kodukant.ee (27.05.2014).
- Kõre, J. (1998). Eesti sotsiaalse kaitse arengulugu. Sotsiaalkaitse Eestis. Sõnastik-käsiraamat. Phare Consensus.
- Medar, M. (2004). Ida-Virumaa ja Pärnumaa elanike toimetulek: sotsiaalteenuste vajadus, kasutamine ja korraldus. Tallinna Pedagoogikauikool, *Sotsiaalteaduste dissertatsioonid* nr 11. TPÜ Kirjastus.
- Medar, M., Medar, E. (2007). Riigi kohalike omavaltsuste poolt rahastatavad sotsiaaltoetused ja -teenused. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Putnam, R. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Praxis. (2011). Eesti sotsiaalkindlustussüsteemi jätkusuutlikku rahastamise võimalused. Analüüsi raport. <http://www.praxis.ee/> (27.05.2014).
- Sotsiaalkindlustusamet. (2014). Uus töövõime toetamise süsteem. <http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee> (27.05.2014).
- Eesti Statistikaamet. (2014). <http://www.stat.ee> (02.05.2014).
- Taylor, C. (1989). *Sources of the self: The making of modern identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- WHO – World Health Organisation (2001). *The international classification of human functioning*. Geneva: WHO.
- Wilken J. P., Karbouniaris, S. (2012). PAS – Questionnaire Participation, Autonomy and Support (2nd ed.). Utrecht: Research Centre for Social Innovation, HU University of Applied Sciences.
- Wilken J. P. (toim.) (2014). *Improving Community Support and participation of persons with disabilities. A study in three European countries. Final Report*. Utrecht: HU University of Applied Sciences in collaboration with Elte University Budapest, Tallinn University and Zuyd University of Applied Sciences.
- Wilken, J.P., Medar, M., Bugarszki Z., Leenders, F. (2014). Community support and participation of persons with disabilities. A study in three European countries. *Journal of Social Intervention*, 3.

vastastikuse abi vorme. See eeldab nihet nii mõtlemises kui tegutsemises, seda nii kogukondades kui spetsialistide seas.

Läbiviidud uuring tõi ka välja, et vaja on arendada kogukondade sotsiaalset sidusust; tõhusamalt tuleb toetada ja nõustada erivajadustega inimesi, nende perekondi ja võrgustikke; vaja on parandada teenusekasutajate, spetsialistide, vabatahtlike, poliitikute, otsustajate ja arendajate koostööd.

Projektist „Kogukonnatoetus erivajadustega inimestele” (2012–2013) kasvasid välja Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudis projektid „Tervise ilmajaam – koolitused kogukondadele” (2014–2015, mida on rahastatud Norra finantsmehhanismist 2009–2014 programmi „Rahvatervis” raames) ning arendusuuring „Kogukonnapõhine toetus üksiellavate eakate toimetuleku tagamiseks ja institutsionaalse hoolduse ennetamiseks” (2015, rahastab hasartmängumaksu nõukogu). Mõtteainet jagub. Loodetavasti annavad arengusse oma panuse ka artiklis esitatud mõtted ja käimasolevad üle-eestilised projektid. **S**

Sotsiaaltöötajate kogukonna keelekasutus

Zsolt Bugarszki, PhD

Sotsiaaltööst räägitakse kui elukutsest, mis põhineb suhtlusel, ja kus peetakse oluliseks suhtlemisoskusi, kuid üllatavalt vähe pööratakse seejuures tähelepanu keelekasutusele. Viis, kuidas me oma lauseid sõnastame, peegeldab aga meie sõnade taga peituvaid mõtteid ja uskumusi. Keel on alati olnud suurepärane vahend terve spetsialistide põlvkonna mõtteviisi uurimiseks.

Keel on ka vahend keeruliste narratiivide loomiseks. Meie erialane identiteet rajaneb suuresti just nendel narratiividel. Enamik abistavate elukutsete esindajaid, nagu arstid, psühholoogid või sotsiaaltöötajad, kasutab erialakeelt sageli selleks, et tõestada oma asjatundlikkust. Erialase slängi kasutamine on laialt levinud viis erialase identiteedi väljendamiseks. Enda positsiooni määramiseks suhtluses piisab, kui kasutada sellele erialale omast keelt.

Sotsiaaltöötajate kogukonnas eeldatakse sageli erialakeele kasutamist. Karjääriredelil edasipürgimiseks on uurimisraportite, akadeemiliste artiklite või arvustuste kirjutamine möödapääsmatu. Ent erialakeele kasutamine on ka omamoodi eristumise viis. Nagu ühe hõimu keelemurre – sellesse

kuulumise tõestuseks räägin „sotsiaaltöötajate keelt”. Haiglas arstidega rääkides võin jutu ilmestamiseks lisada ka pisut psühhiaatri „põlist” kõnepruuki.

Seega ei ole keel pelgalt mõtete väljendamine ja sõnumite edastamise vahend, vaid ka võimas tööriist otsese hierarhia loomiseks suhtluse kõigi osaliste vahel.

Marilyn Gregory ja Margaret Holloway (2005) vaatlesid muutusi Suurbritannias kasutusel olevas sotsiaaltöö keeles ning tegid kindlaks kolm suurt ajajärku sotsiaaltöö arengus: sotsiaaltöö kui moraalne tegevus (ingl k *moral enterprise*), terapeutiline tegevus (ingl k *therapeutic enterprise*) ning juhtumis- ja haldustegevus¹ (ingl k *managerial enterprise*). Oma analüüsis seostavad nad sotsiaaltöö keelekasutust domineerivate

¹ See viitab töökorraldusele, mille puhul üha suureneb administratiivsete ülesannete hulk ning tööd tehakse projekti põhimõttel. Inimesest saab juhtum, sealt edasi statistikaühik, mille järgi mõõdetakse projekti edukust. Teenuse kvaliteet peab olema kvantitatiivselt mõõdetav, oluline on täita mitmesuguseid juhendeid ja eeskirju. – autor.

ideoloogiatega ja väidavad, et sotsiaaltöö terminoloogia peegeldab pigem maailma ja inimkäitumist selgitavaid teooriaid, kui et seda saaks kasutada vahendina, mis võimaldaks edukalt jõuda inimesteni, kellele sotsiaaltöö on suunatud.

Kui palusime teenusekasutajaid kirjeldada spetsialiste, siis tulid neile esimese asjana meelde mitte nende oskused, vaid isikuomadused.

Teised, näiteks Elizabeth Pomeroy, aga tunnustavad neid suuri jõupingutusi, mida sotsiaaltöötajad on teinud, et arendada suhete loomiseks vajalikke oskusi. Aktiivne kuulamine, osavõtlik tähelepanelikkus, lai valik oskusi psühholoogiliste ja sotsiaalsete hinnangute andmisel, kultuuriteadlikkus ja tundlikkuse kõrge tase on sotsiaaltööharriduse ja -praktika olulised osad. Tavaliselt peame oma ettevalmistust piisavaks, et edukalt suhelda igasuguse taustaga klientidega. (Pomeroy 2013)

Siiski, arvestades kogu maailma haaranud üleilmastumist ja meid ümbritsevat kiiresti muutuvat sotsiaalset keskkonda, oleme tõenäoliselt üsna pinnapealselt suutnud arendada suulise ja kirjaliku eneseväljenduse oskusi suhtlemiseks inimestega, kelle teenistuses me oleme. (Pomeroy 2013) Artiklis käsitlen sotsiaaltöö keelt klientide vaatepunktist ning sotsiaaltöötajate kohustust säilitada oma klientidega tõhus suhtlus. Mitmes sotsiaaltöö valdkonnas toimub paradigma muutus teenuste ja spetsialistide keskselt lähenemiselt isiku- ja kliendikesksete lähenemiste poole.

Need uued lähenemised toetavad kliendi kaasatust ja klientide poolt juhitud teenuste

loomist. Isegi traditsioonilistes akadeemilistes valdkondades nagu sotsiaaltööharridus ja teaduslikud uuringud, oleme astunud samme praktika ja probleemikesksete meetodite suunas, mis nõuab uue erialase kultuuri ja keele arendamist ning mida tavaliselt nimetataksegi kliendikeskseks või kliendisõbralikuks lähenemiseks. (Wade ja Neuman 2007)

Aastatel 2012–2014 osales Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituut võrdlevas rahvusvahelises uurimisprojekti, mille eesmärk oli välja selgitada, millist mõju avaldavad erinevad sotsiaal- ja tervishoiuteenused ning kogukonna loomulikud ressursid vaimse tervise probleemidega inimeste taastumisele. Uuring toimus kolme riigi (Holland, Eesti ja Ungari) neljas linnas (Maastricht, Amersfoort, Tallinn ja Budapest), kus viisime läbi intervjuusid ja fookusgrupe enam kui 60 teenusekasutaja ning nende professionaalse ja loomuliku keskkonna liikmetega. (Wilken jt 2014)

Intervjuudest selgus, et ehkki kõik inimeste hüvanguks mõeldud teenused peaksid juba oma olemuselt olema isikukesksed, siis sageli see nii ei ole. Kui Hollandis julgustatakse spetsialiste võtma oma tegevuses suuna nn olukordi arvestava professionaalsuse² (ingl k *situational professionalism*) poole, kus rõhku pannakse eelkõige inimese ja tema sotsiaalse keskkonna koostoimele, siis Eestis ja Ungaris räägitakse ikka veel vajadusest teenuseid rohkem standardiseerida ning pakkuda rangelt eeskirjadele allutatud ning isikut mittearvestavat hooldust. Bürokratlikud protseduurid, mitmesugused eeltingimused ja võõritav (isegi diskrimineeriv) keelekasutus takistavad liikumist isikukesksete lahenduste suunas. (Wilken ja Hanga 2015)

Kõigis kolmes riigis tuli välja, et teenuse osutajad on sunnitud kasutama ametlikku, üsnagi kliinilist keelt: seda on näha teenuste nimetustest, spetsialistide kirjalikust ja suulisest eneseväljendusest, aga ka nende tegevusest ja teeninduskultuurist. Seesugune ametlik ja kliiniline keel tekitab teenusekasutaja ja spetsialisti vahele lõhe, kus jõuvahekord on ilmselgelt spetsialisti kasuks. (Wilken ja Hanga 2015)

On huvitav, et enamik spetsialiste kirjeldas end oma ametialaste oskuste kaudu (kvalifikatsioon, omandatud töömeetodid), aga kui palusime teenusekasutajaid kirjeldada neid samu spetsialiste, siis tulid neile esimese asjana meelde spetsialistide isikuomadused. Kahtlemata ei tohi erialaseid oskusi ja teadmisi alahinnata, kuid uurimusest selgus, et suhte iseloom (mis on aluseks teenuse ligipääsetavusele, ühise keele leidmisele, usaldusväärsusele ja usaldusele) mõjutab oluliselt taastumist ning klienti eemale tõrjuv erialane kultuur ei aita sellele kuidagi kaasa.

Üldiselt selgus uuringust, et vaatamata sellele, et teoorias spetsialistid mõistavad isikukeskset lähenemist, ei suhestunud nad praktikas klientide vajadustega. Sotsiaaltööharridus keskendub ikka veel teenustele ja institutsioonidele, üliõpilastele õpetatakse pigem kliinilisi kui kogukonnatöö oskusi. Erinevus ei seisne vaid teenuse osutamise füüsilises keskkonnas, vaid ka spetsialistide ja klientide omavaheliste suhete olemuses. (Wilken ja Hanga 2015)

Professor Darja Zavirsek jõudis Sloveenias sarnastele järeldustele. Viidates asjaolule, et viimase 25 aasta jooksul pole deinstitutionaliseerimine Ida-Euroopa riikides kulgenud kuigi edukalt, väidab ta oma artiklis, et meie sotsiaalteenused ja neid osutavad sotsiaaltöötajad taastoodavad järjekindlalt normatiivset korda, mis

dikteerib meile, mis on normaalsus ja mis kaldub sellest kõrvale. Sellised mõisted nagu „erinevus”, „haavatavus” või „invalidid”, laialt kasutatavad erialased terminid, mis lõppevad järelliitiga „-teraapia”, „-ravi” või „-hooldus”, ning ametinimetused nagu *defektoloog* ja *hooldaja* peegeldavad endiselt meditsiinilist, diskrimineerivat lähenemist puuetega inimestele, nagu see oli 100 aastat tagasi. (Zavirsek 2014)

Vaimse tervise teenuste tarbijate ja puuetega inimeste ühingutel, kes tegutsevad järjest aktiivsemalt, on väga iseloomulik ja tihti üpris kriitiline arvamus sotsiaaltöötajate (ja teiste abistavate elukutsete esindajate) erialakultuuri ja keelekasutuse kohta. Keel, mida me klientidega suheldes kasutame, on üks neist tegureist, mida me saame ise mõjutada, et paremini inimesi aidata. Sõnad, millega antakse mõista, et inimene on alaväärtuslik ning otsustusvõimetu (sellel põhineb kogu meie eestkostesüsteem), võivad mõjuda heidutavalt ning kahjustada inimese eneseusku. Vaimse tervise probleemidega inimesed, kes kogevad häbimärgistamist ja diskrimineerimist paljudes eluvaldkondades, võivad kergesti heituda, kui sotsiaaltöötaja kasutab nende enesekindlust murendavaid sõnu.

Keelekasutust valides peame sageli otsustama, kas tahame olla ametlikud/professionaalsed või soovime, et meist saadaks aru.

Depression and Bipolar Support Alliance (DBSA) on USA organisatsioon, mille eesmärk on pakkuda abi depressiooniga ja bipolaarse meeleoluhäirega inimestele ja nende peredele. Ühes oma publikatsioonis avaldasid nad nimekirja sõnadest

² Professionaalne tegevus, mis lähtub mitte juhenditest ja käsiraamatutest ning varem omandatud suhtlusmuutritest, vaid on kohandatud konkreetsele olukorrale – autor.

ja väljenditest, mida spetsialistid ei tohiks kliendi kuulates või klientidest rääkides kunagi kasutada. Nende eesmärk ei olnud luua steriilset atmosfääri poliitilise korrektsuse huvides; nad usuvad hoopis, et kliiniline keel (mida kahjuks kasutavad ka paljud sotsiaaltöötajad) viitab sellist tüüpi suhtele, mida me oleme nii väga püüdnud viimaste aastakümnete jooksul muuta. (Bergeson 2005)

Sellise sõna nagu „ravissoostumus” kasutamine, et kirjeldada kliendi ja spetsialistide meeskonna vahelist koostööd, viitab organisatsiooni arvates pigem suhtlusstiilile, mis on koera ja tema peremehe, mitte inimeste vahel. Rääkimine patsiendi/kliendi edutusest ravis/hoolekandes on süü kliendile veeretamine, samas kui keegi ei sea kahtluse alla kasutatud meetodi valikut ja lähenemist probleemile. Inimeste poole pöördumine või nendest rääkimine, viidates nende diagnoosile, on juba iseeneest äärmiselt ebaviisakas, kuid paraku ei nähta mingit probleemi selles, et kogu meie hoolekandesüsteem „tunneb” mõningaid inimesi vaid nende diagnoosi kaudu. Samuti tuleks mõelda mõistele *meeskond*. Tavaliselt kutsume teatud teenust pakkuvate spetsialistide gruppi meeskonnaks, kuid kasutades paralleeli spordiga – kui spetsialistid on meeskond, siis kes on kliendid? Pall? (Bergeson 2005)

Need üksikud esitatud näited annavad tunnistust sellest, et isegi kõige „loomulikumat” väljendit, mida me iga päev kasutame, muutuvad problemaatilisteks, kui pöörata keelele rohkem tähelepanu. Keel ja sotsiaalteenuste nimetuste sõnastus on väga olulised. Meie valitud sõnad peegeldavad meie suhtumist ja näitavad väga selgelt, mil määral me inimesi väärtustame. Kliiniline keel (ka see, mida räägivad sotsiaaltöötajad) loob teenusekasutajate ja spetsialistide

vahele distantsi, samas kui uus, isikukeskne lähenemine sotsiaaltööle eeldab täiesti uutset isiksustatud narratiivi loomist harjumuspäraste suhtlusviiside asemel. Oma töös peame võtma aega uute keelte järjekindlaks arendamiseks.

Võib ju tunduda, et lihtsa keele kasutamine õhustab meie professiooni mainet, kuid mina arvan, et tulemus võib olla hoopis vastupidine. Lihtne keel tähendab „selget, otsekohest väljendusviisi, mille puhul kasutatakse vaid nii palju sõnu kui vaja” (Eagleson 1990). Lihtsas kõnepruugis ei kasutata lühendeid ja erialaseid termineid, sest tavalised inimesed, eriti meie kliendid, nimetavad paljusid neist mõistetest hoopis teisiti. Näiteks võivad ka teistel kontinentidel elavad inimesed olla kuulnud (kasvõi filmidest) USA toidutalongide (*food stamps*) süsteemist, kuid üksnes spetsialistid kutsuvad seda süsteemi selle ametliku nimega: *Supplemental Nutrition Assistance Program* (SNAP) ehk toiduabiprogrammiks. Keelekasutust valides peame sageli otsustama, kas tahame olla ametlikud/professionaalsed või soovime, et meist saadaks aru.

Väga sageli esinevad samad probleemid ka meie kirjalikus suhtluses. Ungari ametnikud kasutavad kodanikega suheldes tavaliselt kirjamalle, millest vaid 2–3 lõiku sisaldavad asjakohast teavet (edastatavat põhisisõnumit) ning 3–4 lehekülge on täidetud viidetega õigusaktidele ja juriidiliste selgitustega. Riik kasutab kodanikega suheldes keelt, mis meenutab mulle mõnikord seda, mis oli kasutusel 1950ndate salapolitsei aruannetes. Kas me võiksime kunagi hakata riigi ja kodanike vahelises suhtluses kasutama n-ö IKEA keelt? Või ohustab lihtne, arusaadav ja sõbralik loogiline, juriidiliselt korrektset ja tähtsat?

Me võiksime proovida üle vaadata oma erialast keelekasutust. Ida-Euroopas ja

postsovetlikes riikides tuleb veel palju ära teha selleks, et vabaneda nõukogude aja pärandist, institutsionaalsest hoolekandesüsteemist. Keel, mida kasutame, on ikka veel väga meditsiiniline, kohati isegi karistav, ega peegelda klientide vajadusi.

Sotsiaaltöötajad ei tunne end sageli kuigi kindlalt võrreldes teiste abistavate elukutsede esindajatega (arstid, psühholoogid), seepärast võivad nad tunda vajadust tõestada oma kompetentsust ja erialane släng tundub olevat selleks üsna hõlbus vahend. Teadustöö, ülikooli lõputöö kirjutamine

ja erialased artiklid eeldavad erialakeelt. Kusjuures kergesti mõistetavat lihtsat keelt, sõbralikkust, – ja julgen isegi öelda, et heasüdamlikkust ja naljatlemist peetakse teadustöös sageli millekski äärmiselt ebaprofessionaalseks.

Aga kui me lähtume inimestest, keda me ise arvame teenivat, siis peame tõsiselt mõtlema sellele, millist keelt me peaksime kasutama ja milline peaks olema meie erialakultuur, et olla neile lähemal. **S**

Viidatud allikad

- Bergeson, S.** (2005). The Seven Dirty Words. Depression Bipolar Support Alliance (DBSA).
- Eagleson, R.D.** (1990). Writing in plain English. Canberra, Australia: Australian Government. Publication Service.
- Gregory, M., Holloway, M.** (2005). Language and the shaping of social work. *British Journal of Social Work* 35 (1), 37–53.
- Pomeroy, E.** (2013). Language and Social Work: Are we really communicating effectively? *Social Work* 58 (2), 101–104.
- Wade, K., Neuman, K.** (2007). Practice-based research: changing the professional culture and language of social work. *Social Work Health Care* 44(4), 49–64.
- Wilken, J.-P., Medar, M., Bugarszki, Zs., Leenders, F.** (2014). Community support and participation among persons with disabilities. A study in three European countries. *Journal of Social Intervention. Theory and Practice*, Vol. 23. No. 3.
- Wilken, J.-P., Hanga, K.** (toim) (2015). Stories of recovery and participation – experiences and challenges. Institute of Social Work, Tallinn. University and Research Centre for Social Innovation, University of Applied Science, Utrecht, Netherlands.
- Zavrissek, D.** (2014). Time for recognition: People with disabilities today. *Social Dialogue Magazine*. November, 4–11.

Sotsiaalteenuste ühtne kvaliteet üle Eesti – kas saavutamatu eesmärk?

Mare Naaber

teenuste disainijuht, AS Hoolekandeteenused

On levinud ootus, et kõik sotsiaalteenused peaksid olema võrdselt üle Eesti inimese kodu lähedal talle kättesaadavad. Kuid tänaseks on selge, et see ei ole võimalik ning sotsiaalvaldkonna praktikute roll on leida viise, kuidas osutada maksimaalselt palju teenuseid inimestele nende tavapärastes kogukondades asjakohase kvaliteediga.

Ütlen kohe ära, et jah, pealkirjas sõnatud eesmärk on saavutamatu. Seda aga vaid juhul, kui me Eesti sotsiaalmaaktil jätkame kvaliteedi ühe näitaja – teenuste kättesaadavuse – mõtestamist senisel kujul. Käesolevas artiklis põhjendan, miks see nii on, ning loodan, et kirjatükk tekitab vastukaja, mida ajakirja edasistes numbrites soovitakse jagada.

Eestis on sotsiaalteenustest rääkides juba mitmeid aastaid olnud nii erialases kirjanduses kui ka praktikute omavahelises vestlustes üheks eesmärgiks ja unistuseks saavutada olukord, kus olenemata inimese olukorrast ja abivajadusest saaks ta igasugust sotsiaalsfääri puudutatavat tuge just seal, kus ta parasjagu soovib seda saada. Enamasti

oma praeguses kodus, olgu selleks siis Tallinn või mõni väike küla metsade vahel. Kusjuures kvaliteet Tallinnas ja metsade vahel peaks olema sama.

Neid mõtteid, mida olen noppinud nii vestlustest sotsiaalvaldkonnas töötavate inimestega kui ka valdkonna küsimusi lahkatavatest kirjatükkidest, kinnitas ka Triin Vana 2013. aastal koostatud analüüs sotsiaalteenuste kvaliteedist¹. Analüüsi koostamiseks viis autor läbi seminare ja intervjuusid 128 inimesega 62st organisatsioonist, kelle hulgas oli nii teenuse osutajate, kohalike omavalitsuste kui ka riigi esindajaid. Tulemusena toob autor välja, et intervjuude põhjal defineeritakse kvaliteedi ühte põhinäitajat – kättesaadavust – järgmiselt:

- teenus on õigel ajal, kliendile vajalikus mahus ja kodu lähedal kättesaadav
- teenuse osutamiseks on sobivad ruumid ja lahtiolekuajad
- sotsiaalteenuste hulk on piisav, kliendil on võimalus valida talle sobiv teenus ja teenuse osutaja
- tagatud on teenuste võrdne (piirkondlik) kättesaadavus ja selleks vajaliku ressursi olemasolu.

Seega on levinud ootus, et kõik sotsiaalteenused peaksid olema võrdselt üle Eesti inimese kodu lähedal talle kättesaadavad.

Teenuste ühtlane kvaliteet üle Eesti oli ka üheks põhjuseks, miks 2007. aastal loodi AS Hoolekandeteenused ning selle poole olen minagi ettevõttes töötades püüelnud. Kuni mõne aasta taguse ajani, mil majanduslangus, kasvav töökäte puudus ning juba pikka aega kestnud inimeste siirdumine linnadesse ühelt poolt ning teadmised, et enamik inimesi soovivad jääda elama oma kogukonda ka siis, kui seal ei ole talle vajalikku teenust samal tasemel mõnes suuremas omavalitsuses pakutavaga, pani meid oma eesmärke üle vaatama.

Tegusam elu kogukonnas

On oluline märkida, et kogukonna all ei pea ma silmas niivõrd füüsilist keskkonda, kus inimene toimetab, vaid tema mitteformaalset võrgustikku. Ehk siis inimese perekond, sõbrad, kooli- ja töökaaslased. See on see kogukond, kellega inimene kuulub kokku suhete, ühiste huvide ja tegevuste kaudu. Füüsiline keskkond on siin teisejärguline, ta võib olla osa kogukondlikust kuuluvusest, kuid seda siiski inimeste kaudu, kellega ollakse seotud, on kunagi olnud seotud või ollakse seotud lähitulevikus.

Olemegi nüüdseks sõnastanud oma missiooniks tegusam elu kogukonnas, jättes

kõrvale ühtse kvaliteediga teenuste võrdse kättesaadavuse. Püüdleme selle poole, et neil inimestel, kellel oma kogukonda ei ole või see on väike, kogukond tekiks ja suureneks ning inimesed, kellel on oma tugev kogukond olemas, ei kaotaks seda teenusele tulles. Just seepärast on üks meie tähtsamaid suundi leida inimestele töötamise võimalusi väljaspool oma kodu või hooldekodu, et tekiksid sidemed ja suhted, millele inimene saab ehitada tugeva ja positiivse minapildi. Loomulikult on siin veel väga pikk tee minna, ent julgen öelda, et me ei ole ka päris alguses.

Lisaks eelpool nimetatud põhjustele sai peamiseks suuna übermõtestamise ajendiks teadmine, et enamikul juhtudel on inimese esmane valik saada teenust oma kogukonnas ka siis, kui teenuse kvaliteet on mõneti madalam kui mõnes suuremas omavalitsuses.

Loomulikult juhul, kui kogukonna lähedal pakutava teenuse kvaliteet on alla igasugust arvestust, otsitakse teenust kaugemalt, ent siis on see juba sunnitud valik. Seetõttu olen seda meelt, et sotsiaalteenus peab olema küll kvaliteetne konkreetse inimese jaoks, ent mitte ühtlase kvaliteediga üle Eesti.

Meie kogemus ütleb, et kui valikus on mõnevõrra madalama kvaliteediga teenus oma tuttavas ja toetavas kogukonnas või kõrge kvaliteediga teenus teises Eesti piirkonnas, eelistab inimene esimest varianti.

Meie, sotsiaalvaldkonna praktikute roll saab seepärast olla vaid üks – leida viise, kuidas osutada maksimaalselt palju teenuseid inimestele nende tavapärastes kogukondades asjakohase kvaliteediga. Just nimelt maksimaalselt, sest kõiki sotsiaalteenuseid igas Eesti piirkonnas kättesaadavaks teha ei ole võimalik ka kõige roosamas unenäos.

¹ Vana, T. (2013). Sotsiaalteenuste kvaliteedi analüüs ja ettepanekud tervikliku kvaliteedisüsteemi tagamise juurutamiseks. https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/sotsiaalteenuste_kvaliteet_uuringu_l6pparuanne.pdf.

Teenuste disain kui praktiline tööriist

Mida siis on vaja selleks, et muuta teenused maksimaalselt kättesaadavaks üle Eesti? Siinkohal jõuame taas kvaliteedi mõiste juurde, sest maksimaalselt paljude sotsiaalteenuste võimalikult paljudes piirkondades kättesaadavaks tegemise esmane eeldus on, et lepime kokku sotsiaalteenuste kvaliteedi sisus. Kvaliteedi mõiste sisus kokkuleppimine annab meile ühtse arusaama, mida me sotsiaalteenustelt ootame. Seejärel saab sellele mõistele tuginedes üles ehitada teenuste süsteemi.

Nüüdseks oleme jõudnud punkti, kus ilma innovatsioonita sotsiaalsektoris edasi minna ei saa.

Selleks et inimestele vajaliku toetuse pakumine tema kogukonna keskel saaks võimalikuks, näen vajadust taasluua sotsiaalteenuste süsteem, arvestades seda, mida inimene vajab, et oma kogukonna elust ja ühiskonnaelust praeguses ja tuleviku Eestis maksimaalselt osa võtta ja ühiskonnale tagasi anda. See on asja lihtsam pool, sest õnneks on inimesed enamasti valmis oma vajadustest kõnelema.

Keerulisemaks läheb asi siis, kui me jõuame teenuste süsteemi muutmisega etappi, kus luuakse võimalikud lahendused, nende lahenduste prototüübid ning katsetatakse loodud prototüüpide toimimist kas tegelikus või selleks loodud tehiskonnas. Raskeks teeb selle etapi loodav innovatsioon ja mitte sellepärast, et Eestis oleks vähe loovalt mõtlevaid inimesi.

Vastupidi, olles töötanud disaineritega, sotsiaalsete ettevõtetega, ja nähes iduettevõtete üha kasvavat arvu, siis neid inimesi on Eestis palju. Innovatsiooniga kaasneb aga alati teadmatus ja kõhklikus.

Oleme selles etapis oma ettevõttega olnud, rakendades innovatsiooni ühte praktilist tööriista – teenuse disaini – eesmärgiga luua klientidele ja töötajatele sobivad erihoolekandeteenused. Koostöös disainibürooga Velvet Creative Alliance disainisime uued teenused, mida erihoolekandeteenustena inimestele pakkuda. Innovatsiooni raskus ilmnes aga selles, et disainitud teenused saime praktikas rakendada vaid osas, mis eeldas muudatusi AS Hoolekandeteenused teenuste korralduses. Teise ja suurema osa teenuse disaini tulemuste rakendamine pörkus vastu erihoolekande riiklikku korraldust, mida üks ettevõtte üksi muuta ei saa, olgu ta kui tahes innovaatiline. Jõudsime teenuste disainimise protsessis tõdemuseni, et erihoolekandeteenuste kvaliteedi tõstmiseks on vaja suunata ressursid eelkõige riikliku teenuste süsteemi muutmisesse, sest see on jäänud inimeste ootustest ja vajadustest niivõrd kaugele, et just muudatused süsteemis tooksid kaasa suurima mõju kvaliteedi tõusule².

Innovatsioon sotsiaalsektoris

Olles teinud ühe sammu sotsiaalsektori innovatsiooni suunas teenuse disaini kasutades, julgen väita, et erinevalt erasektorist, kus uuenduslikkus on hädavajalik ja isegi elementaarne tulemusliku teenuse või toote pakkumiseks ja seeläbi kasumi kasvatamiseks, on avalikus sektoris innovatsiooni

pigem raske saavutada. Ja ega ole ka imes-tada, sest innovatsioon avalikus sektoris ongi keerulisem, nõudes mitmete ja väga erinevate partnerite osalust, mille alus on ühine arusaam eesmärgist ja valmidus eesmärki panustada. On ju avalik sektori puhul loomulik, et me kõik soovime sõna sekka öelda muudatustes, mis meie endi elu tulevikus otseselt puudutavad. Kuid innovatsioon nõuab päris palju ka avalikult sektorilt endalt. Ta nõuab valmisolekut viia ellu need muudatused, milleni innovatsiooni teel on jõutud ning kolmandas etapis jonnid need muudatused ka ellu viia.

Nüüdseks oleme jõudnud punkti, kus ilma innovatsioonita sotsiaalsektoris

edasi minna ei saa. Ei piisa sotsiaalsektori parendamisest pisikeste muudatuste, mõne seadusepunkti muutmise kaudu. On vaja lahendusi, mis suudaksid aidata inimesi ka siis, kui aastal 2020 lõppevad Eestile mõeldud Euroopa struktuuritoetused ning nende lahenduste otsimisega tuleb alustada juba praegu.

Seega mõelgem uuenduslikele lahendustele, et tagada võimalikult palju sotsiaalteenuseid inimestele nende endi kogukonnas. Kui sellele on vaja „ohvriks” tuua teenuste ühtlane kvaliteet üle Eesti, siis usun, et kasu kaalub siiski üles kahju ning me oleme samummas õiges suunas. S

Sotsiaaltöö

Liitu ajakirja uudiskirjaga!

Kord kuus ilmuv uudiskiri vahendab sotsiaalvaldkonna asutuste ja organisatsioonide infot seadusemuudatustest, uuringutest, sündmustest, teenustest, sotsiaaltöötajate tegemistest jpm. Palume ajakirja tellijatel, kelleni uudiskiri pole veel jõudnud, teada anda meiliaadressid, kuhu võiksime edaspidi uudiskirja saata, e-posti aadressil ajakiri@tai.ee.

² AS Hoolekandeteenused teenuse disaini projekti kohta vaata täpsemalt <http://www.velvet.ee/work/#/social-care-services/>.

Tugiisikuteenus areneb omavalitsuse ja kogukonna koostöös

Veronika Varep

projektijuht, MTÜ Johannes Mihkelsoni Keskus

MTÜ Johannes Mihkelsoni Keskus koolitas Valgamaal 17 tugiisikut ning korraldas koostöös Valgamaa kohalike omavalitsustega neile ka praktika. Nüüd on maakonnas vajaliku ettevalmistusega tugiisikute võrgustik. Jagan saadud kogemusi ja mõtteid sellest, kas tugiisiku teenus peaks olema avalik või kogukondlik.

Kes on tugiisik?

Kehtiv sotsiaalhoolekande seadus (RT I 1995, 21, 323) ei defineeri täpselt, kes on tugiisik. Seaduse § 24 kohaselt võib valla- või linnavalitsus hoolekande korraldamiseks ja soodsa arengukeskkonna kujundamiseks määrata lapsele või last kasvatavale isikule tugiisiku või -perekonna. § 26 kohaselt võib valla- või linnavalitsus selleks, et puuetega isikud tuleksid paremini toime, osaleksid aktiivselt ühiskonnaelus ja et neil oleksid teiste inimestega võrdsed võimalused, määrata tugiisiku või isikliku abistaja. § 28 järgi võib tugiisiku määrata kinnipidamiskohast vabanenutele ja teistele sotsiaalabi vajajatele. Vabariigi Valitsuse kooskõlastust ootava sotsiaalseadustiku sotsiaalhoolekande eriosa seaduse eelnõus¹ on juba selgemalt sõnastatud, mis on tugiisikuteenus ning milliste le nõuetele peab tugiisik vastama. Eelnõu järgi

on tugiisikuteenus kohaliku omavalitsuse korraldatav sotsiaalteenus, mille eesmärk on iseseisva toimetuleku toetamine olukordades, kus inimene vajab sotsiaalsete, majanduslike, psühholoogiliste või tervislike probleemide tõttu oma kohustuste täitmisel ja õiguste teostamisel olulisel määral kõrvalabi. See kõrvalabi seisneb juhendamises, julgustamises, motiveerimises ning suurema iseseisvuse ja vastutusvõime arendamises.

Tugiisikuteenust ei tohi osutada isik, kelle suhtes on alustatud kriminaalmenetlust kahtlustatavana kuriteos, mille eest seadus näeb karistusena ette vangistuse, või kellel on karistus tahtlikult toimepandud kuriteo eest. Tugiisikuks ei sobi teenuse saaja esimese või teise astme üleneja või alaneja sugulane või isik, kes elab teenuse saajaga alaliselt või püsivalt samas eluruumis.

Johannes Mihkelsoni Keskuse kogemus

Johannes Mihkelsoni Keskusel on koolitusluba tugiisikute koolitamiseks eri sihtgruppidele. Keskus tegutseb sotsiaalvaldkonnas juba 1993. aastast. Pakume tugiisikuteenust, koolitusi jt toetavaid teenuseid töötajatele, noortele töötutele, tööturule naasvatele lapsevanematele, vanglast ning erikoolist vabanevatele noortele, kinnipeetavatele, aga ka pagulastele ning varjupaiga taotlejatele. Aastate jooksul on keskusel välja kujunenud oma nägemus tugiisikuteenusest ja see sarnaneb suuresti eelnõus sõnastatuga. Leiame, et tugiisik on oma olemuselt vabatahtlik, kes abistab sotsiaalsetesse riskigruppidesse kuuluvaid inimesi. Tugiisikuteenus aitab parandada või säilitada inimese toimetulekuvõimet. Tugiisikute valikul on keskus lähtunud lihtsatest põhimõtetest: tulevane tugiisik peab tahtma abivajajat aidata; tal peab olema vähemalt keskharidus (kõrgharidus sotsiaalvaldkonnas tuleb kasuks); hea eesti keele oskus nii kõnes kui kirjas, soovitatavalt ka mõne võõrkeele oskus (eelkõige vene keel, pagulaste ja varjupaigataotlejate puhul ka prantsuse või inglise keel) ning n-ö terve talupojamõistus. Tugiisik ei tohi olla kriminaalkorras karistatud.

Kõik tugiisikud peavad läbima koolituse, sõltumata sellest, millise sihtgrupiga nad tööle hakkavad. Mahukal koolitusel käsitletakse tugiisiku eetikat, tugisuhte piiride seadmist ja eesmärgistamist, kliendi võrgustiku kaardistamist, abistamisoskuste ja -meetodite omandamist jt teemasid. Et hoida tugiisikute motivatsiooni ja ennetada läbipõlemist, pakume neile regulaarset supervisiooni. Tugiisikute hoolikas valik, nende koolitus ja superviseerimine on kvaliteetse teenuse eeldus. Keskus hüvitab tugiisikute transpordi- ja sidekulud ning maksab väikest tunnipõhist tasu, mis on

sisuliselt kompensatsioon põhitöökohalt eemalviibimise eest.

Oleme välja töötanud ka tugiisiku ametijuhendi, koostööjuhised, aruandevormid ning n-ö hea tahte leppe. Kliendi ja tugiisiku hea tahte leppes on kirjas tugisuhte eesmärgid ning piirid, tugiisiku ja kliendi õigused ja kohustused.

Valgamaa projekt

1. detsembrist 2013 kuni 31. detsembrini 2014 kestnud projektis koolitas MTÜ Johannes Mihkelsoni Keskus Valgamaal tugiisikud, et need oleksid valmis abistama toimetulekuraskustega peresid, noori ja teisi sihtrühmi.

Projekti rahastasid Eesti-Šveitsi koostööprogrammi Vabaühenduste Fond ja Kodanikuühiskonna Sihtkapital. Kaasrahastajate ja partneritena osalesid Valga linnavalitsus, Helme, Karula, Sangaste, Tõlliste, Palupera, Hummul, Öru ja Otepää vallad ning Valga maavalitsus.

Kohalike omavalitsuste abiga valiti osalema 17 tugiisikut. Koolitusele tulnud olid erineva taustaga, mõnel neist oli varasem nõustamiskogemus.

Praktika kestis kokku kuus kuud – lühema ajaga ei olegi võimalik tugiisikuteenusele seatud eesmärgid saavutada. Praktika ajal juhendas tugiisikuid ja viis läbi nii individuaalset kui ka grupisupervisiooni Valga maavalitsuse sotsiaal- ja tervishoiutalituse juhataja Ülla Visnapuu.

Värskest koolituse läbinud tugiisikutel aitasid kliente leida omavalitsused. Klientide hulgas oli suurperesid, noori lapsevanemaid, alaealiste komisjoni poolt suunatud noori, puudega last kasvatavaid vanemaid jt. Kokku sai tugiisikuteenust 60 klienti.

Tugiisiku töö mõju ja tulemust on kuuekuulise praktika järel üsna raske hinnata, siiski võib öelda, et tugiisikuteenus

¹ Sotsiaalministeeriumi ettevalmistatud sotsiaalseadustiku sotsiaalhoolekande eriosa seaduse eelnõu: <http://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/95cf8833-b94c-4bac-bf3c-cff1d809e05c?activity=2#cvyiHN9t>.

aitas tõsta klientide enesehinnangut, pani mõtlema väärtushinnangute üle ja andis stardi elumuutusteks. Tugiisikud tegid ka võrgustikutööd kooli sotsiaalpedagoogide, arstide, töötukassa konsultantide, lastekaitsetöötajatega jt.

Valga linnas leiti, et teenus on ennast õigustanud. Tugiisikuteenus pakkumine jätkub kuni 2015. aasta lõpuni Valga linnavalitsusega sõlmitud halduslepingu alusel ja nii saavad seda edasi 2014. aastal teenusel olnud kliendid. Ühe mõjutusvahendina pakub tugiisikuteenust probleemsetele noortele ka Valga maavalitsuse alaealiste komisjon.

Johannes Mihkelsoni Keskus pakub tugiisikuteenust edasi erikoolidest ning kinnipidamisasutustest vabanenud Valga maakonna noortele juba järgmise, Norra Euroopa Majanduspiirkonna (EMP) toetuste programmi rahastatud projekti raames. Lisaks pakub keskus tugiisikuteenust kinnipidamisasutustest Valgamaale vabanenud inimestele. Kõigis jätkutegevustes osalevad koolituse lõpetanud tugiisikuid. Praegu pakuvad erinevate lepingute alusel teenust kuus tugiisikut. Teenuse mõju ja edukuse hindamine jätkub.

Projekti tulemusel on Valgamaal tugiisikute võrgustik, keda tulevikus saab kasutada eri sihtrühmadesse kuuluvate klientide nõustamisel ja abistamisel. Valga linn ja teised kogukonnad said nii juurde olulise ressursi.

Kogukonnateenus või avalik teenus?

2012. aastal viis Ernst ja Young Baltic AS põllumajandusministeeriumi tellimusel läbi uuringu „Avalikuks kasutamiseks mõeldud objektide mõju kogukonnale ning investeeringute vajadus sotsiaalse ja tehnilise infrastruktuuri parandamiseks

maapiirkondades”.

Uuringust ilmneb, et kogukonnateenust mõistetakse väga erinevalt, kohalikud omavalitsused ei saa sellest ühtmoodi aru. Kogukonnateenused võib liigitada nelja üksteise sisse mahtuva käsitluse alla.

1. Kõik kogukonnas pakutavad teenused, mis teenivad kohalikke huve või soodustavad kohalikku arengut. Ei ole tähtis, kes pakub teenust või kellele. Peaasi, et kogukond sellest kasu saab.
2. Kogukonna liikmete osutatavad teenused, mis teenivad kohalikke huve: nii tegevused oma vajaduste rahuldamiseks kui ka kogukonnast väljapoole pakutavad teenused, millega teenitakse raha kogukonna arenguks. Kogukonnateenuste hulka ei kuulu avalikud teenused.
3. Teenused kogukonna liikmetelt kogukonna liikmetele, mis lähtuvad kogukonna vajadustest. Teenuse eesmärk ei ole kasumi teenimine, kuid tasu võetakse teenusekulude katmiseks.
4. Kogukonna liikmetelt kogukonna liikmetele pakutav teenused, mis lähtuvad kogukonna vajadustest. Teenus põhineb vabatahtlikkusel ning sellega ei kaasne materiaalset kasu.²

Uuringust selgub kogukonnateenusele iseloomuliku joonena, et tegu ei tohiks olla avaliku teenusega. See tähendab, et kohalik omavalitsus ei ole võtnud endale teenuse pakkumise kohustust, see ei ole kohaliku omavalitsuse ülesanne ning teenusepakkuja ei ole kohalik omavalitsus.

Kohaliku omaalgatuse programmi 2015. aasta programmdokumendis on kogukonnateenus sõnastatud kui „kogukonna

poolt käivitatud kohalikule arengule ja töökohtade loomisele orienteeritud jätkusuutlik tegevus uute väärtuste loomiseks kogukonna või tema liikmete jaoks, mis ei ole kogukonna liikmetele piisavalt kättesaadavad.”³

Eelnevaid määratlusi vaadates võib öelda, et tugiisikuteenusel on kogukonnateenusele viitavaid jooni. Näiteks põhineb tugiisikuteenus vabatahtlikkusel ning sellega ei kaasne otsene materiaalne kasu. Kindlasti toob tugiisikuteenus kogukonnale kasu, sest parandab kogukonna liikmete olukorda. Samas ei ole tugiisikuteenus otseselt seotud töökohtade loomisega, kui töö tugiisikuna on osakoormusega töö. Tugiisiku palkamine võib aga tähendada 1–2 töökoha loomist.

Kestliku ja kvaliteetse tugiisikuteenus pakkumiseks tuleb tugiisikuid koolitada, kompenseerida nende tööga kaasnevad kulud ja pakkuda neile nõustamist läbipõlemise vältimiseks ja motivatsiooni hoidmiseks. Tugiisikul peab olema n-ö katusorganisatsioon, see teenus eeldab koordinaatorit, kes haldab aruandlust ja teenuse kulgu. Need mõlemad võivad muidugi olla seotud kogukonnaga. Teenusel on ka teine pool ehk klient. Kliendi suunab teenusele sotsiaaltöötaja, kes on hinnanud kliendi riske ja vajadusi. Johannes Mihkelsoni Keskus on välja töötanud hindamisvahendi, mille abil sotsiaaltöötajad kui teenusele suunajad saavad kindlaks teha kliendi vajaduse tugiisikuteenus järele.

Tugiisiku kasutamine hõlbustab kohaliku sotsiaaltöötaja tööd. Kuna tugiisik ei ole ametiisik, saab ta luua usalduslikuma kliendisuhete, läheneda kliendi probleemidele juhtumipõhiselt ning teha

tõhusamat võrgustikutööd kliendi olukorra parandamiseks. Sageli võib juhtuda, et tugiisik ongi ainuke toimiv liige kliendi toetusvõrgustikus.

Siiski ei saa tugiisikuteenust käsitleda kogukonnateenusena juba seetõttu, et seaduse järgi on see kohaliku omavalitsuse teenus ning raha selle korraldamiseks peaks tulema kohaliku omavalitsuse eelarvest. Tugiisikuteenus ei ole hetkel jõukohane paljudele väiksematele omavalitsustele, igati mõistlik on kasutada tugiisikuteenus pakkumiseks Euroopa Liidu finantsvahendeid. Samas ei tohi unustada jätkusuutlikkuse põhimõtet ja klientide huvisid, mistõttu tuleb kindlasti mõelda ka sellele, et teenus oleks abivajajatele kättesaadav ka pärast projekti lõppu. Teenuse pakkumiseks ja haldamiseks tuleks igal juhul kasutada kogukonna abi. Kui lähtuda põhimõttest, et tugiisik on kogukonna ressurss, oleks mõistlik delegeerida tugiisikuteenus mõnele kogukonnas tegutsevale vabaühendusele. Kliendil on oluline teada, et tugiisik ei ole ametiisik. Tugiisik hoiab konfidentsiaalsusprintsiipi ja saab kliendiga luua tugevama ja personaalsema suhte, see aitab tõhusamalt parandada tuge vajava kliendi elujärge.

Eestis ei ole ühtset tõlgendust, mis on kogukonnateenus. Tugiisikuteenus mahub oma sisult nii kogukonnateenus kui avaliku teenuse määratluse alla. Hetkel on tugiisikuteenus Eestis kohaliku omavalitsuse korraldatav teenus, mis aitab inimesel kogukonnas paremini hakkama saada ja tugevdab kogukondi. Seega võib öelda, et tugiisikuteenus on avalik teenus, mida korraldab kohalik omavalitsus, kaasates selleks kogukonna ressursse.

S

² www.agri.ee/sites/default/files/public/juurkataloog/UURINGUD/uuring_infrastruktuur_2012_aruanne.pdf.

³ siseministri käskkiri, 20.02.2015, <http://adr.siseministeerium.ee/sisemin/dokument/201211..>

Tervikliku sotsiaaltööteooria otsingul: eluilmakeskne sotsiaaltöö

Marju Selg

sotsiaaltöö lektor, Tartu Ülikool

Sotsiaaltöö ülesanne on muuta inimeste elu paremaks. See aga on tõeliselt võimalik ainult siis, kui õpime asju vaatama ja nägema nende inimeste silmadega, kes meie abi vajavad, võtma arvesse ümbritseva maailma tingimusi ning tegutsema mitte iseenda ega süsteemi, vaid inimeste argipäevas, lähtudes nende eluilmast.

Sotsiaaltöö on praktiline tegevusala ehk „töö”, nagu nimigi ütleb. Kuid üha enam on sotsiaaltöö ka iseseisev teadusala, millel on kiiresti arenev teoreetiline aluspõhi ja oma uurimismeetodid. Sotsiaaltöö teaduslikkust rõhutatakse ka uues ülemaailmses definitsioonis¹. Samal ajal ei ole kuhugi kadunud võõristus kahe leeri, „teoreetikute” ja „praktikute” vahel, kuigi vaevalt ükski tõeline sotsiaaltöötaja peab mõeldavaks sotsiaaltöö professiooni, ilma et selle juurde kuuluks teooria.

Teooria olemasolu on üks peamisi aspekte, mis eristab professioone praktilistest oskustöödest: sellisele tõdemusele jõudis Abraham Flexner juba 100 aastat tagasi oma kuulsas artiklis „Kas sotsiaaltöö on profession” (Flexner 1915/2001). Ta luges sotsiaaltöö intellektuaalsete tegevusalade hulka, kuid nägi komistuskivi hoopis mujal. Nimelt, et olla täisväärtuslik professioon, peab seesugune amet omama oma kindlat objekti ja tööpõldu; ei piisa üksnes

vahendamisest ja abistamisest, et teised ametid ja süsteemid saaksid oma ülesandeid täita.

„Kui tuleb ravida haigust, on vaja arsti; vähiklikkuse vastu aitab kool; vaesus on etteheide seadusloojatele, heategevusorganisatsioonidele jne. Kuna sotsiaaltöötaja vahendab selle toimija või asutuse sekkumist, kes kõige paremini sobib ja on seatud tegelema konkreetse hädaolukorraga, kas siis sotsiaaltöötaja ise on professionaal või üksnes tegur, mis ärgitab toimima üht või teist professiooni või algatama mingit tegevust? Vastutus ettevõtetud toimingute eest lasub ju jõududel, keda ta appi kutsus. Kogu see olukordade mitmekesisus, mida sotsiaaltöötaja kohtab, määrab ta mitte professionaali, vaid pigem vahendaja rolli, kes ärgitab tegutsema üht või teist professionaalset toimijat.” (Flexner 1915/2001, 160)

Toona madalaks peetud vahendajaroll ja oma kindla tööpõllu puudumine on tänapäeval ümbermõtestatud toimimiseks

inimeste ja neid ümbritsevate süsteemide vahelisel sotsiaalsel alal; see eriline asend on sotsiaaltöö olulisim eripära ja teoreetiline huviobjekt (Parton 1999, Healy 2005, Selg 2012). Sotsiaaltöö arenguloo vältel on püütud seda keerukat rolli mõtestada. Kas aga on teooriat, mis käsitleks seda terviklikult ja õpetaks tegema sellist sotsiaaltööd, mis peab korraga silmas inimest ja süsteemi ning nende vastastoidet? Üks suur grupp rakendusteooriaid määratleb abistamistööd, lähtudes abi vajava inimese või grupi enda kogemustest, vaadetest ja enesemääratlusest: humanistlikud, tugevuskeskset ja narratiivsed teooriad. Teine grupp, millesse koonduvad ökoloogilised ja süsteemsed lähenemised, püüab mõista ja aidata oma keskkonnaga vastastoides ja sageli ka vastuolus olevat inimest. On ka kolmas grupp teooriaid, mis pühendub inimeste ühise elamiskeskkonna ja kogukonna arendamisele, koostööle ja eneseabile. Neid erisuunalisi vaateid on viimasel paaril kümnendil oluliselt mõjutanud kriitiline (vabastav ja diskrimineerimisvastane) ja sotsiaalkonstruksionistlik lähenemine (Fook 2002, Mullaly 2007) ning inimeste endi aktiivse rolli ja osaluse rõhutamine nende elu puudutavate küsimuste lahendamises (Ewijk 2010). Mäntysaari ja tema kaasautorid (2009, 12) tõdevad, et üllatavalt vähe on seni siiski tegeldud tervikliku, kõikehõlmava sotsiaaltööteooria arendamisega, ning esitavad küsimuse metateooria võimalikkusest, mis suudaks integreeritult tegelda sotsiaaltöö põhimõistetega, alustades klienti ja sotsiaaltöötajast kuni sotsiaalsete struktuurideni välja.

Angloameerika sotsiaaltöötraditsioonis, mille mõjualas on ka Eesti (Selg 2012), valitseb senini tava üllitada teooriaid tutvustavaid leksikoni tüüpi käsiraamatuid (nt Payne 1990/2014, Howe 1987/2009).

Sellise lähenemisviisi vaikimisi eelduseks on, et sotsiaaltöös võib ette tulla palju erinevaid probleemolukordi, niisiis peab ka teooriaid olema palju, ning praktiku osaks jääb valida neist olukorrale vastav. Õnneks on teooriaraamatute sissejuhatavad ja selgitavad peatükid järjest põhjalikumad, pakkudes avaramat vaadet teooriate omavahelistele ning teooria ja praktika seostele. Mõnes valdkonnas on püütud luua spetsiaalseid ühendusteooriaid, et eri vaated üksteist vastastikku rikastaksid, nt Iversen koos kaasautoritega (2005) ning Holland ja Kilpatrick (2003) ühendasid peresotsiaaltöö tarbeks öko-süsteemse ja sotsiaalkonstruksionistliku lähenemise.

Kindlasti ei ole teooriat sotsiaaltöös vaja üksnes selleks, et näida tõelise professionaali. Teooria õpetab tegema head sotsiaaltööd, annab vahendid oma töö analüüsimiseks ja arendamiseks. Göppneri ja Hämäläise (2007) järgi aitab praktika asetamine teoreetilisse raamistikku vältida omavahel vastuolus olevate või mittehaakuvate sekkumismudelite süsteemitut kuhjamist ning mõnede lähenemiste dogmaatilist eelistamist, mis võib kergesti juhtuda, kui toimimisviisi valikuks puudub ratsionaalne teoreetiline põhjendus. Tulemuseks on suvaliste „tõendus põhiste” meetodite haaramine võõrastest sotsiaaltöökultuuridest ning „privatiseerimine” institutsioonide või ka praktikute poolt, mis kokkuvõttes kahjustab professiooni. Nende ohtude vastu aitaks kõige paremini mitmekülgne, terviklik sotsiaaltööteooria. Sellist staatust püüdleb eluilmakeskne sotsiaaltöö.

Eluilmakeskne sotsiaaltöö

Saksa sotsiaaltöö traditsioonis on viimaseil kümnendil tehtud suuri edusamme tervikliku teooria arendamisel; kujunenud on suund, mida nimetatakse eluilmakeskseks sotsiaaltööks (saksa k *Lebensweltorientierte*

¹ Vt Sotsiaaltöö 3, 2014, lk 9–14.

Sociale Arbeit) (Thiersch jt 2010; Grunwald, Thiersch 2009, Böhnisch jt 2005).

„Eluilmakesksus sotsiaaltöö lähtepunktina juhhib tähelepanu vajadusele järjekindlalt keskenduda [sotsiaaltöö] adressaatidele² koos nende eriomaste enesetölgenduste ja toimimismustritega ühiskondlikes ja individuaalsetes tingimustes ning kõigest sellest tulenevatele raskustele ja võimalustele. Eluilmakeskne sotsiaaltöö tõstatab radikaalse küsimuse sotsiaalse abistamise tähendusest ja tulemuslikkusest selle adressaatide vaatenurgast.” (Thiersch, Grunwald 2002, 129; ref Kraus 2004, 8)

Tänapäeval kõneldakse eluilmakesksusest sotsiaaltöö kontekstis, kuid tegelikult on selle suundumuse juured sotsiaalpedagoogikas. Sellega seoses on oluline meelde tuletada, et erinevalt Eestis kehtivast haridusteaduslikust sotsiaalpedagoogika-käsitusest (nt Kraav, Hämäläinen 2013) mõistetakse viimaste kümnendite Saksamaal ja enamikus mandri-Euroopas

sotsiaalpedagoogikat sotsiaalteadusena, mis on ühinenud sotsiaaltööga sotsiaalse töö (saksa k *Soziale Arbeit*) katusmõiste alla (Niemeyer 2010, Lorenz 2008, vt ka Selg 2012).

Eluilmakesksus on teoreetiline kontseptsioon, kuid see on ka eriline vaateviis ja eriline tee muutusteni. Võtame selle illustreerimiseks ühe abistamisloo, mis on eluilmakeskse sotsiaaltöö alastesse tekstidesse (Grunwald, Thiersch 2009, Thiersch 2010) laenatud Astrid Woogi juhtumiuurimusest (Woog 1998). See lugu pärineb sotsiaalpedagoogilisest peresotsiaaltööst, mis on korraldatud kodupõhise argipäevale keskenduva teenusena. Sellise teenuse eesmärk on pakkuda pikemaajalist tuge lastekaitse huvivälja sattunud peredele, et nad suudaksid aktiveerida peresiseseid ja võtta kasutusele pereväliseid ressursse. Abistajaks ei ole meie mõistes pere tugiisik, vaid sotsiaalpedagoogilise ettevalmistusega peresotsiaaltöötaja.

Juhtumi kirjeldus

Esmapilt perekonna olukorrast on kõnekas. Esiteks, vähemusrahvusest pere elab sotsiaalses eraldatuses, kodumaal omakseid külastades kinnistub taas ja taas traditsiooniline suhtmuster: domineeriv isa, keda innustab end peres maksma panema veelgi domineerivam vanaisa, naise äi. Teiseks, äärmiselt kitsad elutingimused kehvast linnaosas. Siin kirjeldatu võib näida triviaalsena, kuid sotsiaalsete ja kultuuriliste tingimuste teadmine on hädavajalik vastukaal kiusatusele tõlgendada oma vahetuid kogemusi iseendast lähtudes.

Vanemal pojalt (5) on lasteaias probleeme, ta ei osale tegevustes, on agressiivne, kaalutakse tema suunamist erirühma. Ka noorem

poeg (3) käitub häirivalt. Lastekaitseametis vestlusel räägib ainult isa, ema on tumm. Perele määratakse kodupõhine teenus, vanemad jäävad sellega nõusse. Pereabistaja õpib perekonda tundma, pere ootab teda sõbralikult, lapsed on eriti usaldavad. Selgub, et peres puudub kindel ajakava, söögiajad on suvalised, toit ise armetu. Ülerahvastatud ja ülesisutatud korteris valitseb kaos. Lastel puudub koht oma asjade hoidmiseks ja omaette mängimiseks. Nad on vanematest emotsionaalselt eemal, rabelevad sihitult. Pereelu ainsaks struktureerijaks näib olevat televiisor, mis mängib päevad läbi. Pereema on pidevalt väsinud ja haiglane ning veedab enamiku päevast voodis. Isa ei suuda seda taluda,

sõimab ema, on kogu aeg pahuras tujus ning laste suhtes järsk ja tõrjuv, mille põhjuseks on kindlasti ka töö puudumine. Kuna vanemad ei pea kodunt välja minema, jäetakse ka lapsed sageli lasteaeda viimata. Perekonna maailm on kitsas ja suletud, lastel ei ole mängukaaslast, keegi ei käi külas. Lapsed veedavad oma aja enamasti toas ning väljaspool nad kodusest elust vaikivad. Vaatamata kõigele valitseb kodus oma pragmaatiline järjepidevus, elu korrastub justkui iseenesest. Mees ja naine loksuvad kurvalt etteheidete ja vastastikuse vältimise vahel. Lastel on salapaigad mänguasjade jaoks ja ka midagi söödavat leiavad nad alati. Pereelu jälgides saab selgeks valitsev muster: kurbus ja etteheitel, aga ennekõike muutumatus.

Sellistes tingimustes pere abistamiseks on sotsiaaltöö esmane eesmärk pereliikmete tegutsemisruumi avardamine, et nad saaksid oma olukorras paremini hakkama ja suudaksid seda vähehaaval muuta. Peretöötaja toetab neid aja ja ruumi struktureerimisel ja sotsiaalsete suhete korrastamisel. Läbielatav aeg, kogetav ruum ja sotsiaalsed suhted on need kolm mõõdet, mis eluilmakeskse sotsiaaltöö aluseks olevas fenomenoloogilises sotsioloogias struktureerivad inimese argipäeva (vt nt Grunwald, Thiersch 2009). Kui need kolm mõõdet avarduvad, pääsevad muutuma ka inimeste mõtlemises ja tegevuses kinnistunud toimimisviisid ja harjumused.

Muutumise eelduseks on usaldus, mis tekib ja kasvab vähehaaval, kui peretöötaja elab sisse pere argipäeva, austab seda, mis on, ja püüab ettevaatlikult muutused pere jaoks ihaldusväärseks teha. Ta asetab end pere tasandile, vaatlus ja jälgib, on kohal, vaatab koos perega seelikaid ja joob teed ning ootab pisimaidki võimalusi abistamissuhte edasi arendada. Samal ajal on pere töötaja kohalolekust pidevalt teadlik ja millegi ootel, kuid püsib ka oht tormakalt tegutsedes usaldus

hävitada. Olukorra kannatlik tundmaõppimine ja adressaatide elu ilma sisseelamine on sotsiaaltöötaja tähtis kompetents (Woog 1998).

Üsna abistamissuhte algul tekibki võimalus. Kui ema peretöötajale tee joomiseks pesemata tassi ulatab, on viimane ebameeldivas olukorras, kuid selle asemel et üksikprobleemi üle diskuteerima hakata, joob ta tee vastumeelselt ära ja saab seepeale võimaluse koos emaga kõõgis toimetada. Nii panebki ta aluse tavale emaga koos süüa teha, katsetada ema kodupaiga traditsioonilisi retsepte, koos koristada ja nõusid pesta. Ühiselt tegutsedes saab turvaliselt rääkida „naiste jutte” ja vähehaaval minna ka tõsisemate teemade kallale.

Nii luuakse tingimusi muutusteks ning seda tehakse kõigis pereelu valdkondades: lastega mängides ja vanemaid selleks innustades, tegeldes suhetega abikaasade vahel ning väljaspool peret. Pikapeale toimuvadki muutused. Algul küll vastumeelselt, kuid pere hakkab naabritega läbi käima. Ema liitub sotsiaaltöötaja loodud naiste tugigrupiga, kus ühiste tegevuste (küpsdamine, käsitöö) juures arutatakse oma elu ja maailma asjade üle. Lastel läheb lasteaias paremini ja nad leiavad endale kodu juures mänguväljakul sõpru, keda vanemad on valmis ka kodus võõrustama. Pere elamisruum on muutunud märgatavalt avaramaks ja rikkamaks, pereliikmete suhted paranevad ja eneseusaldus kasvab. Vanemad suudavad järjest rohkem ise oma asju korraldada ja probleemidele lahendusi leida.

Näide oli eluilmakesksest, sotsiaalpedagoogikast inspireeritud peretööst. Selline ettevaatlik lähenemine, vaatlus ja sisseelamine, õppima ja muutuma innustamine ning tugi olukorrast ja muutumisprotsessist tingitud valu ja kurbuse väljakannatamiseks on omane eluilmakesksele sotsiaaltööle mis tahes raskustes inimestega.

² Adressaat tähistab saksa (ja nt ka vene) sotsiaaltöö ja sotsiaalpedagoogika keeles inimest (või laiemaid kooslusi), kellega sotsiaaltöö tegeleb. See mõiste aitab muuhulgas ladusamalt kõnelda ennetustööst ja vältida märgistamist.

Kokkuvõtteks

Kirjeldatud perejuhtum andis vaid põgusa pildi eluilmakeskse sotsiaaltöö võimalustest ja haardest. Selleks et mõista ja rekonstrueerida inimeste argipäeva ja elu ilma, on loodud mitmekülgne ja hästi läbi töötatud teoreetiline alus, mis pärineb paljudest sotsiaalteaduslikest suundadest (Grunwald, Thiersch 2009). Kuna jutt on elu ilma rekonstrueerimisest, on oht teha tavaline viga ja keskenduda üksnes hädasolijale ja tema argivajaduste rahuldamisele, eirates avaramaid struktureid ja kultuurilisi teemasid. Seepärast ongi hädavajalik koondata teadmisi erinevatest teoreetilistest kontseptsioonidest, mida siinkohal üksnes nimetan: hermeneutilis-pragmaatiline kasvatus (Dilthey, Nohl, Mollenhauer); Chicago koolkonna sotsioloogia ja sümboliline interaksionism (Goffman, Mead); sotsiaalteaduslik fenomenoloogia (Berger ja Luckmann, Schütz); kriitiline argipäevateooria (Heller, Bourdieu); kaasaegse ühiskonna analüüs (Habermas, Beck, Bourdieu); süsteemne-konstruktivistlik sotsiaaltööteooria (Kraus). Eluilmakeskse sotsiaaltöö aluseks olevate teooriate põhjalikum käsitus jäägu edasiseks.

Eluilmakesksus on sotsiaalpedagoogilise traditsiooni kingitus sotsiaaltööle. Loodan väga, et see artikkel täidab oma varjatud eesmärgi: pakkuda Eesti sotsiaaltöötajale

veidi sisukamat pilti sotsiaalpedagoogikast. Eluilmakesksusel on teatud ühisjooni angloameerika sotsiaaltööteooria katsetega ühendada vaate avardamiseks öko-süsteemseid ja sotsiaalkonstruktivistlikke suundi, kuid eluilmakesksus ületab need katsed oma hõlmavuse ja terviklikkusega.

Muutumise eelduseks on usaldus, mis tekib ja kasvab vähehaaval, kui peretöötaja elab sisse pere argipäeva, austab seda, mis on, ja püüab ettevaatlikult muutused pere jaoks ihaldusväärseks teha.

Eluilmakeskset sotsiaaltööd tasub lähemalt tundma õppida. Nagu nimigi ütleb, on eluilmakesksus inim- ja elulähedane, kuid ka avara sotsiaalse haardega, selle mõistete süsteem aitab süüvida nii meid ümbritsevasse maailma kui ka erinevate inimeste argipäeva selles. Sotsiaaltöö ülesanne on muuta inimeste elu paremaks. See aga on tõeliselt võimalik ainult siis, kui õpime asju vaatama ja nägema nende inimeste silmadega, kes meie abi vajavad, võtma arvesse ümbritseva maailma tingimusi ning tegutsema mitte iseenda ega süsteemi, vaid inimeste argipäevast, lähtudes nende eluilmast. **S**

Viidatud allikad

- Böhnisch, L., Schröer, W., Thiersch, H. (2005). Sozialpädagogischer Denken: Wege zu einer Neubestimmung. Weinheim, München: Juventa Verlag.
- Ewijk, H. van (2010). European Social Policy and Social Work. Citizenship based social work. Abingdon: Routledge.
- Flexner, A. (1915/2001). Is Social Work a Profession? *Research on Social Work Practice*, 11 (2), 152–165.
- Fook, J. (2002). Social Work: Critical Theory and Practice. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Grunwald, K., Thiersch, H. (2009). The Concept of the 'Lifeworld Orientation' for Social Work and Social Care. *Journal of Social Work Practice*, 23 (2), 131–146.

- Göppner, H. J., Hämäläinen, J. (2007). Developing a Science of Social Work. *Journal of Social Work*, 7 (3), 269–287.
- Healy, K. (2005). Social Work Theories in Context: Creating Frameworks for Practice. Basingstock, New York: Palgrave Macmillan.
- Holland, T. P., Kilpatrick, A. C. (2003). An Ecological Systems – Social Constructionism Approach to Family Practice. Teoses: Kilpatrick, A. C., Holland, T. P. (toim). Working with Families: An Integrative Model by Level of Need. Boston: Allyn & Bacon, 14–32.
- Howe, D. (2009). A Brief Introduction to Social Work Theory. Palgrave Macmillan.
- Iversen, R. R., Gergen, K. J., Fairbanks II, R. P. (2005). Assessment and Social Construction: Conflict or Co-Creation? *British Journal of Social Work*, 35 (5), 689–708.
- Kraav, I., Hämäläinen, J. (2013). Sotsiaalpedagoogika. Teoses: Mikser, R. (toim). Haridusleksikon. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 234–239.
- Kraus, B. (2004). Lebenswelt und Lebensweltorientierung – eine begriffliche Revision als Angebot an eine systemisch-konstruktivistische Sozialarbeitswissenschaft. *Portal Sozialarbeitswissenschaft*, Beiträge. <http://www.webnetwork-nordwest.de/sowi/topics.php?op=viewtopic&topic=3> (9.04.2015).
- Lorenz, W. (2008). Paradigms and Politics: Understanding Methods Paradigms in an Historical Context: The Case of Social Pedagogy. *British Journal of Social Work*, 38, 625–644.
- Mullaly, B. (2007). The New Structural Social Work: Ideology, Theory, Practice. Oxford University Press.
- Mäntysaari, M., Pohjola, A., Pösö, T. (2009). Johdanto. Teoses: Mäntysaari, M., Pohjola, A., Pösö, T. (toim). Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus, 7–14.
- Niemeyer, C. (2010). Sozialpädagogik, Sozialarbeit, Soziale Arbeit – „klassische“ Aspekte der Theoriegeschichte. Teoses: Thole, W. (toim). Grundriss Soziale Arbeit. Ein einführendes Handbuch. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 135–150.
- Parton, N. (1999). Reconfiguring Child Welfare Practices: Risk, Advanced Liberalism, and the Government of Freedom. Teoses: Chambon, A. S., Irving, A., Epstein, L. (toim) Reading Foucault for Social Work. New York: Columbia University Press, 101–130.
- Payne, M. (2014). Modern Social Work Theory. Palgrave Macmillan.
- Selg, M. (2012). Sotsiaaltöö konteksti kujundavad diskursused. Teoses: Strömpl, J., Selg, M., Linno, M. (toim.). Narratiivne lähenemine sotsiaaltööuurimisel. Laste väärikustlemise lood. Tartu Ülikooli Kirjastus, 62–112.
- Thiersch, H., Grunwald, K., Königeter, S. (2010). Lebensweltorientierte Soziale Arbeit. Teoses: Thole, W. (toim). Grundriss Soziale Arbeit. Ein einführendes Handbuch. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Woog, A. (2001) Soziale Arbeit in Familien. Weinheim, München: Juventa.

Sotsiaaltöö neoliberaalsete vaadetega ühiskonnas: Pierre Bourdieu käsitletus ja kultuuri-tundliku sotsiaaltöö praktika

Airi Mitendorf

sotsiaaltöö lektor, Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituut

Iga spetsialist on tihedalt seotud teda ümbritseva keskkonnaga ja selles valitsevate ideoloogiatega. Sotsiaaltöötajatel, kes puutuvad oma igapäevatoos kokku haavatavas olukorras inimestega, on vaja mõista kultuuris valitsevate normide, väärtuste ja uskumuste rolli nende professionaalse maailmavaate kujunemisel. Eneselegi märkamatu võivad sotsiaaltöötajad, vastupidiselt oma püüdlustele, osaleda ebavõrdsuse taastootmises.

Taasiseseisvumisest alates on Eesti ühiskonnas toimunud suured poliitilised, majanduslikud ja sotsiaalsed muutused (sh omandisuhte muutumine, ümberkorraldused sotsiaal- ja tervishoiupoliitikas, hariduses jpm), mis on avaldanud mõju Eesti inimese elukäigule (Helemäe ja Saar 2011). Kiirete ja keerukate muutustega ühiskond esitab inimestele järjest uusi nõudmisi kohandamisele ja isikliku tee leidmisele selles väga avatud maailmas. Sotsiaaltöötajate sõnul (Mitendorf, 2015) tekitavad muutused uusi sotsiaalprobleeme ja esitavad sellega väljakutseid ka sotsiaalvaldkonna spetsialistidele:

juhendada ja abistada haavatavas olukorras inimesi ebastabiilses ühiskonnas. Malcolm Payne (1995/2005) on kirjutanud, et sotsiaaltöö on sotsiaalselt konstrueeritud tegevus ehk sotsiaaltööd luuakse sotsiaalse praktika käigus. Sotsiaaltöö professiooni arendamiseks on vaja diskuteerida sotsiaaltöö praktikast kujundavate tegurite üle ning analüüsida sotsiaaltöö praktika erinevaid lähenemisviise usaldusväärse ja tunnustatud sotsiaaltöö kujunemiseks.

Mitmete autorite hinnangul on Eesti uute Euroopa Liidu riikide seas kõige puhtakujulisem liberaalse turumajanduse näide:

väiksemad maksud (kuid vähem avalikke hüvesid), madalam töötuse tase (kuid rohkem vange), suurem ebavõrdsus, kõrgemad võõrdumis- ja madalamad solidaarsusnäitajad, rohkem vabadust (rikaste jaoks), suurem sotsiaalne ebakindlus ja vaesus (Eesti inimarengu aruanne 2013, 23–25). Liberaalse turumajanduse korral pakub sotsiaalkaitse süsteem minimaalseid sotsiaalseid hüvesid, jättes suurema vastutuse üksikisikule ja perekonnale. Sotsiaalkaitse kulutused Eestis on tõesti ühed madalamad OECD riikides (OECD 2014) ning seetõttu on nende mõju inimeste abistamiseks nõrk. Sotsiaaltöötajad aga puutuvad oma igapäevatoos kokku inimestega, kes on sattunud mitmesuguste probleemide keskele, on kaotanud motivatsiooni ning ei suuda võtta vastutust enda elu puudutavates küsimustes. Samal ajal on ühiskonnas levinud uskumus, mille kohaselt inimene ise vastutab oma ühiskonnas osalemise, heaolu ja sissetuleku eest. See mõjutab otseselt ka sotsiaaltöö kui juhendava ja abistava elukutse staatust.

Mitmete autorite hinnangul on Eesti uute Euroopa Liidu riikide seas kõige puhtakujulisem liberaalse turumajanduse näide.

Bourdieu (1999/2002, 181–255) ning Penna ja O'Brien (2009) on kirjeldanud ühiskonnas levinud neoliberaalsete vaadete mõju sotsiaaltööle. Autorid on väljendanud muret, kuidas see kujundab sotsiaalvaldkonna spetsialistide võimet ja võimalusi tegutseda inimeste heaolu ja parimate huvide nimel. Bourdieu sõnul tuleks pöörata rohkem tähelepanu sellele, kuidas kultuuris valitsevad normid, väärtused ja uskumused suurendavad haavatavate indiviidide

ja gruppide ebavõrdsust. Mitmed sotsiaaltöö teoreetikud (Garret 2013, Garret 2009, Houston 2002) on analüüsinud Bourdieu vaateid just sotsiaaltöö kontekstis ning leidnud, et tema poolt välja töötatud mõistete (*habitus*, väli, kapital) tundmine aitab sotsiaaltöötajal paremini tajuda ühiskondlike protsesside vastasmõjusid ning kujundada sellist sotsiaaltöö praktikast, mis võtab arvesse klientide ja kogukonna kultuurilisi iseärasusi. Selle artikli eesmärk on tutvustada Bourdieu seisukohti sellest, milliseid väljakutseid esitab sotsiaaltööle neoliberaalne maailmavaade ning selgitada kultuuritundliku sotsiaaltöö praktikast.

Bourdieu peamised seisukohad ja mõisted

Pierre Bourdieu (1930–2002) oli üks silmapaistvamaid ja mõjukamaid ühiskonnateadlasi Max Weberi ja Émilie Durkheimi kõrval. Bourdieu formuleeris mitmed omavahel seotud seisukohad mõistetenäite, mis aitavad paremini käsitleda sotsiaalse maailma toimimisviise ning selle süvasstruktuuri. Neist tuntumad on *habitus*, väli ja kapital (Bourdieu 2003). Nende käsitluste tundmine ja mõistete omavahelisest vastasmõjust arusaamine aitab sotsiaaltöö praktikul paremini kliendi maailma sisse elada.

Habitus tähendab Bourdieu kirjeldustes nii indiviidide kui gruppide käitumismustreid, harjumusi ja väärtushinnanguid, mis on elu jooksul mineviku, oleviku ja ümbritsevate struktuuride (pere, haridus) mõjul kujunenud ja õpitud. *Habitus*ele toetudes oskavadki inimesed erinevate nähtuste kohta öelda, kas see või teine nähtus on õige või vale, peen või labane. Nendest nähtustest arusaamine ei ole kõikide inimeste jaoks ühesugune. Näiteks võib üks ja sama käitumine või hüve olla ühe inimese silmis peen, teisele aga tunduda hoopis peenutsemisena

või hooplemisena ja kolmanda jaoks maitse-lagedusena (Bourdieu 2003, 25).

Habituse kujunemises rõhutab Bourdieu **välja** osa. Väli on Bourdieu järgi „struktu-reeritud sotsiaalne ruum”, mis tähistab erinevaid elu- ja tegevusvaldkondi, kus indivi did ehk sotsiaalsed agendid tegutsevad. Väljal (majandusväli, kultuuriväli, poliiti-kaväli) kehtivad oma reeglid, mis dikteeri-vad väljal tegutsevate inimeste käitumist. *Habitus* on ühteaegu välja-spetsiifiliselt loodud, kuid toodab ka ise väljasid.

Bourdieu järgi määrab indiviidi või rühma positsiooni väljal tema majandus-lik, kultuuriline või sotsiaalne **kapital** kui teatav materiaalsete ja sotsiaalsete vahen-dite kogum, mis aitab grupil või indiviidil teistega võrreldes paremini toime tulla. Eri kapitalidega ja nende koguhulgaga käib kaasas teatav elustiil ning maitseotsustused.

Bourdieu järgi on majanduslik kapital, omand, sisuliselt samaväärne või kohe rahaks muudetav ning see on ainult üks osa erinevatest väärtustest. Kultuuriline kapital on instrument, mille abil saab oman-dada ühiskondlikku sümboolset jõukust. Kultuuriliseks kapitaliks võivad olla tead-mised ja oskused, mis annavad selle omajale mingi kindla staatuse, näiteks akadeemilise tiitli. Kultuuriline kapital võib materialisee-ruda kultuurilisteks hüvedeks, nagu kunst ja kirjandus, millest saavad aru vaid need, kes omavad kultuurilist kapitali.

Sotsiaalse kapitali selgitamisel lähtub Bourdieu indiviidi võimalustest, mis sõltuvad neist võrgustikest, millesse inimene kuulub ja mille loomisele ta on ise kaasa aidanud. Sotsiaalne kapital on väärtus, mis omandatakse personaalsete sidemete kaudu, nagu kuulumine perekonda, klubidesse, võrgustikesse. Inimese toimetulek ja edu sõltub tihti sellest, millistesse võrgustikesse ta kuu-lub. Sotsiaalsed sidemed võivad viia töökoha

leidmiseni, informatsioonini, laenudeni, investeeringuteni. Sellest saab järeldada, et juba inimese sündides on osaliselt ette määratud, milliseks kujuneb tema staatus. Edaspidi mõjutab inimese otsuseid kodust kaasa saadud „lastetuba”, see, missugusesse kooli laps pannakse, kes on tema sugulased, millises seltskonnas ta liikuma hakkab jne. Indiviidi sotsiaalse kapitali mõju sõltub sellest, kui ulatuslik on võrgustik, millesse indiviid kuulub.

Kultuuris valitsevad normid, väärtused ja uskumused kujundavad inimeste eelistusi, ootusi ja seega ka otsustamist.

Bourdieu järgi on erinevaid kapitale võimalik omavahel teisendada, näiteks majanduslikku kapitali sotsiaalseks ja/või kultuuriliseks, seega indiviidide ja gruppide positsiooni ühiskonnas määrab nii omatava kapitali liik kui maht. Näiteks ilma hariduse ja elukutseta (kultuuriline kapital) noortel on võrreldes haritumate eakaaslastega suu-rem oht jääda töötuks ning sattuda tänavale. Majanduslikult kindlustatud (suurema majandusliku kapitaliga) perede lastel on parem ligipääs ühiskonna hüvedele ja või-malustele, nende elukäigu kujunemisel on see vägagi määrav. Neoliberaalses ühiskon-nas oodatakse inimestelt, et nad vastutaksid ise oma heaolu ja toimetuleku eest. Kui aga pöörata tähelepanu *habituse* ja erinevate kapitalide käsitlusele, siis teatud positsioon väljal on suuresti määratud sünnimomendil.

Sotsiaaltöö Bourdieu käsitluses

Bourdieu tundis muret sotsiaalvaldkonna spetsialistide rolli üle neoliberalsete vaadetega ühiskonnas (Penna ja O'Brien 2006). Neoliberaalne ideoloogia rõhutab

deklaratiivselt inimõigusi ja vabadusi, hoiab aga tegelikult esiplaanil rahvusvaheliste suur korporatsioonide ja vabaturu huvisid (Bourdieu 1999/2003, 181–255), selle vaa-ted ja ideed tungivad sotsiaaltöö ning teiste sarnaste erialade praktikasse. Bourdieu püü-dis mõista, kuidas mõjutab neoliberalism sotsiaaltöötajate igapäevatööd (Bourdieu 1999/2002), kirjeldades sotsiaaltöötajaid kui riigi esindajaid, kes on „läbi imbnud riigi vastuoludest”. Sotsiaaltöötajad pakuvad avalikku teenust, olles ise riigi teenistuses, kuid võivad tihti tunda, et nad on laialt levinud liberaalsetest hoiakutest tingituna hüljatud ja alaväärtustatud, kuna tegelevad sfääris, mida ei peeta oluliseks. Puudulik toetus riigi tasandil paneb sotsiaaltöötaja-d ebakindlasse olukorda. Samal ajal on „tööpõlluks” just neoliberalismi tagajärjel tekkinud ebavõrdsus. Erialase missiooni kandmine neis tingimustes võib kaasa tuua tugevaid pingeid. Kõige dramaatilisem võib see Bourdieu järgi olla värskest ülikooli lõpetanud sotsiaaltöötaja puhul, kes on täis lootusi, mis praktikas kokku varisevad (Bourdieu 1999/2002, 181–184).

Kultuuritundliku sotsiaaltöö praktika kujundamine

Sotsiaaltöötajate professionaalses praktikas on oluline mõista kultuuris valitsevate nor-mide, väärtuste ja uskumuste rolli ebavõrd-suse taastootmises.

Kultuuri tähendus on aja jooksul muutunud. Kultuuris valitsevad normid, väärtused ja uskumused kujundavad inimeste eelistusi, ootusi ja seega ka otsustamist. Seega on kul-tuuri mõistmine inimeste võimustumist ja vabanemist taotleva vabastava sotsiaaltöö (tuleneb rahvusvahelise sotsiaaltöö definit-sioonist) praktika üks olulistest väärtustest. Bourdieu rõhutab, et kõik professionaalsed grupid on tihedalt seotud neid ümbritsevate

väljadega, milles domineerivad reeglid, nor-mid ja väärtused mõjutavad nende profes-sionaalset maailmavaadet, see aga avaldab omakorda mõju igapäevaste käitumise valikutele. Bourdieu arvates on põhiline oht selles, et endalegi märkamata jääb spet-sialistil tähelepanuta sellel väljal dominee-rivad mustrid. Sel juhul võib sotsiaaltöötaja tegevus osutuda ebaefektiivseks, halvimal juhul võib see isegi taastoota sotsiaalset ebavõrdsust, mida sotsiaaltöötaja justkui üritaks kõrvaldada.

Bourdieu ideedele ja põhimõistetele toetudes kirjeldab Houston (2002) nelja etappi kultuuritundliku sotsiaaltöö prak-tika kujundamisel.

♦ Sotsiaaltöötajal on vaja mõista ini-mese *habituse* ja kultuuri vastastikust sõltuvust

Esimene etapp eeldab, et sotsiaaltöötaja arendab endas sügavat arusaamist sellest, kuidas kultuur mõjutab inimesi sotsiali-seerumisprotsessi kaudu ning mil viisil see taastoodab inimeste igapäevast tegutsemist. Elu jooksul kujunenud *habitus* toob kaasa arusaamad ja käitumisviisid, mis on indivi-dis sügavalt juurdunud ning on väga püsiva iseloomuga. Mõistes inimese *habituse* ja kultuuri vastastikust sõltuvust saavad sot-siaaltöötajad paremini selgitada sügavalt juurdunud kultuurilist ebavõrdsust, mis on Bourdieu käsitluses kaasaegse maailma põhiolemus. Kuna kultuur on pidevas muutumises, saab selles valitsevaid hoiakuid ümber kujundada ja muuta.

♦ Sotsiaaltöötajal on vaja professionaal-set eneserefleksiooni

Enne klientide ellu sekkumist on sotsiaal-töötajal vaja arendada kriitilist teadlikkust iseendast ja analüüsida oma uskumusi, väärtusi ja traditsioone. Sotsiaaltöötajad

peavad mõistma ka oma personaalset *habitus* ja välja, millel see on kinnistunud. Vastasel juhul võivad sotsiaaltöötajad kasutada erialases väljaõppes ja varasemate kogemuste käigus kinnistunud eelarvamusi. Refleksiivsus viitab protsessile, milles sotsiaaltöötaja järjepidevalt analüüsib enda tegevuste sõltuvust oma *habitus*est ja väljast, millel ta tegutseb. Bourdieu soovib refleksiooni käigus keskenduda kahele põhisuunale: (1) personaalsete väärtuste, suhtumiste ja tajude analüüs ning nende mõju praktikale. Arvesse tuleb võtta iseenda sotsialiseerumisprotsessi, haridustaset, sugu ning eriti sotsiaalset klassi, kuhu sotsiaaltöötaja kuulub. Põhiküsimuseks on, kuidas need tegurid mõjutavad sotsiaaltöötaja kultuurilist identiteeti ning käitumismustreid; (2) keskendumine sellele, et mõista, kuidas kujundab sotsiaaltöötaja professionaalset praktikat väli, millel ta tegutseb. Millistele valdkondadele pöörab sotsiaaltöötaja rohkem tähelepanu ja mis kipub jääma tähelepanuta?

♦ Sotsiaaltöötajal on vaja edendada oma kultuurilist tundlikkust

Kultuurilise tundlikkuse võib samastada empaatiaga, mis tähendab avatust teiste inimeste kultuurilise kogemuse, emotsioonide ja käitumise mõistmisel. Esiteks tuleb keskenduda sellele, millised on kliendi varasemad kogemused erinevatelt väljadelt ning kuidas need on mõjutanud tema elu. Samuti on oluline mõista, millisel viisil on varasemad elusündmused, sh lapsepõlve sotsialiseerumine kujundanud kliendi arusaamu iseendast, teistest ja sotsiaalsest maailmast. Need küsimused on suunatud kliendi *habitus*est ja kultuurilise identiteedi mõistmisele. Kliendi käitumist kujundavatest teguritest on tähtsal kohal ka varasem materiaalne toimetulek, st töö, elujärg ning see, millisesse

sotsiaalsesse klassi klient kuulub. Bourdieu järgi kaaluvad materiaalsed faktorid kokkuvõttes üles teised inimese käitumist kujundavad tegurid. Lõpuks tuleks analüüsida, millised on kliendi võimalused ületada enda *habitus*est piirangud, keskendudes kas oma kapitali täiendamisele (nt omandades hariduse) või kasutades olemasolevaid võimalusi (sotsiaalse kapitali ehk olemasoleva suhtevõrgustiku kasutamine).

Väga oluline on hinnata, kas klient usub muutuste võimalikkusesse ja oma tegevuse tulemuslikkusesse. Bourdieu sõnul on tunnustusvajadus üks põhilisi tegureid, mis inimesi motiveerib.

♦ Teadlikkuse tõstmine ja jõustamine

Sotsiaaltöötaja analüüsib kliendi *habitus*est, välja ja olemasolevaid kapitale ning püüab mõista, millisel viisil need on mõjutanud inimese elusündmusi ja võimalusi. Sotsiaaltöötaja saab juhtida kliendi tähelepanu kõige tuntavamate kitsaskohtadega eluvaldkondadele. Näiteks aitab haridusvälja analüüs mõista, kuidas see on mõjutanud kliendi identiteeti, sotsiaalset kompetentsust ja saavutusi. Olulist teavet võib anda kliendi sotsiaalse kuuluvuse ja suhtlusvõrgustike analüüs. Bourdieu rõhutab, et analüüs ei tohi jääda pelgalt kognitiivsele tasandile. *Habitus* peegeldub ka käitumises, liigutustes ja žestides. Sotsiaaltöö praktikas peavad sotsiaaltöötajad vaidlustama need ideed, mis peavad inimeste muutumist võimatuks.

Kokkuvõte

Sotsiaaltöötajad tegutsevad sageli ühiskondlike muutuste, komplekssete sotsiaalprobleemide ning keerukate valikute olukorras. Bourdieu ideedele toetudes saavad sotsiaaltöö praktikud sügavuti mõista seoseid inimeste toimimise, sotsiaalsete struktuuride

ja kultuuri vahel ehk *habitus*est, välja ja kapitali eri liikide vahel. Bourdieu vaadete tundmine võimaldab sotsiaaltöötajatel paremini tajuda ühiskondlike protsesside

vastasmõjusid, analüüsida iseenda tegutsemist professionaalina, võtta vastu teadlikke otsuseid ning sel teel kujundada professionaalset sotsiaaltöö praktikat. **S**

Viidatud allikad

- Bourdieu, P. (2003). Praktilised põhjused. Teoteooriast. Tänapäev.
- Bourdieu, P. (2002). The abdication of the state. Teoses: Bourdieu jt (toim, 2. trükk) *The Weight of the World. Social Suffering in Contemporary Society*. UK: Polity Press, 181–203.
- Garrett, M. P. (2009). Pierre Bourdieu. Teoses: Gray, M., Webb, S.A. (toim.). *Social Work Theories and Methods*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE, 33–42.
- Garrett, M. P. (2013). Pierre Bourdieu. Teoses: Gray, M., Webb, S.A. (toim, 2. trükk). *Social Work Theories and Methods*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington: SAGE, 36–45.
- Helemäe, J., Saar, E. (2011). An introduction to post-socialist transition in Estonia. Teoses: Saar, E. *Towards a Normal Stratification Order. Actual and Perceived Social Stratification in Post-socialist Estonia*. Frankfurt: Peter Lang GmbH, 13–32.
- Houston, S. (2002). Reflecting on habitus, field and capital: Towards a culturally sensitive social work. *Journal of Social Work*, 2 (2), 149–167.
- Mitendorf, A., Ewijk, H. (2015). Working with social complexity in a neoliberal society: Challenges for social work in Estonia. *European Journal of Social Work*. 12.
- OECD (2014). Social Expenditure Update. Insights from the OECD Social Expenditure database (SOCX), November 2014 <http://www.oecd.org/els/soc/OECD2014-Social-Expenditure-Update-Nov2014-8pages.pdf> (17.04.15).
- Payne, M. (2005). *Modern Social Work Theories*. 3. trükk. Palgrave Macmillan. New York.
- Payne, M. (1995). Tänapäeva sotsiaaltöö: kriitiline sissejuhatus, Tõlkinud Harri Küünarpuu. Tallinn.
- Penna, S., O'Brien, M. (2009). Neoliberalism. Teoses: Gray, M., Webb, S.A. (toim.). *Social Work Theories and Methods*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE, 109–118.

Sotsiaaltöö teadmuse kujunemine

Jean Pierre Wilken

HU University of Applied Science Utrecht (Holland)

Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi külalisprofessor

Teadmus¹ on erialavaldkonnas kasutatavate mõistete, teooriate, meetodite ja praktikate kogum. Mõnikord arvatakse ka väärtused ja oskused teadmuse hulka, mõnikord käsitletakse neid eraldi kui „väärtuste süsteemi” ja „põhioskusi”.

Teadmust määratlevad vastav akadeemiline kogukond ja erialaühendused. See hõlmab ka valdkonnas või professionis kokkulepitut ja heaks kiidetud standardeid. Kõik need on teadmised, mida peetakse erialal töötamiseks hädavajalikeks ning mis tuleb üldiselt omandada hariduse ja koolituse kaudu. Teadmus on erialase identiteedi tähtis nurgakivi. Tihti arutletakse selle üle, kas sotsiaaltööl üldse on omaenda teadmust ning kas sotsiaaltöö on teadus. Viimase ülemaailmse definitsiooni² järgi on sotsiaaltöö mitte ainult praktilal põhinev elukutse, vaid ka akadeemiline teadusala. Selle kohaselt koosneb sotsiaaltöö teadmus „sotsiaaltöö teooriatest, sotsiaal- ja humanitaarteadustest ning pärimusteadmistest”.

Rahvusvaheline Sotsiaaltöötajate Föderatsioon IFSW määratleb sotsiaaltöö teaduslikkust järgmiselt.

Sotsiaaltöö on nii interdistsiplinaarne kui ka transdistsiplinaarne³ ning põhineb suurel hulgal teaduslikel teooriatel ja uurimustel. Teadust mõistetakse siinses kontekstis oma kõige põhilisemas tähenduses teadmusena. Sotsiaaltöö põhineb omaenda pidevalt areneval teoreetilisel aluspõhjal ja uurimusel, aga ka teiste inimteaduste teooriatel, nagu kogukonna areng, sotsiaalpedagoogika, haldusjuhtimine, antropoloogia, ökoloogia, majandus, haridus, juhtimine, õendus, psühhiaatria, psühholoogia, rahvatervis, sotsioloogia, ning see loetelu ei ole lõplik.

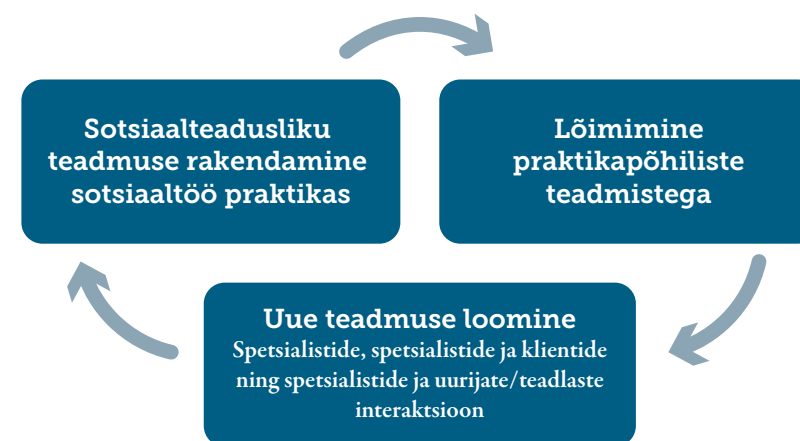
Minu meelest on see äärmiselt huvitav väide ning lubatagu mul seda kommenteerida.

Sotsiaaltöö põhineb seega suurel hulgal teaduslikel teooriatel ja uurimustel. Samas väidetakse, et see põhineb ka „omaenda pidevalt areneval teoreetilisel aluspõhjal ja uurimusel”. Kas siin pole mitte vastuolu? Kas sotsiaaltöö on iseseisev akadeemiline teadusala või on see rakenduslik sotsiaalteadus? Minu meelest kehtib viimane ja seda kinnitab ka IFSW väide, et „sotsiaaltöö

¹ Teadmus on teadmine laias tähenduses, mis sisaldab eneses nii teadmise abstraktset-teoreetilist kui praktilist aspekti – toim.

² IFSW Üldkoosolekul ja IASSW Üldkoosolekul 2014. a juulis kokku lepitud sotsiaaltöö definitsioon. Vt: <http://ifsw.org/policies/definition-of-social-work/>. Avaldatud ajakirjas Sotsiaaltöö 3/2014 Marju Selja tõlkes, lk 9–14.

³ Mitut teadusala või uurimisvaldkonda ühendav või erialade ülene – toim.

Joonis 1. Teadmuse tsükkel

uurimuse ja teooriate ainukordsus seisneb nende rakenduslikkuses”. Kuid rakenduslikkus ei muuda sotsiaaltöö uurimust veel ainulaadseks, sest rakendusteadusi on teisigi.

Mille poolest erineb siis sotsiaaltöö teistest uurimis- ja teadmuse arendamise valdkondadest? IFSW toob välja kaks omapära. Esiteks, sotsiaaltöö uurimuse on vabastava, emantsipeeriva suunitlusega⁴. Teiseks, suur osa sotsiaaltöö uurimustest ja teooriatest on „loodud ühiselt koos klientidega interaktiivses, dialoogilises protsessis ning pärineb erinevatest praktikakontekstidest”. Kuigi ma tunnistan vabastamise ja koosloomise väärtust, ei arva ma, et just need muudavad sotsiaaltöö uurimuse ainulaadseks.

Sotsiaaltöö teadmust võib käsitada ka „vabastamis- ja võimustamisteooriate kogumina”, kuhu kuulub näiteks ka Freire (1970) rõhutute pedagoogika. Kuid tuleb siiski tõdeda, et sotsiaaltöö teadmus on midagi enamat. Näiteks erinevatest psühholoogia teooriatest pärit teadmiste kasutamine aitab sotsiaaltöötajal kliendi keerukat käitumist mõista ning sellega toime tulla. Need teooriad ei ole iseenesest vabastavad, neid rakendatakse ka olukordades, kus eesmärgiks on

näiteks lahendada mingi kriis, ilma et samal ajal aidataks inimesel saada ennast kehtestavaks või iseseisvaks.

Ka teine sotsiaaltöö teadmuse omadus, nimelt selle konstrueeritus koos klientidega, on mitmetahuline. Teadmisi luuakse ka koos teiste sotsiaaltöötajatega ja ka teiste erialade esindajatega.

Kasulik oleks vahet teha laial (sotsiaal) teaduslikul teadmusel, millest ammutab teadmisi sotsiaaltöö praktika, ja sotsiaaltöö praktika uurimisel, mis omakorda pakub ainet sotsiaalteadustele. Väljakutseks on töötamine pidevas (olemasoleva) teadmuse rakendamise ja (uue) teadmuse loomise tsüklis (vt joonis 1).

Payne (2001) käsitleb sotsiaaltöö teadmust pigem sotsiaaltöötajate ja teiste asjaosaliste vahel kulgeva pideva interaktiivse protsessina kui väljakujunenud tervikuna. Ühelt poolt juhib sotsiaaltöö praktikad teaduslikust teadmusest tulenev uurimisel põhinev informatsioon, teiselt poolt aga sellesama praktika pidev hindamine.

Sotsiaaltöö tegevusväli on lai, sotsiaaltöötaja võib tegutseda paljudes valdkondades ning kohtuda tohutu hulga erinevate

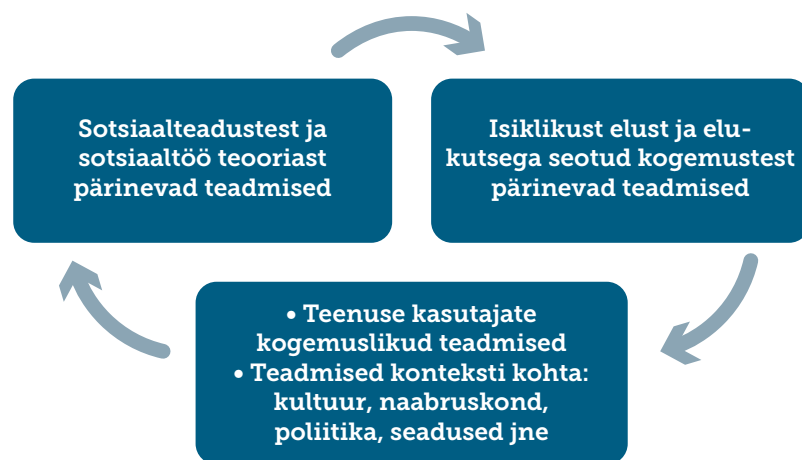
⁴ Vabastava suunitlusega uurimuse eesmärk on tuua päeavalgele ebavõrdsuse ja diskrimineerimise ilminguid nii inimeste argielus kui ka sotsiaaltöö praktikas ning näidata, kuidas neile vastu seista – toim.

olukordade ja väljakutsetega, millega toimetulekuks on vaja laialdasi teadmisi ja oskusi. Pidevalt on vaja kombineerida kolmest allikast pärit teadmisi: kaasaegseid sotsiaalteaduslikke teadmisi, sotsiaaltöötaja isiklike teadmisi (nii professionaalsed kui ka isiklikud teadmised ja kogemused) ning nendelt inimestelt saadud teadmisi, kellega sotsiaaltöötajad igapäevatoos kokku puutuvad. Isiklikud ja kogemuslikud teadmised on sama väärtuslikud kui teaduslikud, teoreetilised või rakenduslikud teadmised. Paljudest uurimustest teame, et eriti individuaalses juhtumitöös on klientide isiklikud teadmised mõistmise, koostöö ja võimustamise aluseks (vt nt Wilken 2010; Fenge, Fannin ja Hicks 2012). Isiklike teadmiste väärtustamine, kasutamine ja kasvatamine aitab tihti soovitud tulemusi saavutada.

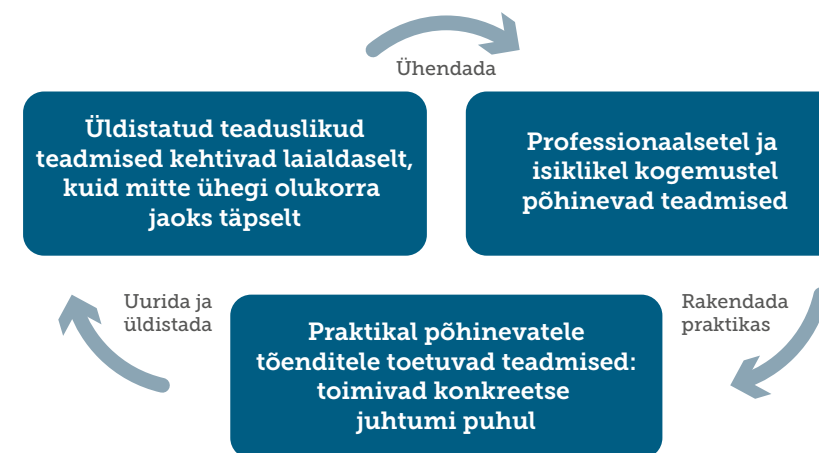
Võib lisada ka neljanda teadmiste allika – teadmised, mis saadakse konkreetses kontekstis, milles sotsiaaltöötaja tegutseb. Need võivad olla teadmised keskkonna, näiteks linna või naabruskonna kohta, kultuurilised taustateadmised ning kohalike poliitikate ja seaduste tundmine. Need kõik kujutavad endast sotsiaaltöö teadmist (vt joonis 2).

Nimetatud allikad on omavahel pidevas interaktsioonis ning nii sotsiaaltöötaja kui ka sotsiaaltöö uurija meisterlikkus seisneb nende kasutamises, ühendamises ja arendamises, et muuta sotsiaaltöö tõhusamaks ning välja töötada toimivaid ja usaldusväärseid teooriaid. See nõuab nii reflektsooni (Schön 1983) kui kriitilist uurimist (Gambrill 2012).

Sotsiaaltöö ja sotsiaaltöö teooria nõrkuseks on, et tõenduspõhisus on sageli küsitav. Kuigi kasutatakse tõenduspõhiseid sekkumisi, ei ole tagatud, et konkreetses olukorras aitab just see sekkumine. Sotsiaaltöötajad kasutavad tihti erinevatest allikatest pärit teadmistel põhinevaid lähenemisi, mis on küll tõhusad, kuid nende tõhusust on raske tõendada. Seetõttu tuleb välja töötada usaldusväärseid viise kasutatavate meetodite põhjendamiseks ja nende tõhususe kinnitamiseks. Teisisõnu, me peame looma praktilal põhinevaid tõendeid (vt joonis 3). Eelnevat aitab mõista joonis 3, mis näitab, et üldistatud tõenduspõhised teadmised tuleb siduda professionaalsetel ja isiklikel kogemustel põhinevate teadmistega. Tulemuseks on sekkumine või lähenemine, mis on kujundatud kindla olukorra tarvis.

Joonis 2. Tadmiste allikad

Joonis 3. Tõenduspõhised ja praktikapõhised teadmised

Kui see viib soovitud tulemuseni, siis on see praktikapõhine tõend. See toimimisviis on tõendatud siiski ainult selle kindla olukorra puhul. Tadmiste laiemaks üldistamiseks on meil vaja koguda tõendeid sarnastest juhtumitest ja olukordadest. See on tsükli viimane lüli. Sotsiaaltöö uurimus peab senisest enam keskenduma andmete kogumisele ja testimisele erinevate, kuid võrreldavate juhtumite kohta, et otsida ühiseid tegureid, mis tõhususele kaasa aitavad.

Lõpetuseks. Kuigi me kasutame paljusid erinevaid teaduslikke ja muid allikaid, ei tähenda see, et sotsiaaltööl puuduks oma teoreetiline raamistik. Võib-olla ongi

sotsiaaltöö teooria tuumaks pidev interaktiivne protsess, kus seostatakse üldistatud teadmisi isiklike ja kontekstist tulenevate teadmistega ning kohaldatakse neid individuaalsetele ja kohalikele olukordadele.

Sotsiaaltöö teooria on oma loomult praktilal põhinev ja konstruktsionistlik. Selle keskmes on pidev ja ühine teadmiste konstrueerimine ja täiustamine, eesmärgiga mõista ja toetada inimeste sotsiaalset toimetust ning parandada elukvaliteeti. **S**

*Tõlkinud Kristi Raffai,
toimetanud Marju Selg*

Viidatud allikad

- Fenge, L.-A., Fannin, A., Hicks, Ch. (2012). Co-production in scholarly activity: Valuing the social capital of lay people and volunteers. *Journal of Social Work*, September 2012 vol. 12 no. 5, 545–559.
- Freire, P. (1970). *Pedagogy of the oppressed*. New York: Continuum International Publishing Group.
- Gambrill, E. (2012). *Social Work Practice: A Critical Thinker's Guide*. Oxford: Oxford University Press.
- Payne, M. (2001). Knowledge Bases and Knowledge Biases in Social Work. *Journal of Social Work*, August 2001 vol. 1 no. 2, 133–136.
- Schön, D. A. (1983). *The reflective practitioner. How professionals think in action*. New York, N.Y.: Basic Books.
- Wilken, J. P. (2010). *Recovering care: A contribution to a theory and practice of good care*. Amsterdam: SWP Publishers.

Marje Paljak kandis oma kodukandi mustri rahvariideid esimest korda siis, kui lõpetas ülikoolis sotsiaaltöö eriala. Nüüd loodab ta, et ka töös tuleb aina tihedamini ette tõelisi õnnestumisi ja tähistamisi, mille puhul ikka ja jälle pidulikult rõivastuda.

FOTO: RAIN UUSEN

Viha ja kadedus tuleb endast eemal hoida

Rain Uusen

Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi sotsiaaltöö eriala kolmanda kursuse tudeng

Toetustest elab Eestis liiga palju inimesi, samuti tuleb liiga tihti sobitada kliendi vajadus olemasoleva teenusega, sest personaalset teenust polegi pakkuda, ütleb Tallinna Kesklinna Valitsuse sotsiaalhoolekande osakonna juhataja **Marje Paljak**, kellel on seljataga 20 aastat töökogemust ja saadud ka preemia elutöö eest. „Aga see ongi sotsiaaltöö – töö reaalses maailmas ja reaalse inimestega,” selgitab ta. Ideaalset maailma niisama, käed rüpes, oodata ei tasu, endast tuleb ametniku ja inimesena anda kogu aeg parim. „Kõige raskem on klientidega, kes ei võta su abi vastu.”

„Kui sa kiidad, hakatakse ju rohkem tegema,” muigab Marje Paljak elutöö märkimise kohta sõbralikult ja kinnitab, et annab endale seejuures aru: nüüd, olles korraga jõudnud paljude kolleegide teadvusesse, tuleb veelgi rohkem pingutada.

Aunimetuse „Elutöö tegija sotsiaalvaldkonnas” võttis ta vastu 17. märtsil Pärnu teatris Endla, kus Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioon (ESTA) taas tunnustas parimaid sotsiaaltöötajaid. „Eks see tuli üllatusena, aga väga meeldiv tunne oli,” ei pelga ta aunimetusega kaasnevat vastutust, sest Eestis on sotsiaalalal korda saata veel küll ja küll.

Kliendisõbralikkus ja laste huvid

Marje Paljak on lõpetanud sotsiaaltöö eriala Tallinna Ülikoolis, Tallinna Kesklinna Valitsuses töötab ta aga alates 1997. aastast. „Sotsiaaltööle tuli Marje Paljak 1992. aastal, kui ta elamumajanduse osakonna vaneminspektori ametikohalt viidi üle Tallinna Läänerajooni Sotsiaalabi Ameti inspektori ametikohale,” meenutab Põhja-Tallinna sotsiaalosakonna juhataja Mart-Peeter Erss ESTA kodulehel. Paljak on töötanud ka Mustamäe linnaosa sotsiaalabi osakonna juhataja asetäitja ametikohal.

„Marje Paljak on koondanud enese ümber Tallinna ühe professionaalsema sotsiaaltöötajate meeskonna, kes suudab lahendada keerukaid sotsiaalhoolekande alaseid probleeme nii vaesust kogevate kui ka väga hästi kindlustatud klientide puhul,” kirjutab Erss.

„Siin [süsteemis] sees olles tundub vahel, et me ei liigu üldse edasi, aga väljast vaadates öeldakse, et liigume küll,” pajatab Paljak. Sotsiaalsüsteemi tervikuna on „tehes ja õppides” palju edasi arendatud, toetuste ja teenuste haaret laiendatud, uus

lastekaitseeadus läbi hekseldatud ja vastu võetud. „Üksinda ei tee kunagi midagi, aga meeskond on meil siin küll selline, kelle najal võib tööd teha,” kiidab ta.

Tema ja ta kolleegide töölaual on palju selliseid juhtumeid, millel polegi lõpuni positiivset lahendust kõigi jaoks. „Kui võtta näiteks lastekaitse, siis üldiselt on nii, et mõlemad pooled ei saa kunagi tulemusega päris rahul olla, aga siiski võin kinnitada, et oleme laste huvide arvestamise ja nende kaitsmisega väga hästi toime tulnud,” selgitab Paljak. „Tööpöld on lai ja lahendamist vajavad ülesanded vahel väga keerulised, valulised ja inimlikult raskesti mõistetavad. Aga kui vaatame otsa oma töö tulemustele, siis võime öelda, et meil pole palju kaebusi olnud,” märgib Paljak. „Selge on see, et ka meie osakonda saab muuta veel palju kliendisõbralikumaks.”

Tugev tiim inspireerib

Elutööpreemiat nii noore ja tegusana saada on alati kui kahe poolega kuldmünt: ühelt poolt on kolleegid su ettevõtmisi, suhtumist ja töökultuuri kõrgelt väärtustades andnud märku, et kõik oluline on saavutatud, teisalt aga saab mõne keerulisema ja suurema ülesandega hakkama vaid inimene, kellel on üle 20 aasta kogemusi ja suur suhtevõrgustik kindlalt selja taga.

„Mul on käinud läbi mõtteid, et võtaks ise midagi ette,” muigab Marje Paljak, kes näeb oma töö kõrvalt pidevalt, et puudu on palju selliseid teenuseid, mille pakkumisega võiksid tegeleda pühendunud eraettevõtted. „Kui Tallinnas on teenuste valik lai, siis Eestis tervikuna on arenenud, kvaliteetsete abiteenuste osa väiksem,” kirjeldab ta elu väljaspool suurlinna. „Sotsiaalvaldkonna inimesed pole aga ise väga head äriinimesed. Kardan, et mina küll ei tuleks sotsiaalaris toime, sest seal pead olema tõeline ärihai, et

jääda ise ellu ja hoida elus ka äri, ja seejuures veel ka teenused väga hästi välja arendada.”

No aga kindlasti on ju pakutud ja meelitatud, et tule ära, tee midagi muud? „Pakutud on,” kinnitab Paljak ja viib jutu tagasi oma tugevale tiimile, mis teda heas mõttes kinni hoiab. „Kui teha midagi muud ja kuskil mujal, peab see olema selline seltskond, keda võin usaldada juba ette,” ütleb Paljak. „Tugevaid meeskondi pole lihtne ei leida ega üles ehitada. Päriskorraldajate meeskond ei ole kiip.”

Arengud tulevad takistuste kiuste

Eestis on liiga palju inimesi, kes elavad toetustest ja õpitud abist, kinnitab Marje Paljak. „Meil on kujunemas kliendigrupid, kes tegelikult ei tahagi enam tööle minna,” muutub ta tausta selgitades nukraks. „Peaks otsima uusi võimalusi, et ka need inimesed leiaksid enda jaoks põnevaid võimalusi töö tegemiseks.” Kõlab, nagu ta alles alustaks oma elutööd.

„Me peame vähendama toetuste saajate hulka,” ütleb Paljak sõbraliku resoluutsusega, sest tahame või ei, meie väikesel riigil ei jagu rahakotist pidevalt ja kõigile.

„Nagu juba mainisin, on paljud teenused Tallinnas küll olemas, aga ka need pole sellised, mida sobiks pakkuda igale inimesele. Praegu sobitame inimese teenusele, mitte ei paku tema vajadustele vastavat teenust,” kirjeldab Paljak, kuivõrd palju tuleb tegelikult iga päev teha kompromisse nii ametnikel kui ka nende poole pöörduvatel klientidel, et oma argielu parimal viisil korraldada ja hakkama saada.

„Me räägime siinkohal ju teenuste kvaliteedist: kui see pool saaks ka korda, siis oleks tõesti süda rahul,” naeratab ta.

Paljaku sõnul peab ühiskond muutuste keerises palju ja kiiresti kohanema. Üks

muutustest tähendab seda, et kõik sotsiaalteenused ei saa kunagi olema päris tasuta, alati peab jääma omaosalus ja kliendi oma vastutus. „Nõukogude süsteemist tulnuna ollakse paljuski harjunud, et kui sa saad oma valitsuselt mingit toetavat teenust, siis see peaks olema tasuta. Seda arusaama on väga raske murda.”

Omal ajal asus Paljak töö kõrvalt kohe ka õppima ja nii uut süsteemi parendama. „Ma olen näinud, kuidas süsteemil on võime muutuda,” räägib ta inimestest nagu ta ise, kellega koos on pikk tee iseseisvunud riigi uue sotsiaalsüsteemi läbi käidud, vaieldud ja tasapisi süsteemi paika loksutanud. „Mis natuke hinge kraabib, on tõsiasi, et poliitika nii tihti muutub,” selgitab ta, sest pidevate muutuste tuules on ametnikuna raske valitud sihini pürgida, kuna arvestama peab väga paljude poliitiliste nüanssidega. „Aga kui sa oled oma asja läbi mõelnud ja tead, millest räägid, siis sõltumata tagasilangustest saad ka tulemusi.”

Lisaks kultuuriliselt killustunud Euroopale, mille õigusruumis tegutsevad kõik sotsiaaltöötajad, toimub palju kultuurilisi ja õiguslikke arenguid ka Eesti sees, sest jõustumas on olulisi õigusakte: uus lastekaitseadus ja uus koostööadus. „Sotsiaaltöötajad on valmis,” kinnitab Paljak enesekindlalt. „See on tegelik elu. Meie peame end mugandama selle järgi ja vaatama, kuidas saame oma tööd parimal võimalikul viisil edasi teha.”

Järjest keerulisemaks läheb lõhkiläinud perede suhete klaarimine, sest tihti on vanemad eri kultuuridest ja ei mõista üksteise taustsüsteemi, kombeid ja ootusi. „Kui peres tekivad laste pinnal probleemid, pole vanemad valmis selleks, et eri kultuurides ei pruugi asjad nii minna, nagu nad on planeerinud.” Ka samasooliste paaride pereküsimuste lahendamiseks on nad Paljaku sõnul valmis. „Ka see ei ehmata.” Ta on alati tundnud, et

Marje Paljak – juht kahe tule vahel ja alati meeskonna poolt

„Meeskonna juhiks olemine on päris raske, oled nagu kahe tule vahel,” muigab Tallinna Kesklinna Valitsuse sotsiaalhoolekande osakonna juhataja Marje Paljak. „Ühel pool on osakonna töötajad, kelle eest pead seisma ja kellel on ka omad mured ja rõõmud jagada, teiselt poolt on sul oma ülemus ja kohustused.” Paljak ise peab end nüüdseks tegelikult heaks meeskonnajuhiks, kuigi osakonda juhtima tulles tundis ta tihti vajadust koolituse järele. „Olen aastate jooksul suutnud ka oma ülemustega saavutada väga hea koostöö. Ma loodan, et mu töötajad ei pea mind bürokraadiks, sest ma kuulan, lasen neil endil palju otsustada ja teha, me räägime, suhtleme. Omal ajal õppisin palju, oli hea meeskond, kellega koos läbi rääkida, asju teha. Nende toel olen ise kasvanud. Praegu on juba palju ka neid koolitusi, kuidas juhina paremini toimida. Usun, et teine kord sai ka valesidki otsuseid tehtud,” selgitab ta, ja ütleb, et elu on ise teda õpetanud.

„Ilma meeskonnata ei tee sa mitte kui midagi,” kinnitab Paljak. „Ja iga koolitus, olgu ta missugune tahes, on kasulik. Ka halb koolitus

annab sulle igal juhul midagi,” ütleb ta, „oska vaid vastu võtta.”

„Me kõik peame valmis olema võimalikeks muutusteks. Need võivad alguses olla ehmatavad, aga valmisolek peab olema. Elu muutub pidevalt, me peame austama oma kliente ja nende soovet ja proovima alati tuge pakkuda. Kõige raskem on klientidega, kes midagi tahavad või vajavad, aga ei võta su abi vastu. Kui klient ei ole koostööaldis, siis temaga on päris raske,” räägib ta. „Ega see mind väga ei vihas- tagi, aga see, et meid üritatakse ära kasutada ja petta, see vihastab küll. Viha on selline asi – viha ja kadedus –, mis tuleb endast kindlasti eemal hoida,” rõhutab ta järjest kasvavat vajadust teha tihedat koostööd erinevate organisatsioonide ja asutustega, aga ka vabatahtlike ja mittetulundusühingutega. „Kogukondades on tekkinud igasugused seltsid, kellest on väga suur abi,” kiidab Paljak, sest nii jääb ka petmist hoolekandesüsteemis järjest vähemaks ja teenuste kvaliteet ning haare saavad seega kiiremini areneda.

tahab töötada inimestega, kuid ei äris ega poliitikas pole ta end kunagi näinud elujõulisena. „Poliitikas sa ei saa teha kõike oma tahtmise järgi, väga palju pead arvestama erakonna põhimõtetega.”

Bailatiino pakub liikumist ja hingamist

Sotsiaaltöös tuleb väga palju suhelda inimestega, aga samas peab tegutsema konkreetselt, täpselt ja ausalt. See ju väsitab?

„Ma armastan palju lugeda, eriti elulooraamatuid,” selgitab Paljak, et võimalusi pingete maandamiseks ja mõtete kogumiseks on piisavalt. „Mul on olemas maa- kodu, mul on, kuhu minna – mere äärde, loodusesse. See kompenseerib seda, mis töö-

hakkab teine kord üle ajama. Kui oled kooli lõpetanud, siis tahad ära sealt, kust sa tuled; vanemaks saades tunned aga taas naasmisest mõnu, et see pole kohustus, kui pead niitma ja rohima, vaid sellest tegevusest saab mõnu tunda. Ja see pakub ka päris palju füüsilist koormust.”

Ja kui loodusest ja suvisest õueelust jääb väheks, aitavad Paljakut ka Ladina-Ameerika rütmid. „Need on hästi hoogsad, need on mu salakirg,” teeb ta kavala näo, just kui poleks sellest hea kirjutada. „Käin bailatiino trennis, seal saab tantsida, on see hea trenni eest, aga muusika toidab ka.” **S**

Käitumisoskuste mäng on Eestis kanda kinnitamas

Kai Klandorf, Karin Streimann

Tervise Arengu Instituut

Käitumisraskused kahjustavad oluliselt lapse arengut. Käitumisoskuste mäng on universaalne ennetusprogramm, mis on saanud positiivseid ja pikaajaliste uuringutega kinnitatud tulemusi laste käitumisprobleemide ennetamisel ja vähendamisel.

Käitumisoskuste mäng (*Good Behavior Game*) on universaalne ennetusprogramm, mille eesmärk on luua positiivne ja õpihuliline õhkkond klassis. See mänguline meetod edendab prosotsiaalset käitumist ja vähendab korrarikkumisi hea käitumise defineerimise ning pideva tunnustamise kaudu. Kõik lapsed, nii need, kes rikuvad, kui ka need, kes ei riku korda, peavad tulemuste saavutamiseks ühisel meeskonnas omavahel koostööd tegema. Uuring sellest 1960. aastatel välja töötatud meetodist on saanud üheks enim viidatud käitumismuutuste uuringuks maailmas.

Käitumisraskused kahjustavad oluliselt lapse arengut ning reegleid rikkuv ja enda käitumist mittekontrolliv laps käitub samamoodi tõenäoliselt ka teisme- (Nagin ja Tremblay 1999) ja täiskasvanueas (Caspi jt 1998; Moffitt jt 2002). Last, kes oma käitumist ei kontrolli, iseloomustavad desorganiseeritus ja liigne aktiivsus (ringijooksmine, hüplemine, toolilt püstitõusmine, jutukus,

käratsemine, nihelemine, väänlemine jne) olukordades, kus oleks vaja rahulikult istuda. Käitumisprobleemidele võivad viidata ka püsivuse puudumine, püüd minna ühelt tegevuselt teisele neist ühtegi lõpetamata, kaklemine, püsiv sõnakuulmatus jne.

Mäng aitab probleeme ennetada

Õpetajad tuvastavad kiiresti klassis lapsed, kes ei suuda oma käitumist kontrollida. Alglassides püüavad nad selliseid õpilasi enamasti korraks kutsuda märkuste ja/või karistamisega, see aga toetab käitumisprobleemide süvenemist. Lõpuks mõjub selline distsiplineerimine õpetajale väsitavalt ja õpilasele emotsionaalselt koormavalt. Tagajärjeks on käitumisprobleemidega noor, kelle akadeemiline sooritusvõime on madal, kes ei meeldi eakaaslastele (v.a samalaadsete probleemidega noored) ning kes ei tule oma raskustega ilma välise sekkumiseta enam toime (van Lier 2002).

Ennetustegevused aitavad normaliseerida lapse arengut ning ära hoida probleemide tekke. Alustada tuleb probleemide varases staadiumis, et ennetada diagnoosiga häireid ja nende tagajärgi. Sekkuda saab kas universaalse, valikulise või näidustatud ennetusega.

Mõnede universaalsete ennetusprogrammidega on saanud positiivseid ja pikaajaliste uuringutega kinnitatud tulemusi laste käitumisprobleemide ennetamisel ja vähendamisel. Nende hulka kuulub ka käitumisoskuste mäng. Mängu võttis esimest korda kasutusele noor pedagoog Muriel Saunders, kes töötas siis 4. klassi õpetajana. Mängu metoodikat aitasid välja kujundada Harriet Barrish ja Montrose Wolfe Kansase Ülikoolist, pidades silmas, et see aitaks vähendada õppetööväliste tegevuste kuluvat aega ja tunde segavat käitumist ning suurendada õpilaste tähelepanuvõimet (Kellam jt 2011).

Käitumisoskuste mäng aitab ennetada ja vähendada riskikäitumist (sh uimastite probleemset ja sagedast tarvitamist). Puudulikud sotsiaalsed oskused, agressiivne või antisotsiaalne käitumine, impulsiivsus ning uimastite tarvitamine varajases eas on need riskitegurid, mida antud programm otseselt vähendab. Sotsiaalsete oskuste arendamine, kohanemisvõime parandamine, kuuluvustunde tekitamine, adekvaatse enesehinnangu kujunemise toetamine on aga kaitsetegurid, mida mängu rakendamine suurendab. Sedasi võiksid uimastiprobleemid väheneda ka Eesti noorte seas.

Ameerika Ühendriikides, Baltimore'is läbi viidud uuringus võrreldi 19–21-aastaseid noori, kellega rakendati esimeses kooliastmes käitumisoskuste mängu, teiste noortega, kes ei puutunud koolitee jooksul mänguga kokku. Uuringu tulemustest selgus, et kontrollklassi õpilastest kannatas

38% uimasti- ja 20% alkoholi- jm sõltuvushäirete all. Noorte seas, kes õppisid klassis, kus rakendati käitumisoskuste mängu, oli see vastavalt 19% ja 13%. Regulaarseid suitsetajaid oli kontrollrühmas 19% ja käitumisoskuste mängu kogemusega õpilaste seas 6%.

Eesti noorte tervisekäitumise uurinute andmetel (sh kooliõpilaste tervise ja tervisekäitumise uuring 2010, Euroopa kooliõpilaste alkoholi ja narkootikumide kasutamise võrdlusuuring 2011 jt) on meil probleemiks alkoholi ja tubaka varane proovimine, õpilaste varane ja sage purju joomine, varane narkootikumide (sh kanepi) proovimine (Aasvee jt 2012, ESPAD 2011). Enne 13. eluaastat on alkoholi proovinud 62% 15aastastest õpilastest, selle näitajaga oleme riikide edetabelis esikohal (Aasvee jt 2012). Noorte seas on sagenenud illegaalsete uimastite proovimine: 1995. aastal oli see näitaja 7%, 1999. aastal 15%, 2003. aastal 24%, 2007. aastal 30% ja 2011. uuringuaastal 32% (ESPAD 2011).

Mängu abil on uuringute andmeil ennetatud õppeedukuse langust ja õpiraskuste teket, koolist välja langemist, kuritegelikku käitumist, tundeelu- ja käitumishäirete teket või süvenemist. See on omakorda edasi lükanud uimastite proovimist, ennetanud uimastisõltuvuse teket ning teisi riskikäitumisi (Kellam jt 2008). Mängu rakendamine vähemalt ühe õppeaasta vältel suurendab õpilaste akadeemilist võimekust ning edendab õpilaste ja õpetajate vaimset tervist (Ialongo jt 2001, van Lier 2002).

Eestis täiendatud VEPA mäng

Käitumisoskuste mängu on siiani kõige rohkem rakendatud Ameerika Ühendriikides, Kanadas, Inglismaal, Hollandis ja Belgias. Seda on peamiselt kasutatud esimestes klassides, kuid viimastel aastatel teisteski

õppeastmetes, ka lasteaias ja gümnaasiumis. Alates 2014. aastast on käitumisoskuste mäng kasutusel Eesti koolides. Eestis on mäng (PAX *Good Behavior Game*) saanud nimeks VEPA mäng (VEPA= veel parem). Eestis rakendatavat VEPA mängu versiooni on mitme tõenduspõhise strateegiaga täiendanud PAXIS Instituut Ameerikas. Eesmärk on arendada väga olulist oskust: võimet enda käitumist ja reaktsioone kontrollida. PAXISi instituudi tehtud muutuste hulgas on näiteks ühise visiooni loomine. Algses käitumisoskuste mängus ei olnud õpilased kaasatud reeglite loomise protsessi. Lisaks on VEPA mängus kasutusel mitteverbaalsed märgid, mis kiirendavad mänguga kohanemist ning aitavad õpikeskkonda positiivsemaks muuta. PAXIS näeb ka ette võimaluse laiendada mängu tunnivälisele ajale, sama metoodikat saab rakendada näiteks sööklas, klassiekskursioonil ja mujal. See suurendab mängu mõju, käitumisharjumused ei seostu vaid tunnis toimuvaga ning ka täiskasvanud aktsepteerivad mängu. Täiendatud mänguversioonis kasutatakse ühe olulise erinevusega veel kirjalikke tunnustavaid märkmeid, et suurendada sotsiaalset kompetentsust ja vähendada eakaaslaste negatiivset tähelepanu. Tunnustavaid märkmeid kirjutavad õpilased üksteisele ja see suunab neid rohkem üksteises positiivset leidma ja tunnustama.

Mängu läbiviimiseks panevad õpetajad koos õpilastega kirja oma klassi visiooni: mida nad soovivad oma unistuste klassis rohkem ja vähem näha, kuulda, tunda ja teha. Need kokkulepitud vähem soovitud käitumised on „spleemid”, mida hakatakse mängu ajal jälgima. Rohkem soovitud käitumine on „VEPA”, seda hakatakse järjepidevalt esile tõstma ja tunnustama. Järjepidevalt vaadatakse ka visioon üle, kas ootused ja eesmärgid on muutunud või

kas need varieeruvad erinevate tegevuste raames.

VEPA mängus kasutatakse korraga mitmeid meetodeid. Õpilase tähelepanu saamiseks kasutatakse käelisi ja helilisi märguandeid: näiteks VEPA vaikust, mis aitab õpilastel tõhusalt tähelepanu koondada. Tähelepanu pööratakse meeskonnatööle, et arendada õpilaste oskust ühise eesmärgi nimel koos tulemusi saavutada. Mängu võib mängida ka õpilasi sellest teavitamata, lisaks saab tunde põnevamaks muuta kasutades taimeriga võistlust. Laste enesehinnangut tõstetakse mängu käigus süsteemse tunnustamise ehk hea käitumise märkamise ja sellele tähelepanu osutamisega. Selle jaoks kasutatakse „kiidusid”, neid kirjutavad nii lapsed üksteisele kui täiskasvanud lastele ja lapsed täiskasvanutele.

Mängimiseks jaotatakse klass võistkondadesse ja võistkondade nimed kirjutatakse tahvlile. Kõigis võistkondades on koos erinevaid õpilasi, nii käitumisprobleemidega lapsi, omaette hoidvaid lapsi, nii poisse kui ka tüdrukuid. Koos õpilastega arutatakse, mis on „spleemid” algavas tegevuses. Mängu algusest ja lõpust annab märku suupill. Kui õpilane „spleemib”, teeb õpetaja märke õpilase võistkonna nime alla ning ütleb neutraalse hääletooniga, mis võistkonnas ta „spleemi” märkas. Mängu võidavad võistkonnad, kes saavad tahvlile vähem kui neli märget. Esialgu mängitakse mängu lühikest aega, paar minutit tunnis, et kõik õpilased suudaksid mängu võita. Kui õpilased on juba kogenud, siis mängu aeg pikeneb ja kordade arv kasvab. Võitjaid premeeritakse mänguliste ja lõbusate tegevustega, mis loositakse välja „Memme vigurite” hulgast. Auhinnaks saadud tegevuses lõövad kaasa kõikide võitjameeskondade liikmed. Needki tegevused kestavad ettenähtud aja, nende lõpust annab märku taimer või suupill.

Mängu saab läbi viia mitu korda päevas eri tegevuste juures: matemaatika- või lugemistunnis, ühest ruumist teise liikudes, raamatukogus, vahetunnis, ekskursioonil, kooli sööklas vms.

Mullu augustis alustasid Tervise Arengu Instituut ja SA Kiusamise Vastu käitumisoskuste mänguga Eestis. Mängu rakendamist rahastab Siseministeerium. Kokku kasutab VEPA mängu Eestis üle kahekümne 1. klassi õpetaja. Mängu ongi hea läbi viia just esimese klassi laste seas, sest see ühtlustab

koolivalmiduse taset, aitab õpilastel kooliga kohaneda ning õpetab järgima reegleid. Van Lier (2002) leidis oma uuringus, et kui rakendada mängulist sekkumist 1. klassis, aitab see vähendada tõrjutust, agressiivset ja/või korda rikkuvat käitumist ning parandab õpilaste akadeemilist sooritusvõimet. Lisaks väheneb tõenäosus, et hilisemas koolieas tekivad lastel käitumis- ja terviseprobleemid, õpiraskused jne. Mängu rakendamine esimeses kooliastmes loob püsivaid tulemusi õpilase edasises arengus. **S**

Viidatud allikad

- Aasvee, K., Eha, M., Härm, T. jt (2012). Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine: 2009/2010. õppeaasta Eesti HBSC uuringu raport. Tallinn: Tervise Arengu Instituut.
- Caspi, A., Moffitt, T. E., Newman, D. I., Silva, P. A. (1998). Behavioral observations at age 3 years predict adult psychiatric disorders: Longitudinal evidence from a birth cohort. Teoses: Hertzog, M. E. Farber, E. A. (toim.), Annual progress in child psychiatry and child development: 1997. Brunner/Mazel Inc., Bristol (PA), USA, 319–331.
- ESPAD report. *Substance Use Among Students in 36 European Countries* (2011). http://www.espad.org/uploads/espad_reports/2011/the_2011_espad_report_full_2012_10_29.pdf (30.04.2015).
- Ialongo, N., Poduska, J., Werthamer, L., Kellam, S. (2001). The Distal Impact of Two First-Grade Preventive Interventions on Conduct Problems and Disorder in Early Adolescence. *Journal of Emotional & Behavioral Disorders*, 9 (3), 146–160.
- Kellam, S., Mackenzie, A., Brown, C., Poduska, J., Wang, W., Petras, H., Wilcox, H. (2011). The Good Behavior Game and the Future of Prevention and Treatment. *Addiction Science and Clinical Practice*, 6(1), 73–84.
- Kellam, S.G., Brown, C.H., Poduska, J., Ialongo, N., Wang, W., Toyinbo, P., Petras, H., Ford, C., Windham, A., Wilcox, H.C. (2008). Effects of a Universal Classroom Behavior Management Program in First and Second Grades on Young Adult Behavioral, Psychiatric, and Social Outcomes. *Drug & Alcohol Dependence*, 95(1), S5–S28.
- Moffitt, T. E., Caspi, A., Harrington, H., Milne, B. J. (2002). Males on the life-course-persistent and adolescence-limited antisocial pathways: follow-up at age 26 years. *Development and Psychopathology*, 14 (1), 179–207.
- Nagin, D., Tremblay, R. E. (1999). Trajectories of boys' physical aggression, opposition, and hyperactivity on the path to physically violent and nonviolent juvenile delinquency. *Child Development*, 70 (5), 1181–1196.
- Substance Abuse and Mental Health Services Administration's (SAMHSA) National Registry of Evidence-based Programs and Practices (NREPP), *PAX Good Behavior Game*. <http://www.nrepp.samhsa.gov/ViewIntervention.aspx?id=351> (30.04.2015).
- Van Lier, P.A.C. (2002). Preventing Disruptive Behavior in Early Elementary School Children: Impact of a Universal Classroom-Based Preventive Intervention. Erasmus Medical Center, Department of Child and Adolescent Psychiatry, Rotterdam, the Netherlands.

Nõustamine ja abi lastele neile omases toimekeskkonnas – internetis

Ene Sepp, BA

sotsiaaltöötaja, MTÜ RuaCrew

Internetinõustamine suudab toetada laste ja eriti noorukite personaalset kasvu ning neid ka jõustada.

Internet on inimeste elus, eriti laste elus, üha olulisemal kohal. Üleeuroopalise EU Kids Online uuringust selgus, et vähemalt kord nädalas kasutab interneti 93% uurin-gus osalenud 9–16aastastest lastest ja 60% neist kasutab interneti kas iga päev või peaaegu iga päev (Kalmus jt 2011). Laste *online* tegevus ei ole täiesti eraldatud nende *offline* eludest, virtuaalne ruum ja reaalne elu täiendavad üksteist (Harro jt 2004).

Artiklis annan lühikärgelise internetinõus-tamisest kui nähtusest, selle eelistest ja puu-dustest ning toon välja, millised on Eesti lapse võimalused saada abi interneti kaudu. Artikli teises pooles tutvustan 2015. a Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi kaitstud bakalaureusetööd (juhendaja Karmen Toros), mis kirjeldab internetifoorumi Lapse-mure kasutajate vajadusi foorumi kujul pakutava anonüümse nõustamistee-nuse järele koos professionaalse nõustami-sega, ning seda, kas nende arvates on olemas alternatiivseid foorumi võimalusi.

Internet kui uus ajajärk nõustamises

Viimase viie aasta uuringud viitavad sellele, et internetinõustamine suudab toetada laste ja eriti noorukite personaalset kasvu ning neid ka jõustada. Internetinõustamine on vaba aja-listest ja füüsilistest (sh asukoht) piirangutest. Internetinõustamise programmides võivad väheneda ka negatiivsed tunded, mis on seotud füüsilise välimuse (nt ülekaal või puue), suulise väljendamisega (nt kogelemine) või sotsiaalsete oskuste puudujäägiga. (Shpigelman 2014)

Austraalias läbi viidud uuringu kohaselt nägid noored peamiste internetinõustamise eelistena privaatsust ja emotsionaalselt turva-list keskkonda. Kasutajad tundsid end turva-lisemalt ja vähem emotsionaalselt paljastatult, kirjalikult suheldes tajusid mõned noored end paremini kaitstuna nõustaja negatiivsete emotsioonide – nt igavus või kriitilisus – eest; erinevalt telefoninõustamisest ei ole interneti-nõustamise puhul hirmu, et keegi võib nende vestlust pealt kuulata. (Bambling jt 2006)

Lisaks pakub internetinõustamine vabadust ka nõustajale, sest pole oluline, kus nõustaja parasjagu viibib. Mitmed positiivsed asja-olud laienevad nii nõustajale kui ka klien-dile: oma aega saab kergemini planeerida, asukoht pole nii oluline, erivajadused ei ole enam takistuseks. (Jones ja Stokes 2009, 6)

ÜRO lapse õiguste konventsiooni artikli 12 järgi on lapsel õigus osaleda ühiskonna-elus täisväärtusliku liikmena. Osalemine (sh ka vajaliku abi ja nõu saamine nõustamistee-nuse raames) ei tohi olla takistatud üksnes lapse elukoha, rahaliste võimaluste, puude või muu põhjuse tõttu. Virtuaalmaailma võib näha ühe võimalusena vähendada neid takistusi.

Seega on internetinõustamine peami-selt mõeldud neile, kes ei saa või ei soovi kasutada traditsioonilist nõustamist. Kuid kindlasti ei tohiks see asendada näost näkku nõustamist (Barnett 2005).

Interneti laialdane levik, mis pakub palju võimalusi, võib kujuneda ka probleemiks, sest kasutajal on kerge sattuda mittekvali-teetsele leheküljele (Griffiths 2005), seega seda vajalikum on usaldusväärse sisuga lehe-külgede olemasolu ja nende kättesaadavus sihtgruppidele.

Internetinõustamise võimalused Eestis

Kust Eesti noored internetis abi võivad leida? Näiteks tegutseb Eestis kolm veebi-politseinikku, kes on aktiivsed erinevates foorumites ja suhtluskeskkondades. Anne Noortekeskuses töötab noortefototöötaja, kelle tööpõld asub Facebookis. On olemas ka mitmeid internetinõustamise võimalusi, mis on tasuta ning mõeldud peamiselt lastele ja noortele. Järgnevalt olen jaotanud need kaheks: esmalt need, kus on võimalik saada otsekontakt nõustajaga ning teiseks need, kuhu on loodud ka foorum.

Lahendus.net portaalis tuleb kõigepealt registreeruda kasutajaks. Nõustajaga kir-jutades võib jääda anonüümseks ja see ei maksa midagi. Esimesele kirjale vastab nõustaja kolme päeva jooksul. Lahendus.net-i nõustajad on vanemate kursuste psüh-holoogiatudengid, keda juhendavad prakti-seerivad psühholoogid. (Lahendus.net, s.a)

Lasteabiga, mis on peamiselt tuntud kui nõuandetelefoni teenus, on võimalik suhelda ka Skype kaudu 24 tundi ööpäevas või saates personaalse kirja läbi keskkonna. Kirjale vastatakse nelja tööpäeva jooksul. (Lasteabi 2014)

Peaasi.ee kutsub leheküljel oleva ankeedi kaudu kontakti võtma, kui noor ei leia vajalikku abi ega tea, kuidas edasi minna, mida teha, kellega rääkida või millise vaimse tervise spetsialisti poole pöörduda. Kirjale vastatakse kahe päeva. (Peaasi.ee 2012)

Tallinna Perekeskuse internetinõusta-mine on anonüümne ning nõu saab küsida nii eesti kui ka vene keeles. Nõustajateks on kaks psühholoogi ning pereterapeut. Vastatakse tavaliselt kahe tööpäeva jook-sul, puhkuste ajal võib see aega võtta kuni neli tööpäeva. Vastuse saab meiliaadressile, mis tuleb täidetavas ankeedis ära märkida. (Tallinna Perekeskus 2014)

MTÜ Oma Pere pakub peredele võima-lust saada lühiajalist psühholoogilist abi või kasvatusalast nõuannet akuutse probleemi tekkimisel, samuti spetsiifilistes juriidilistes, meditsiinilistes ja muudes küsimustes. Veebikeskkonna kaudu saadetud küsimus-tele vastatakse tööpäeviti 48 tunni jooksul, v.a psühholoog, kes vastab 72 tunni jooksul. (Lapsendamiskeskus Oma Pere, s.a) Tegu on pigem peredele kui teismelisele mõeldud nõustamisega.

Eestis on olemas ka üksikud nõustamis-keskkonnad, kuhu on loodud foorum, kuid üldjuhul ei ole foorumite kasutamine aktiivne.

Lahendus.net portaali alla kuulub veebileht **saeioleyksi.net**, mis on mõeldud mitte üksnes noortele, vaid kõigile, keda huvitab vaimne tervis ja heaolu. (saeioleyksi.net 2008) Perekeskuse **Sina ja Mina** veebileheküljel on olemas e-nõustamine ning Noortefoorum. (Noortefoorum 2007) Mõlemal portaalil on postitused noorte alafoorumis siiski pigem harvad ja ei ole niivõrd aktiivselt külastatavad.

2014. a sügisel avati ka söömishäiretega noortele suunatud foorum **Eriline.ee** (esimene postitus 03.10.14). Praegu on foorum käimamineku faasis, kus postitusi on juba lisatud, aga siiski pigem vähe. (Eriline.ee 2014).

Amor.ee veebilehel on võimalik esitada küsimusi seksuaalsuse, tervise, lähedaste suhete, lastesaamise, rasestumisvastaste meetodite, sugulisel teel levivate haiguste jpm teemadel. Küsimustele vastab meeskond, kus on naiste- ja meestearstid, seksuoloog, psühholoogid, sotsiaaltöötajad ja noortenõustajad Eesti Seksuaaltervise liidust. Nõu saab küsida nii eesti kui ka vene keeles. Vastuse saamine võib võtta kuni seitse päeva. (Foorum, s.a) Amor.ee on küll aktiivsem foorum kui perekeskuse Sina ja Mina foorum, ent nõustajate vastust tuleb oodata kaua.

Oma kasutajaskonna suuruse ning aktiivsuse poolest on **Lapsemure foorum** Eesti noorte internetifoorumite esirinnas. Foorum avati 2003. aastal ning algul töötasid seal ka professionaalsed nõustajad ehk Lapsemure konsultandid, kuid praegu foorumis ühtegi professionaalset nõustajat ei ole. Keskmine külastajate arv päevas on järjepidevalt tõusnud. 2004. aastal oli see 270, 2008. aastal 930 ning 2013. aastal 2501. (Portaali administraatori e-kiri, 4. september 2014)

Oolo (2010) uuringust selgub, et kuigi 2010. aastal olid avatud nii Perekeskuse Sina

ja Mina, Amori kui ka saeioleyksi.net foorumid, oskas enamik uuringus osalenud noori nimetada vaid ühte foorumit – Lapsemure veebifoorum. Noored eelistavad saada kogu huvipakkuvat infot ühest keskkonnast selle asemel, et külastada mitmeid erinevaid platvorme. (Oolo 2010)

Seega puudub praegu üksnes noortele suunatud, aktiivse kasutajaskonnaga ning professionaalsete nõustajate osalusega veebifoorum.

Uurimuse korraldus

2015. a Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudis kaitstud bakalaureusetöö üks eesmärk oli kirjeldada internetifoorumi Lapsemure kasutajate vajadusi foorumis pakutava anonüümse nõustamisteenuse ning professionaalse internetinõustamise järele. Ülesanne oli kirjeldada Lapsemure foorumi kasutamise põhjuseid, uurida foorumipõhise anonüümse internetinõustamise eeliseid ja puudusi, uurida laste arvamust professionaalse nõustaja vajalikkusest internetifoorumis ning selgitada välja võimalikud alternatiivsed nõustamisviisid. Eesmärgi saavutamiseks viisin läbi ankeetküsitluse, enne seda analüüsisin küsitluse kui meetodi riske, pakkusin välja lahendused ja viisin läbi ka pilootuuringu (n=7).

Link küsitlusele oli kättesaadav Lapsemure foorumis ajavahemikus 26.09.2014 kuni 25.10.2014. Samas ajavahemikus saatsin privaatsõnumi info küsitluse toimumise kohta 87 registreerunud kasutajale. Info küsitluse kohta oli lisatud ka minu kasutaja signatuuri, mis oli nähtav igas teemas, kuhu oma kasutaja alt postitasin.

Uurimuse põhitulemused

Küsimustiku täitis 161 vastajat vanuses 11 kuni 50 aastat. Kõige rohkem oli 15- (16%), 14- ja 13aastaseid vastajaid (mõlemad 12%).

Enamik vastanutest olid naissoost (74%). Noormehi oli tüdrukutest rohkem kahes vanusegrupis: 19- (8 noormeest, 6 neiu) ning 22aastased (4 noormeest, 1 neiu).

Märkimisväärt on see, et foorumi kasutamise põhjustena valiti peaaegu võrdselt variante „teiste aitamine” ja „abi saamine”

Uurimistulemuste põhjal selgus Lapsemure roll ka väljapoole interneti jäävas elus ning foorumi olulisus oma murede lahendamises ja küsimustele vastuste saamises. Väljatoodud nõrgad kohad, nagu osade kasutajate ebaviisakas käitumine ning keerulisemad mured, millele alati ei saa sobivat vastust, näitavad ära puudujäägid, mida saaks tulevikus parandada.

Lapsemure foorumisse pöördumise peamised motiivid on soov saada abi, anda abi ning luua tutvusi. Foorumis käimise põhjused muutuvad ajaga, pikaajalised külastajad ei kasuta foorumit alati samal põhjusel, mis neil oli kasutajaks registreerimisel. Märkimisväärt on see, et foorumi kasutamise põhjustena valiti peaaegu võrdselt variante „teiste aitamine” ja „abi saamine”. See viitab sellele, et noorte jaoks on oluline lisaks nõuannete saamisele ka ise neid jagada. Mitmete vastanute juures esinesid need kaks põhjust ka koos. Muu hulgas külastatakse foorumit eakaaslastega suhtlemiseks ja tutvuse loomiseks ning kontaktide vahetamiseks. Foorumi kasutajatena olid vastajad aktiivsed. 70% vastanutest olid nii lugenud, kirjutanud olemasolevatesse teemadesse kui ka alustanud uut teemat. See vahekord püsis sama nii poiste kui ka tüdrukute vastustes. Postitamise suur osakaal näitab taas seda, kui oluline on vastajate

jaoks võimalus, et nad ise saaksid kas aruteluga liituda või arutelu alustada.

Foorumi funktsioon on noorte jaoks oluline. Isegi kui on olemas võimalus suhelda spetsialistiga e-maili teel personaalselt, on paljude jaoks tähtsam teiste noortega kontakti loomine ning lisaks abi saamisele ka abi andmine.

Kõige **populaarsemad teemavaldkonnad** on suhete ning seksiga seonduv. Need olid esimesed nii küsimuses, mis teemavaldkonda viimasena loeti, kui ka küsimuses, mis valdkonna kohta soovitaks, et oleks veelgi rohkem infot ja arutelu.

Peamine internetinõustamise **eelis** Lapsemure foorumi kasutajate jaoks on võimalus jääda anonüümseks, mis vähendab piinlikkusetunnet. Internetinõustamise **puuduseid** toodi välja vähem, üheksa vastaja arvates puudusi ei esine. Kõige rohkem mainiti aga siiski seda, et internetis on keeruline oma muret selgitada ja vastust ei saa kohe. Samas, paludes noortel mõelda viimasele korrale, kui nad olid kirjutanud Lapsemure foorumisse mure/küsimuse, ja sellele, kui kiirelt nad endale sobiva vastuse said, selgus, et peaaegu pooled (47%) said vastuse mõne tunni jooksul ning 32% ühe päeva jooksul. See tähendab, et päeva jooksul sai vastuse 79% postitajatest. Kuna veebilehtedel, kus küsimusele vastab professionaalne nõustaja, võib vastuse saamine võtta mitmeid päevi, on ehk justnimelt foorumi kiirem vastamine üks põhjus, miks lapsed kasutavad pigem foorumeid ja küsivad nõu sealsetelt eakaaslastelt.

Alternatiiv Lapsemure foorumile enamik kasutajaid ei näe. Vaid üksikud küsitlusele vastajad oskasid välja tuua teisi foorumeid või veebilehti, mida Lapsemure foorumi asemel kasutada, kuigi tegelikult on eestikeelsed veebilehed, kus on võimalus saada kontakti professionaalse nõustajaga,

Enamik vastajatest ei olnud ka pöördunud foorumisse postitatud murega täiskasvanu poole.

olemas. Enamik vastajatest ei olnud ka pöördunud foorumisse postitatud murega täiskasvanu poole. Põhjuseks nii see, et piinlik oli küsida, kui ka see, et olemasolevad täiskasvanud ei sobinud. Lisaks ei teadnud 30% vastajatest, kelle poole nad oleksid saanud oma murega pöörduda. Seega puudub neil nii internetipõhine kui ka reaalses elus pakutav alternatiiv.

Kui rääkida **tulevikus uuesti postitamise**, siis vaid 4% (5 vastajat) valisid variandi „ei”. Kõik selle vastusevariandi valinud olid vanemad kui 19 a ning töid põhjenduseks, et tunnevad end liiga vanana, et Lapsemure foorumile toetuda. Võrreldes vanusegrupe, siis alla 16 aastased valisid selgelt rohkem variandi „jah”, samas kui üle 17 aasta vanuses oli pisut ülekaalus „võib-olla”.

Professionaalse nõustaja olemasolusse suhtumine oli küsitluse hetkel siiski neutraalne. Ühelt poolt leiti, et mure pole piisavalt oluline (vabas vormis selgitustest joonistub välja pilt, et professionaalne nõustaja tegeleb ainult väga oluliste teemadega; eakaaslased oskavad selgitada lihtsamalt, samuti on professionaalsed nõustajad kinni raamatutarkuses), et sellele peaks vastama professionaalne nõustaja, teiselt poolt aga ei nähta vahet sellel, kas vastab professionaalne nõustaja või teine noor. Peamine on see, et vastatakse mõistlikult ja hästi.

Mitmetel juhtudel toodi välja, et eakaaslaste nõuanded võivad isegi paremad olla, kuid seda võib põhjendada asjaoluga, et paljudel küsitlusele vastanutel puudus kokkupuude professionaalse nõustajaga ja ei ole selget arusaama, mille poolest professionaalse nõustaja roll tavakasutajast erineb. Maalt pärit noored sooviksid pigem, et professionaalne nõustaja oleks olemas. Professionaalse nõustaja teenust interneti teel kasutaksid 75% vastanutest.

Kokkuvõte

Lapsed vajavad professionaalset anonüümsust pakkuvat internetinõustamist, kuna internetist abi otsimine oma muredele on nende jaoks ilmselgelt loogiline variant. Probleem on aga see, et mitmed praegused võimalused on noortele teadmata ning seetõttu neid ka ei kasutata. Lähtuvalt uurimusest leian, et oluline on säilitada foorumipõhist nõustamist, suurendada noorte teadlikkust sellest ning toetada laste rolli nii vastuse andmisel kui ka abi küsimisel, sealhulgas pidades silmas, et roll võib ajaga muutuda. Oluline on arendada edasi Lapsemure foorumit, uuendada foorumiplatvormi (sh eemaldada mitteaktiivsed alafoorumid) ning leida võimalused professionaalsete nõustajate töölevõtmiseks või ametlike vabatahtlike kaasamiseks. Viimaks leian, et arvestades interneti edasist mõju ja ulatuse kasvu meie elus, on vaja luua internetinõustamist, selle läbiviimist ning tavanõustamisest erinevat spetsiifikat tutvustav juhendmaterjal ning teha need kättesaadavaks asjast huvitatud spetsialistidele. **S**

Viidatud allikad

- Abi otsimine* (2012). Peaasi. <http://peaasi.ee/abi-otsimine/> (12.01.2014).
Amor internetinõustamine (2011). Eesti Seksuaaltervise Liit. <http://www.estl.ee/17232> (12.01.2014).
Avaleht (2014). lahendus.net. <http://www.lahendus.net/est/avaleht> (12.01.2014).

Bambling, M., Gomurra, R., King, R., Lloyd, C., Reid, W., Smith, S., Wegner, K. (2006). Online counselling: The motives and experiences of young people who choose the Internet instead of face to face or telephone counselling. *Counselling and Psychotherapy Research*, 169–174.

Barnett, J. E. (2005). Online counseling: New entity, new challenges. *The Counseling Psychologist*, 33(6), 872–880.

Eriline.ee. (2014). Eriline.ee. <http://foorum.eriline.ee> (19.11.2014).

Griffiths, M. (2005). Online Therapy for Addictive Behaviors. *CyberPsychology & Behavior*.

Harro, M., Kutsar, D., Matrov, D., Tiit, E.-M. (2004). Children's welfare in Estonia from different perspectives. Raamatus: *Children's Welfare in Ageing Europe Volume I*, 126–128. Trondheim: Norwegian Centre for Child Research.

Internetinõustamine (2009). Oma Pere. <http://www.omapere.ee/contact.php> (12.01.2014).

Jones, G., Stokes, A. (2009). Online counselling. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Kalmus, V., Karu, K., Komp, L., Runnel, P., Pruulmann-Vengerfeldt, P., Siibak, A. (2011). Riskid ja turvalisus internetis: Euroopa Laste vaatenurk. Peamiste tulemuste eestikeelne kokkuvõte.

Kes annavad nõu? (2014). Lasteabi.ee. <http://www.lasteabi.ee/et/noustajad> (12.01.2014).

Küsi nõu (2014). Tallinna Perekeskus. <http://pk.ee/abipshholognustamine> (12.01.2014).

Noortefoorum (2007). Perekeskus Sina ja Mina. <http://www.sinamina.ee/ee/noustamine/e-noustamine/teemad/?fid=23> (19.11.2014).

Noorte mured (2008). saeioleyksi.net. <http://saeioleyksi.net.ee/foorum/viewforum.php?f=25> (19.11.2014).

Oolo, E. (2010). E-nõustamisfoorumite efektiivsus ja nende kasutamise praktikad eesti noorte seas. Bakalaureusetöö. Käsikiri. Tartu Ülikool: Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut.

Shpigelman, C.-N. (2014). Electronic mentoring and media. Kogumikus: Dubois, D. L., Karcher, M., J. (Toim.) Handbook of youth mentoring (270). SAGE Publications.

ÜRO lapse õiguste konventsioon (1996). Riigi Teataja II, 16, 56.

VEA PARANDUS. Numbris 1/2015, lk 25 läksid Hede Sinisaare artikli joonises kogemata vahetusse absoluutset ja suhtelist vaesust tähistavate tingmärkide seletused. Palume vabandust autori ees. Parandatud joonisega artikli leiab aadressil www.tai.ee/sotsialtoo rubriigist „Loe artikleid”

Leebe unekool vanemate toetajana

Merit Lilleleht, Önne Liv Valberg

nõustamiskeskonna www.unekool.ee perenõustajad

Uni on tähtis ja uneprobleemid mõjutavad kogu perekonna heaolu. Seetõttu tuleb vanemaid õigeaegselt toetada ja teavitada neid ka leebe unekooli võimalustest.

2012. aastal asutatud Eesti Unekooli Ühing pakub peredele nõu ja tuge lapse magamisharjumuste kujundamisel ning paarisuhte hoidmisel. Leebe unekooli meetodid on peresõbralikud, turvalised ja tõhusad. Pakume individuaalseid lahendusi, tähtsad põhimõtted on seejuures dialoog, avatus, usaldus, paindlikkus, partnerlus, lapse huvide kaitsmine.

Eeskaju leidsime Soomest

Aastaid tagasi, kui olime ise hädas laste unemuredega, ei leidnud me abi Eestist, vaid jõudsime hoopis Soome, kus laste unekool on üks hoolekandeteenustest. Seda rahastab kohalik omavalitsus ja teenus on lapsevanemale kas tasuta või tasuda tuleb vaid omaosalus. Unekooli nõustajad töötavad haiglate, polikliinikute ja perekeskuste juures, on ka erapraksiseid. Lapsevanemad julgevad nõu küsida ja saavad abi. Nõustaja juurde võib minna omal algatusel, kuid tema juurde suunavad pere muret märgates ka perearstid ja sotsiaaltöötajad.

Innustudes naabrite positiivsest kogemusest, läbisime Soomes unekooli nõustajate baasõppe ning tutvusime seal selle teenusega nii riiklikus süsteemis kui erasektoris.

Interaktiivses nõustamiskeskonnas www.unekool.ee pakume nüüd Eesti lapsevanematele nõu ja toetust. Nõu küsida ja lapse uneplaani tellida saab e-unekooli kaudu, konsulteerime Skype'i vahendusel või nõustamiskabinetis, nõustajat võib kutsuda ka koduvisiidile. Avasime ka lapsevanemate toetuskogukonna suhtlusvõrgustikus www.facebook.com/unekool. Lastega tegelevatele spetsialistidele teeme une teemal koolitusi.

Laste unega tegelev nõustamissuund on uudne ja areneb kiirelt. Unekooli perenõustajad teevad koostööd Eesti Unemeditsiini Seltsi, imetamisharjutajate, sotsiaal- ja tervishoiuteenuste osutajatega. Koos suudame lapsevanemaid paremini toetada sel keerulisel ja palju rõõmu pakkuval ajal, kui laps maailma avastab ja pere oma uue rolliga kohaneb.

Ennetuse tähtsus

Soome heaolu ja tervise uurimis- ja arenduskeskuses on välja töötatud varajase märkamise ja ennetava sekkumise tugiteenused väikelastega peredele. Varajase sekkumise põhimõtteid rakendatakse järjest enam ka Eesti sotsiaaltöös.

Väikelapse kasvatamine võib olla perele stressirohke: lapsevanematel on raske uue olukorraga kohaneda, lapsele ei leita sobivat päevakava ja tema unevajadus jääb rahuldamata. Peamised lapse unehäired on uinumiskasvatus, öised ärkamised (rohkem kui neli korda öö jooksul) ja liiga varane ärkamine. Pooleaastastel ja noorematel lastel võivad kergelt välja kujuneda valed uinumisseosed – uinumise seostamine imetamise, kussutamise või kaissu võtmisega ning taasuinumisel vajavad nad lapsevanema toetust. Veidi vanemate lastel on tihti vastumeelsus uinumise suhtes. See omakorda mõjutab lapsevanemate toimetulekut ja vaimset tervist. Uneprobleemidele tuleb kohe tähelepanu pöörata, kuna piisav uni tagab lapse eakohase arengu ja tervise. Unevajadus on individuaalne ja sõltub paljuski lapse temperamendi tüübist. Tihti on aga unehäired seotud kindla ööpäevarütmi puudumisega. Uuringud on näidanud, et ebaregulaarsete magamisaegade lastel võib esineda arengulist mahajäämust. Ebapiisav uni mõjub laste toimetulekuvõimele lasteaia ja koolis, huvitegevustes ja sotsiaalsetes suhetes. Väikelaste unehäired ei pruugi lapse kasvades iseenesest mööduda. Paljud lapsed, kelle uni on esimesel eluaastal häiritud, kannatavad unehäirete all ka koolieelikuna. Alla kolmeaastastel lastel, kes magavad ööpäevas vähem kui kümme tundi, võib esineda probleeme keele omandamise ja lugema õppimisega. Vähene uni varases lapseas võib soodustada või põhjustada aktiivsus- ja tähelepanuhäire (ATH) teket. Sageneda võivad ka õnnetusjuhtumid, sest lapse tähelepanu on nõrgenenud.

Leebe unekooli meetodid

Oma töös lähtume meetoditest, mis aitavad lapsel saavutada hea ja rahuliku ööune.

Unekooli meetodite abil saab korrastada lapse ja perekonna unerütmi. Väljapuhanud laps, kelle turvalisus- ja lähedusvajadus on rahuldatud, on energiline, rõõmsameelne, uudishimulik ja õpihimuline. Tahame aidata lapsel õppida iseseisvalt uinuma ja magada terve öö nii, et ta kordagi ei ärka. Nõustaja jagab selles protsessis infot ja toetab vanemaid, vajadusel pakub ka järeltoetust.

Lapse uneharjumusi saab muuta kodus tingimustes ja turvaliselt. Tegu on siiski õppimisega: laps õpib uinuma teisel viisil, kui ta on seni harjunud. Lapsevanem peab tegutsema rahulikult ja hoolivalt, kuid leebe järjekindlusega. Lapse soodsaim vanus hea unerütmi leidmiseks on kuuendast elukuust kahe aastaseks saamiseni. Leebe unekool sobib tervetele lastele, kes on eakohaselt arenenud, söövad juba tahket toitu ega vaja enam öösiti tihedat söötmist.

Kui aitame perel lapse unerütmiga seotud raskustega hakkama saada, toetame sellega ka lapsevanema psühhosotsiaalset toimetulekuvõimet. Väsinud ja rahulolematu lapsevanem ei jaksa oma lapse arengu eest piisavalt hoolitseda, pikapeale lisandub emotsionaalsele väsimusele füüsiline kurnatus. Unekooli üks idee on ennetada kriitilisi olukordi, milleni magamatus ja viimase piirini jõudnud väsimus võivad viia. Oluline on sekkuda nii vara, et kriitilist faasi üldse ei tekiks. Seega on unekool ka osa preventiivsest lastekaitsetööst.

Perele sobiva meetodi valimisel peab nõustaja arvestama pere arusaamu ja kasvatuse põhimõtteid. Eesti lapsevanemad hoolivad tegelikult laste arengust väga ja panustavad sellesse palju aega ja ressursse.

Vahepeal levinud vabakasvatuse mõiste asendub talupojatarkusest lähtuva kasvatustüüliga, kus igalt pereliikmelt oodatakse oma rolli täitmist.

Leebe unekooli põhimõtted

Soovime, et leebe unekooli filosoofia Eestis rohkem leviks. Selle töötas välja Montreali McGillsi Ülikooli professor Klaus Minde. Tema filosoofiat järgides on Soome psühholoog Katja Rantala välja arendanud leebe unekooli meetodid, mida Soome lapsevanemad on juba mõnda aega edukalt rakendanud. Leebe unekool põhineb kiindumus-suhtel: üheks põhimõtteks on, et kui laps hakkab nutma, siis minnakse tema juurde. Lapsele pakutakse turvalist toetust, kuni ta õpib vähehaaval ise uinuma. Tavaliselt muutub vanemates lootusetust tekitanud olukord kiiresti. Unekooli läbiviimiseks peaks arvestama umbes nädala, kuid tihti paraneb olukord juba paari ööga.

Leebet unekooli läbi viies tuleb silmas pidada järgmisi lihtsaid nõudeid:

- lihtne ja toimiv päevaplaan, selge päevarütm, aktiivne ja hoolivust täis päev
- leebed viisid ja vahendid lapses turvatunde ja usalduse tekitamiseks
- kiindumussuhte arendamine: lapse vajadustele ja tunnetele vastatakse mõistvalt ja järjekindlalt, last ei jäeta üksinda nutma
- pidev emotsionaalne tugi uute harjumuste kujundamisel, et laps tunneks end alati turvaliselt ja armastatuna
- pidev emotsionaalne tugi lapsevanemale elukorralduse muutmisel, et tal jätkuks meelekindlust oma last aidata
- kui laps nutab, siis vanem läheb tema juurde ja rahustab teda
- laps uinub samas kohas, kus ta ärkab
- lõpuks uinub laps iseseisvalt, vanema abita.

Ka kõige leebema unekooli jooksul võib laps mingil määral nutta. Sedasi reageerib ta muutusele, sest lapsel on tarvis kohaneda

ja uusi oskusi omandada.

Unekooli teenus on mõeldud lapsevanematele (või lapse hooldajatele) ja lastele alates kuuendast elukuust. Enne unekooliga alustamist oleks soovitatav nõu pidada ka lastearstiga, et olla kindel, et laps on terve. Imetamist unekool ei välista.

Eesti laste uneharjumused

Eesti Unekooli Ühing viis 2014. aastal läbi rakendusliku uurimuse, et kaardistada Eesti laste uneharjumusi ja probleeme. Lapsevanemalt saime vastuseid kokku 1059 lapse kohta vanuses 0–7 eluaastat.

Uurimuses vaadeldi ka seda, kuidas on lapse uneprobleemid mõjutanud peresuhteid, läbisaamist partneriga ning une kvaliteeti. Suur osa vastanutest (45%) leidis, et unega oli muresid lapse esimestel eluaastatel, kuid üldjuhul see alates kolmandast eluaastast peresuhteile halvasti ei mõjunud; 38% vastanutest leidis, et nad on väsinud, kuid teavad, kui olulised on lapse arengus esimesed eluaastad; 14% vastanutest julges tunnistada, et nad on väsinud ja probleemid mõjutavad läbisaamist. **S**

Mõned näited saadud vastustest:

„/.../kuna päeval ja ööl pean mina beebiga tegelema, mõjutab see siiski meie partnerlus-suhteid, sest olen liiga väsinud, et olla emaksolemise kõrvalt ka naine.”

„Kui laps ei taha õhtul magama minna ja jonnib, siis teeb see närviliseks ning võin ka partneri peale lihtsamini ärritada.”

„Oleme väsinud sellest, et laps öösiti meie voodisse tuleb. Olen proovinud last uuesti tema voodisse viia, aga ta tuleb kiirelt uuesti meie voodisse. Ühe öö jooksul proovisin seda 4 korda ja tulemus ikka sama.”

Ülekandest psühholoogias ja sotsiaaltöös

Monika Luik

psühhoterapeut ja jungiaanlik psühhoanalüütik

Analüütilise psühholoogia ja psühhoteraapia keskus

Psühhoterapeutidel on üks töövahend, millest võib olla väga palju kasu sotsiaaltöötajatele. Selleks on ülekande-vastuülekande nähtus. Kirjeldan näidete varal, kuidas klient või sotsiaaltöötaja võib alateadlikult sattuda valesse rolli ning kuidas selle nähtuse teadvustamine võib muuta sotsiaaltöötaja töö oluliselt efektiivsemaks ning turvalisemaks.

Olen õppinud nii sotsiaaltööd kui psühholoogiat. Pärast ülikooli lõpetamist töötasin sotsiaaltöö valdkonnas nii kohaliku omavalitsuse kui riigi tasandil. Alustasin laste varjupaiga juhatajana ja jätkasin sotsiaalministeeriumis lastekaitse alal. Töö kõrvalt läbisin põhjaliku teraapiaväljaõppe jungiaanlikus psühhoanalüüsis¹ ning alates 2006. aastast liikusin oma tööelus järk-järgult psühholoogia poole.

Nüüdseks olen juba aastaid töötanud psühholoogi ja psühhoterapeudina. Tundes mõlemat ala, mõtlen aeg-ajalt ikka ühele valdkonnale läbi teise valdkonna prisma: vaatan psühholoogiat sotsiaaltöötaja ning sotsiaaltööd psühholoogi pilguga. Sotsiaaltöö ja psühholoogia on mõneti lähedased erialad, mõnes aspektis aga ka väga erinevad, kuid nii või teisiti on neil

kokkupuutepunkte. Üks teema, millele olen korduvalt mõelnud, on ülekanne.

Selleks et aru saada, milline tunne ja reaktsioon on minu oma ja milline kliendi oma, peab psühholoog või sotsiaaltöötaja oskama oma tundeid märgata ja mõista.

Ülekanne ja vastuülekanne

Ülekanne (transferents) on süvapsühholoogia üks olulisemaid töövahendeid. See kujutab endast nähtust, kus klient näeb teda nõustavas spetsialistis lähedast inimest oma minevikust või olevikust ning suhtub spetsialistiga läbi oma kogemuse selle inimesega. Selliseks inimeseks võib olla nii

¹ Jungiaanlik psühhoanalüüs ehk teisisõnu analüütiline psühholoogia on üks süvapsühholoogia suundadest, mis põhineb Carl Gustav Jungi mõtetel ja töömeetodil. Rohkem infot saab Eesti Analüütilise Psühholoogia Seltsi kodulehelt www.junganalys.ee või ka Facebook'i lehelt [facebook.com/junganalys](https://www.facebook.com/junganalys)

ema, isa, vanavanem, laps, õde, vend vms. Näiteks näeb klient sageli terapeudis oma ema ning vastavalt sellele, millised on olnud kogemused emaga, kujuneb ka suhe terapeudiga. Kui kliendi varasemad kogemused on olnud head ning turvalised, suudab ta luua terapeudiga usaldusliku koostöösuhte. Kui esmased kogemused on olnud destruktiivsed ja ebaturvalised, näeb klient ka terapeudis hävitavat ema, kelle eest tuleb end kaitsta ning usaldusliku suhte loomine võtab siis palju kauem aega. See toimub suurel määral alateadlikult, inimene ei teadvusta ega tunnista seda endale.

Põhimõtteliselt võib ülekannet tekkida ka muude suhete pinnal. On võimalik, et klient kannab uude suhtesse üle näiteks oma kogemuse eelmise teda nõustanud spetsialistiga. Või näiteks saab spetsialist kliendi jaoks õpetaja, kes teda kunagi kiusas. Enamasti kantakse aga üle siiski neid rolle ja suhteid isikutega, mis ja kes on meid kõige rohkem mõjutanud.

Ülekandel on ka teine pool: vastuülekanne. See on olukord, kus spetsialist võtab talle projitseeritud rolli vastu ning tunneb end sellele vastavalt. Kui näiteks klient näeb terapeudis hävitavat ema, siis võib terapeut tundagi endas vastavaid reaktsioone. Milliseid täpsemalt, sõltub suhte iseloomust, kuid nende tunnete hulgas võib olla näiteks abitus, jõuetus, viha vms. Seegi protsess on alateadlik. Kogenud ning hea ettevalmistusega spetsialist suudab enamasti (mõnikord ka superviisori abiga) vastuülekande protsessi teadlikult jälgida ning eristada enda tundeid vastuülekande tunnetest ning seejärel seda oma töös teadlikult kasutada. Vastuülekande tunded on mõnikord palju informatiivsemad kui otsene dialoog kliendiga, sest alateadlikult kannab klient

teda nõustavale spetsialistile üle tunded, mida ta endale ise ei teadvusta ning milles enamasti peitub tema probleemide iva. Ülekande-vastuülekande nähtus on võimas ja äärmiselt hea töövahend. Toon näite psühhoterapeudi tööst.

Terapeudi juurde tuleb 35aastane naine, kes otsib leevendust ärevushoogudele. Naine on hoolitsetud välimusega, enesekindel, avatud ja eesmärgikindel. Ta on tunnustatud spetsialist. Tema mees on toetav ning lapsed tublid ja koolis edukad. Kõik oleks justkui korras, kui poleks ärevushoogusid, mispubul naine tunneb, et ta hakkab surema, et „kogu maailm kukub talle peale”. Esimese kohtumise järel tajub terapeut endas võimutunnet, tunnet, et klient on väike ja abitu ja tema kõikvõimas. Ilmselgelt on see tunne vastuolus infoga, mida klient teadlikult andis. Oma tunnet analüüsides küsib terapeut endalt „kes ma kliendi jaoks olen?” Järgmistel sessioonidel selgub, et kliendil on „perfektne ema”, kes kunagi ei eksi ega ole nõrk. Kui panna kokku teadlikult ja alateadlikult edastatud informatsioon, pilt selgineb. Psühholoogilise profiilina on klient lapse rollis, kes üritab meeleheitlikult vastata ema seatud standarditele, kus pole kohta läbikukkumisel, hirmul, nõrkusel. Need tunded on psüühikast välja tõrjutud ning leiavad oma väljenduse ärevushoogudena. Edaspidises teraapiaprotsessis saab terapeut, olles „mitteperfektne, kuid samas piisavalt hea ema,” aidata kliendil silmitsi seista oma nõrkustega ning neid maandada, nii et kaob vajadus väljatõrjutud tundeid kehaliselt läbi elada.

Selles näites paneb terapeut tähele ja teadvustab oma vastuülekande tundeid. Kui terapeut ülekandes toimuvat aga ei teadvusta ning võtab alateadlikult vastu talle pandud rolli, hakkab ta vastavalt sellele

rollile ka käituma. Kui terapeut tunneks end ja käituks eksimatu ja võimsana, siis oleks see, kui teraapiaprotsessis asjad ei liigu, tõenäoliselt kliendi süü (nõrkused on kliendile projitseeritud). Klient võtab nõrkuse ja süü (sest see oli roll, mis tal seostus emaga) alateadlikult vastu, aga kuna seda ei saa teadvustada, siis leiavad järjest tugevnenud tunded muid võimalusi ning kliendi ärevushood süvenevad. Kasu asemel on seega tehtud kahju.

Ülekandetunnete äratundmine on mõnikord lihtne, mõnikord aga väga keeruline. Üheks näiteks on seansi ajal peale tikkuv uni. Ei ole väga lihtne aru saada, kas uni tuleb peale terapeudist tulenevatel põhjustel (temagi on inimene) või reaktsioonina kliendi ülekandele. Kui aga unisus tekib ikka just selle kliendiga töötades, tasub küsida, mis sõnumit see unisus kannab. Võib-olla on klient kaitsemehhanismina ähvardavate inimsuhete eest välja töötnud suhtlusstiili, mille puhul suhtluspartneril on raske teda jälgida ning kontaktis olla. Võib-olla on taoline terapeudi „väljalülitamine” ka märk varjatud agressiivsusest, mida avatult väljendada ei saa.

Kuidas ülekannet sotsiaaltöös kasutada

Miks ma sellest üldse räägin? Kasutades oma töös iga päev ülekannet ja vastuülekannet, saadab mind juba mõnda aega tunne, et sotsiaaltöös oleks selle nähtuse tundmaõppimisest ja rakendamisest kasu. Parimal juhul võimaldab see sotsiaaltöötajal oma klienti ja tema probleeme sügavuti mõista ja klienti toetada. Teadlikkus ülekande-protsessist aitab aga ära hoida kahju, mida on võimalik teha alateadlikult teatud rolli vastu võttes. Kusjuures kahju võib sündida nii kliendile kui sotsiaaltöötajale. Toon näite.

Kliendiks on vanglast vabanenud isa, kes sõjakalt nõuab lapsega kohtumise õigust. Kliendi suhtlusstiil on süüdistav ja vaenulik, sotsiaaltöötajat igal võimalusel verbaalselt ründav ning ähvardav. Sotsiaaltöötaja tunneb end süüdi, kuigi tegelikult ta ju ei ole süüdi. Ebaõiglaselt süüdistatuna hakkab sotsiaaltöötaja end rünnakute ja eba-meeldiva tunde vastu kaitsma. Ta loetleb kliendile tema vigu ja tegematajätmissi ning kasutab kliendi „karistamiseks” oma võimu kas soodustada või mitte soodustada lapsega kohtumist. Suure tõenäosusega käitub sotsiaaltöötaja nii, nagu kliendi lapsepõlves käitus(id) tema vanem(ad) – kritiseerides ja karistades. Sellises olukorras korraldatakse algset düsfunktsionaalset suhet ning probleem süveneb. Parimal juhul ei saa keegi oma vajadusi rahuldada, halvimal juhul lõpeb selline olukord vägivallega.

Kas olukord võiks olla teistsugune, kui kasutada teadlikult ülekandesuhet? Oma tunnetest ning ülekandemehhanismist teadlik sotsiaaltöötaja mõistab, et süütunne, mida ta tunneb, näitab tegelikult seda, kuidas klient ennast tunneb. Kui sotsiaaltöötaja, selmet võtta vastu süütunne ja hakata vastavalt sellele käituma, suudab kliendile peegeldada tema frustratsiooni ja sisendada tunde, et teda mõistetakse, siis kaob tal ka ründamise (loe: enesekaitse) vajadus. Mõistmise pinnalt on võimalik koos kliendiga üles ehitada hoopis teistsugune suhe. Või teine näide.

Sotsiaaltöötaja juurde tuleb 40aastane murest vaevatud mees, kes kaotab lähiajal võlgnevuste tõttu elamispinna, tal pole kuhugi elama minna. Selgub, et mees on paari aasta eest vabanenud kinnipidamiskohast ning pärast seda pole, vaatamata paljudele pingutustele, keegi teda tööle võtnud. Sotsiaaltöötaja märkab, et mees on

talle sümpaatne. Ta tundub olevat siiras ja aval. Tundub, et kliendil pole vedanud, ta on jäänud elu hammasrataste vahele. Kliendi jutust selgub, et tema eelmine kokkupuude sotsiaaltöötajaga oli halb. Endises elukohas ilmutas valla sotsiaaltöötaja küll huvi kliendi probleemide lahendamise vastu, kuid kliendi sõnul sotsiaaltöötaja teda ei mõistnud. Ta ei saanud sealt reaalselt abi, uus sotsiaaltöötaja tundub kliendile olevat aga meeldiv ja asjalik ja ta loodab päriselt abi saada.

Juba selles faasis oleks kasulik, kui sotsiaaltöötaja paneks tähele, mis tundeid klient temas tekitab. Antud juhul tunneb ta sümpaatiat ning seda, et klient pole ise oma halvas olukorras süüdi. Samuti tekitab klient sotsiaaltöötajas tunde, et ta on eriline ja just tema võimuses on klienti aidata. Selle asemel, et oma erilisust tõestama asuda, võiks endalt küsida, miks klient minus sellise tunde tekitab. Kas see võib olla temapoolne tüüpikaitumine, kuidas tekitada olukord, kus keegi tema eest mägesid liigutama hakkab? Tähelepanuta ei tasu jätta tunnet, et kliendil pole elus vedanud. Suure tõenäosusega peegeldab see jälle kliendi tunnet, et tema olukorra eest vastutavad teised. Prognostilise väärtusega on ka ütlus, et eelmine sotsiaaltöötaja ei mõistnud teda ja ta ei saanud reaalselt abi. Loomulikult võib see ju tõesti nii olla, aga see võib väljendada ka kliendi tunnet, et eelmine sotsiaaltöötaja oli tema ebaõnnestumises süüdi. Kui sotsiaaltöötaja jätab need aspektid tähelepanuta, siis on tulemuseks tõenäoliselt see, et sotsiaaltöötaja võtab vastutuse ja üritab klienti aidata, kuid jääb lõpuks ikkagi süüdi. Kui aga sotsiaaltöötaja on oma tunnetest ja ülekandesuhtest teadlik, siis isegi juhul, kui klienti paremini mõistes ei saa teda aidata (töö tehakse ikkagi tellija materjalist), ei

võta sotsiaaltöötaja sellega seoses tekkinud tundeid nii isiklikult. Võib oletada, et kliendi vajadus süü ja vastutus endast eemale lükata räägib tema suurest süütundest, mida ta pole suuteline kandma. Veel üks näide.

Vallas on pere, kus kasvab kolm kooliealist last. Ema on enamasti töötu, suvel teenib elatist metsaandide korjamisega. Isa teeb juhtu- töid ning tal on alkoholiprobleem. Vanemate omavahelised suhted on pingelised. Ema on allaheitlik, isa kergesti ärrituv. Lastel on koolis ette tulnud väiksemat sorti pahandusi, mis näivad paraku süvenevat. Sotsiaaltöötaja teeb oma tööd südamega, ta külastab peret tihti, annab nõu, mida ja kuidas teha, ta on paljud perele üle jõu käivad asjad ära korraldanud. Vald on sotsiaaltöötaja initsiatiivil peret aastate jooksul aidanud nii toetuste kui teenustega, kuid midagi ei näi muutuvat. Sotsiaaltöötaja tunneb ennast abituna, kuid samas usub ta, et pere vajab väga tema abi, ilma selleta ei tuleks nad üldse toime.

See on sageliesinev olukord, tagamaid võib siin olla mitmesuguseid. Üheks põhjuseks, miks muutusi ei sünni, võib aga taas olla teadvustamata ülekandesuhe. Kõige parem on ülekandesuhet tuvastada ja analüüsida, vaadates, kuidas sotsiaaltöötaja ennast tunneb. Antud juhul tunneb ta end korraga nii abituna kui vajalikuna. Kas võib nii olla, et sotsiaaltöötaja on võtnud selle pere suhtes vanema rolli ja reaalsest vanematest on saanud abitud lapsed? Kui siia lisandub sotsiaaltöötaja oma perest kaasa saadud aitaja roll (sageli see nii on), siis on tõenäoline, et sotsiaaltöötaja on ülekanderolli vastu võtnud ja ta hoiab tegelikult alateadlikult toimimas minevikust pärit mittetöötavat käitumisviisi. Kui sotsiaaltöötaja ei tunne iseennast ja oma motiive, võib ta hoida sellist peret abitu rollis, selleks et tunda end

vajalikuna. Kui taoline vajadus on teadvustatud (sellises vajaduses pole ju mitte midagi halba) ja ülekandesuhe tuvastatud, saab mõelda, kuidas selle pere vanemaid toetada ilma abitust ja sõltuvust süvendamata. Loomulikult ei tule muutused üleöö, kuid pikemas perspektiivis on võimalik ülekandesuhte teadvustamise kaudu leida lahendusi, mis töötavad sügavuti.

Kuidas saada ülekandesuhtest teadlikumaks?

Nagu juba mainitud, üks lihtne ja hea vahend on see, kui endalt alati küsida, kuidas ma ennast selle kliendiga tunnen ja kas see võib midagi rääkida kliendi kohta. Juba selline küsimine võib paljugi muuta. Samas eeldab töö ülekandesuhtega suurt teadlikkust iseendast. Selleks et aru saada, milline tunne ja reaktsioon on minu oma ja milline kliendi oma, peab psühholoog või sotsiaaltöötaja oskama oma tundeid märgata ja mõista. See pole üldse nii lihtne, kui esmapilgul võib tunduda. Arvestatavate teraapiasuundade väljaõppes on kindel osa eneseteraapia ja superviseeritud praktikal. Eneseteraapia on aeganõudev ja põhjalik protsess, mille eesmärk on just nimelt see, et

terapeut tunneks iseennast ning ei hakkaks kliendi kaudu ebateadlikult oma vajadusi rahuldama.

Leian, et selline eneseteraapia võiks olla osa sotsiaaltöötajate väljaõppest. Seni, kuni see nii ei ole, soovitan asjast huvitatutel lugeda ülekande-vastuülekande nähtuse kohta kirjandust ning õppida ennast tundma. Analüüsige ennast, vestelge kolleegidega, kasutage võimalusi supervisiooni saamiseks, käige võimalusel koolitustel ja teraapias.

Sotsiaaltöötajal võib olla inimese elu üle väga suur võim. Seda võimu tuleb kasutada vastutustundlikult ja pidades silmas kliendi huve. Kliendi huvide mõistmiseks ja arvestamiseks peab sotsiaaltöötaja aga oskama eristada oma huve kliendi huvidest. Oma huvide all pean ma silmas nii enda psühholoogilisi huve (näiteks vajadust tunda end vajalikuna) kui ka huve ühiskonna esindajana (nt kui inimene ei saa endaga hakkama ja koormab valla/riigi eelarvet). Kõik mainitud huvid – nii kliendi, sotsiaaltöötaja kui ka ühiskonna omad – on alati olemas ja nendega peab arvestama. Ohtlik on see, kui neist erinevatest huvidest ei olda teadlik ning ühe sildi all rahuldatakse teise osapoole huve. **S**

Täiendavat lugemist

- Brummer, M., Enkell, H.** (2008). Laste ja noorte psühhoterapia. Tallinn: Cum Grano.
- Tähkä, V.** (1999). Psühhoterapia alused psühhonaalüütilise teooria põhjal. Helsinki: Eesti Psühhiaatri Selts.
- Wiener, J.** (2009). The Therapeutic Relationship: Transference, Countertransference and the Making of Meaning. Texas A&M University Press. <http://e-jungian.com/jan-wiener-therapeutic-relationship-transference-countertransference-making-meaning>.

Tasuta meditsiiniabi koduta inimestele ... ja nende koertele ehk killuke Austria sotsiaalsüsteemist

Anni Raie

sotsiaaltöötaja, Ida-Tallinna Keskhaigla,
CIF Austria osaleja

Teadsin sellisest organisatsioonist nagu CIF (*Council of International Fellowship*¹) juba varem, kuid üks selle vahetusprogrammis osalemise eeltingimusi on kolmeaastane töökogemus sotsiaallalal. Kui mul oli kogemust kogunenud täpselt parasjagu, otsustasin kandideerida. Pärast hulka paberitööd ja intervjuusid avanes mul võimalus osaleda CIF Austria programmis 2014. aasta kevadel.

Programmi vältel külastasime grupiga Austria sotsiaalasutusi. Ülikoolides saime osa sotsiaaltöö üliõpilaste projektipäevast, mil nad tutvusid eri maade kultuuri ning sotsiaalsüsteemiga.

Külastasime ka kodutute varjupaika. Neunerhausi varjupaigast soovingi selles artiklis pikemalt kirjutada. Lisaks sellele, et see Viini varjupaik võimaldab kodututele elukohta ja pakub sotsiaalabi, on see avanud koduta inimestele arstipraktise ja hambaravikabineti. Kuna olen tervishoiusotsiaaltöötaja, siis pakkus selline lahendus mulle suurt huvi. CIF Austria meeskond oli väga vastutulelik ning mulle võimaldati selle toreda asutusega lähemalt tutvuda.

Ligipääs arstiabile on igaühe õigus

Tasuta meditsiiniabiga alustati Viinis 2006. aastal, kui vabatahtlikest arstid hakkasid varjupaikades vastuvõtte korraldama. Üsna pea jõuti aga arusaamisele, et paljud kodutud ei jõuagi varjupaika, kuid ka nemad vajavad arstiabi. Nii avatigi 2012. aastal Viini Neunerhausi kodutute varjupaiga arstipraktis. Kodututele arstiabi andmist korraldab kodutute varjupaik, kes teeb tihedat koostööd Viini sotsiaalametiga.

Meditsiiniabi andmisel lähtutakse kodaniku põhiõigustest: õigus arstiabile on kõigil kodanikel, olenemata nende sotsiaalsest staatusest. Kui kodututele on avatud spetsiaalne praksis, tulevad nad arsti vastuvõtule palju julgemalt, sest nad ei pea pelgama teiste patsientide viltu vaatavaid pilke. Arvatakse, et just häbitunne ja hirm äratõukamise ees takistab kodutute pöördumist tava-tervishoiuasutustesse.

õigus arstiabile on kõigil kodanikel, olenemata nende sotsiaalsest staatusest.

Ravi saamine on varjupaigas tehtud äärmiselt lihtsaks: patsient ei pea ennast eelnevalt registreerima, kliente teenindatakse elava järjekorra alusel. Siiani on perearstiteenust kasutanud keskmiselt 10–12 inimest päevas, hambaarsti juures käiakse ligi 35 korda kuus.

Kodutute vähene arsti juures käimine on kindlasti tingitud ka kartusest suurte ravikulude ees. Selles praksises on perearstiteenus ja hambaravi tasuta. Arst vaatab patsiendi läbi, teeb lihtsamaid analüüse ja protseduure ning annab nõu edasise ravi kohta. Samas tegutseb ka sotsiaaltöötaja, kes saab vajadusel kliente abistada ning nõustada. Samuti aitab sotsiaaltöötaja taotleda rahalist toetust ravikulude katteks, kui kodutul kliendil pole riiklikku ravikindlustust. Selline integreeritud teenuse pakkumine on põhjuseks, miks sealne praksis hästi toimib.

Tihti ei oska kodutud inimesed oma muredega kuhugi pöörduda, samuti ei pruugi nad kursis olla oma õiguste ja võimalustega.

Illustratsioon: Neunerhausi hambaravikabineti lendleht.

Allikas: <http://www.neunerhaus.at/medizinische-versorgung/neunerhaus-zahnarztpraxis/>

Kui kodutu saab arsti juurde tulles kohe ka sotsiaalnõustamist, siis aitab see kindlasti probleeme ennetada ja lahendada.

Kallis hambaravi on kodutule veel kättesaamatum kui muu arstiabi. Kuna aga väga paljud tervishäda algavad just ravimata hammastest, võimaldab Neunerhausi varjupaik kodututele tasuta hambaravi, vajadusel ka proteeside paigaldamist. Hambaravikabinetis on tipptasemel tehnika ja head töövahendid.

Loomaarst aitab lemmikloomi

Huvitav ja inimlik on ka see, et arsti juurde tulles võib kodutu kaasa võtta oma koera. Paljud koduta inimesed on Viinis leidnud endale seltsilise ja saatusekaaslase koduta looma näol. Kuna kodutul ei ole kohta, kuhu lemmikloom arsti juures olemise ajaks jätta, võibki looma arsti vastuvõtule kaasa tuua. Leitakse, et see on ka psühholoogiliselt vajalik, sest lemmiklooma olemasolu tuleb raviprotsessis kasuks.

Viini kodutute varjupaik pakub ka tasuta loomaaarsti abi kodutute lemmikutele. Selle teenusega ennetatakse haiguste ja parasiitide levikut loomalt inimesele, looma kastreerimisega saab vältida soovimatut sigimist.

Kodututel on kohustus käia oma loomadega vähemalt korra aastas loomaaarsti vastuvõtul.

¹ CIF on rahvusvaheline sotsiaaltöötajate kogemuste vahetusprogramm, mille raames saadetakse sotsiaallalal töötajaid Eestist välisriikidesse kui ka võõrustatakse teiste riikide sotsiaaltöötajaid Eestis. Programmi korraldavas riigis moodustatakse eri maadest pärit osalejatest grupp – sellisel viisil saab ülevaate nii võõrustajamaa sotsiaalsüsteemist kui ka hea võimaluse heita pilk teiste programmide osalejate tööle.

Kodututel on kohustus käia oma loomadega vähemalt korra aastas loomaarsti vastuvõtul. See on jälle üks äärmiselt tulevikku vaatav ja ennetav abi, kuigi võib algul tunduda väga kaudse ja ehk isegi ebavajalikuna.

Tervishoiuteenuse osutamise vahendid ja seadmed on Viini linna poolt ja arstiabi põhineb suuresti vabatahtlikul töö. Nii perearstid, hambaarstid kui ka loomaarstid annavad arstiabi peamiselt oma vabast ajast ning osutavad teenuseid enamasti vabatahtliku töö korras. Palgalisi täiskohaga töötajaid on minimaalselt (õed, sotsiaaltöötajad).

Ka Tallinnas pakutakse meditsiinilist abi ravikindlustuseta isikutele, kellel on Tallinna sissekirjutus. Selline osakond

tegutseb Ida-Tallinna Keskhaiglas. Meie ja Austria elatusaseme vahet arvestades on arusaadav, et Tallinnas aitavad ravikindlustuseta inimesi siiski palgalised töötajad ja vabatahtlikku tööd tehakse väga vähe. Vabatahtlik töö ei ole Eestis veel kuigi levinud, ent hea on tõdeda, et teeme selles suunas väikseid, aga tublisid samme.

CIF Austria programmis osaledes oli tore näha ja kogeda, kui hästi võib vabatahtlik töö toimida meditsiinis.

Suur tänu dr Kai Suklele ning lektor Koidu Saiale toetavate soovituskirjade eest! Täna ka Eesti Üliõpilaste Toetusfondi USA stipendiumi võimaldamise eest. **S**

Osale rahvusvahelises vahetusprogrammis!

CIF-Estonia võtab vastu taotlusi sotsiaaltöötajatelt või sellele lähedaste erialade spetsialistidelt, kes soovivad osaleda rahvusvahelistes vahetusprogrammides.

Nõuded programmis osalejale:

- töötamine sotsiaaltööga seotud ametikohal (sh noorsootöö), klienditöö staaž vähemalt kolm aastat
- sotsiaaltöölane (või sellele lähedane) haridus
- intensiivset erialast suhtlemist võimaldav inglise keele oskus; mõnes programmis ka prantsuse, hispaania, saksa vm keele oskus
- suutlikkus kogu programm täies mahus ja ulatuses kaasa teha.

Programmis osalemisega seotud kulud sõltuvad riigist: nt Norras, Rootsis ja Soomes on programm tasuta, Šveitsi programmis osalemise eest tuleb maksta 250 SFR, Šotimaal 300 £ ja Türgis 300 eurot. Osaleja enda kanda jäävad ka sõidukulud ja reisikindlustus ning vajadusel osa toidukulusid. Majutuskulusid ei kaasne, sest elatakse peredes. Lisainfot ja täpse nimekirja vahetusprogrammidest koos programmide toimumisaegade ja kandideerimise tähtaegade leia CIF-Estonia kodulehelt: <http://cifestonia.info>.

Perevägivalla ohvrite kogemused abi otsimisel

Virve Kass, BA

Tartu Ülikooli sotsioloogia magistrant

Nelja perevägivalla ohvriga tehtud intervjuu põhjal võib öelda, et perevägivalla ohvritel on Eestis keeruline abi saada. Abi otsimist takistavad näiteks hirm vägivallatseja kättemaksu ees, majanduslik sõltuvus vägivallatsejast, abistamise süsteemi keerukus ja abistajate mittemõistev suhtumine. Samas oli ka positiivseid kogemusi abi saamisega: tuttavatelt saadi infot spetsialistide kohta, nõustajatelt abi tahtejõu tugevdamiseks ja varjupaigad pakkusid väärtuslikke teenuseid.

Sissejuhatus

2013. aastal registreeriti Eestis 2752 perevägivalla juhtumit, mis moodustas kõigest kuritegudest 7% ja vägivallakuritegudest 35% (Surva 2014). See statistika kajastab perevägivalla juhtumeid, mille puhul ohvrid pöördusid politseisse. 2012. aastal läbi viidud uuringust tuli välja, et Eestis on 2% 18–74-aastastest naistest eelneva aasta jooksul kogenud partneri poolset füüsilist või seksuaalset vägivalda (*European Union Agency for Fundamental Rights* 2012). Niisiis esineb perevägivalda Eestis rohkem kui kriminaalstatistika näitab.

Kuna perevägivald on ohvritele nii füüsiliselt, majanduslikult kui ka emotsionaalselt raskendav, toob see kaasa probleeme kogu ühiskonnale (näiteks ohvri töövõime vähenemine, kulutused ohvri ravile, ohvri enneaegne surm). Perevägivalla ohvritele

on Eestis viimase kümne aasta jooksul loodud mitmeid võimalusi abi saamiseks: politseisse pöördumine, naiste varjupaigad, ohvriabiteenus ja tugigrupid. Samas on vähe uuringuid selle kohta, millised on ohvrite kogemused abi saamisega. Käesoleva artikli eesmärk on anda ülevaade 2014. aastal koostatud bakalaureusetööst (Kass 2014), milles uurisin perevägivalla ohvrite kogemusi abi otsimisel Eestis. Ohvrite kogemuste uurimine võimaldab paremini ohvreid mõista ja aidata.

Uurimuse teoreetilised lähtekohad

Perevägivalla uurimiseks ja seletamiseks on erinevaid lähenemisi. Abi otsimise puhul on kõige olulisemad kaks perevägivalla olemust seletavat teooriat: vägivallatsükli ja elukaare teooria. Lenore Walker kaasautoritega

(1982) töötas välja vägivaltsükli teooria, mille alusel vägivald järgib kindlat mustrit ja muutub aja jooksul hullemaks. Walker eristas kolm etappi: pinge kogunemise faas, plahvatuse faas ja mesinädalate faas. Need etapid vahelduvad ja korduvad kindlas järjekorras. Walkeri avastatud perevägivald tsükliline iseloom raskendab ohvri jaoks abi otsimist, sest ta saab pidevalt segaseid signaale: vahepeal vägivaltselja käitub armastavalt, siis jälle vägivaldselt.

Linda Williams (2003) leiab, et perevägivald ohvri käitumist aitab paremini mõista elukaare perspektiiv, mille kohaselt on igal perel oma ajalugu koos rõõmsate ja kurbade sündmustega. Vaatamata väga ränkadele vägivaldajuhtumitele tunnevad pereliikmed ikkagi üksteise vastu armastust (*ibid*). Elukaare perspektiiv aitab mõista ohvri seotust vägivaltseljaga ja soovimatust tema juurest lahkuda. Naisohvrid on välja toonud, et abistajad ei mõista nende seotust vägivaltseljaga (Lutenbacher, Cohen ja Mitzel 2003). Kuigi suhtes esineb vägivalda, ei tähenda see automaatselt, et ohver sooviks suhte lõppu, aga enamik abi saamise meetodeid seda eeldab. Selline eeldus võib saada takistuseks ohvrile abi otsimisel.

Uurimismaterjali ja -meetodite tutvustus

Analüüsi aluseks oli neli intervjuud. Kaks neist viis läbi Kadri Soo 2010. aastal projekti „Perevägivald levikut soodustavad riskid ja perevägivald ulatus praktikute hinnangutes“. Ühe viis läbi Merle Linno sama projekti raames ning neljanda intervjuu Kait Sinisalu 2014. aastal projekti „Rehabilitatsiooniprogramm pere- või paarisuhtevägivaldas süüdimõistetud meestele“ raames. Kõik intervjuudes osalenud ohvrid olid naised, kelle vastu olid olnud vägivaldsed nende meespartnerid.

Teostasin intervjuudel sekundaaranalüüsi, lähtudes temaatilise analüüsi meetodist. Temaatiline analüüs võimaldab anda süsteemse ülevaate andmestikust ja eristada põhilised ideed (Ezzy 2002). Kasutasin suunatud analüüsi, st keskendusin intervjuudes osadele, mis puudutasid abi otsimist. Intervjuude kvalitatiivne analüüs võimaldas saada detailse ülevaate intervjuueeritute kogemustest ning seeläbi mõista ohvrite kogemusi abi otsimisel.

Tulemused ja arutelu

Intervjuudest saadud info põhjal eristasin kolm suuremat teemat: positiivsed kogemused abi saamisega, peresised takistused abi otsimisel ja perevälised takistused abi otsimisel.

Lisaks hirmule valdas intervjuueerituid vägivaldses suhtes olles paanika, šokk ja enesesüüdistamine, mis kõik raskendas abi otsimist.

Ohvrite jaoks olid esimesteks abistajateks tuttavad ja sõbrad, kes andsid neile nõu ja pakkusid tuge. Tuttavatelt said ohvrid infot, millise spetsialisti poole pöörduda. Kahe intervjuueeritava puhul kutsusid tuttavad vägivaldajuhtumi puhul välja politsei. Mõlemad ohvrid töid välja, et nad ise poleks politseid kutsunud. Tänu sellele, et pealtnägijad seda tegid, jõudsid mõlemad vägivaldajuhtumid politseisse. Samuti saavad ohvrid niimoodi tunde, et teiste inimeste arvates ei ole vägivaltselja käitumine normaalne. Lisaks ei pea ohvrid sel juhul tegema ise esimest sammu abi otsimisel. Seega on kõrvalseisjate tugi ja sekkumine perevägivald ohvrite jaoks väga oluline.

Formaalse abi liikidena kerkisid esile psühholoogiline ja majanduslik abi. Psühholoogilist abi hindas paar

intervjuueeritut väga oluliseks: „*Ma poleks üldse selle kohtu case-ini jõudnud. Ma oleks ilmselt täiesti ära kibestunud, kui ma poleks sattunud [nõustaja] juurde.*“ Tänu nõustamisele sai ohver jõudu, et minna kohtusse oma õiguste eest võitlema. Intervjuueeritud hindasid oluliseks naiste varjupaiku, sest seal pakutakse erinevaid nõustamisteenuseid, aga ka lihtsalt võimalust end turvalises

Intervjuueeritute arvates oli spetsialistide negatiivse suhtumise taga teadmatus perevägivaldast.

kohas välja puhata. Lisaks rõhutasid intervjuueeritud, et suur abi oli sellest, kui vägivaltselja sai nõustamist. Majanduslikku abi hindasid intervjuueeritud väga vajalikuks, kuid nende lugudest tuli välja, et rahalise toetuse taotlemine on aeganõudev ja keeruline protsess. Ka välismaistest uurimustest on selgunud, et majanduslik abi on ohvritele kõige kasulikum, kuid nad saavad seda harva (Postmus jt 2009). Intervjuueeritud olid pöördunud ka õigussüsteemi poole, kuid nende kogemused olid pigem negatiivsed. Ühest intervjuust tuli välja, et politseiga sai ohver hea kontakti alles siis, kui tema juhtumiga hakkas tegelema spetsiaalselt perevägivaldajuhtumitega tegelev politseinik. Seega on oluline, et politseinikud oleksid saanud perevägivald alal väljaõppe. Intervjuueeritud ei otsinud abi eri põhjustel. Esiteks oli neil hirm, et vägivald muutub abi otsimise tõttu hullemaks: „*Et pigem nagu hirm ka, et kui keegi saab teada, et ma olen seal käinud, siis ta raevuhoog võib minna nii suureks, et ma ei tea, mis ta teeb mulle.*“ Hirmu süvendasid vägivaltselja ähvardused ja ohvri varasemad kogemused: „*Ja peale seda, kui ma seal varjupaigas ära*

olin, siis läkski nii, et ta tuli mulle kallale.“ Lisaks hirmule valdas intervjuueerituid vägivaldses suhtes olles paanika, šokk ja enesesüüdistamine, mis kõik raskendas abi otsimist. Samas olid takistuseks ka positiivsed tunded vägivaltselja suhtes. Ohvrid siiski hoolisid oma partneritest ja soovisid neid aidata. Seetõttu ei tundunud politseisse pöördumine paari intervjuueeritava jaoks lahendusena.

Abi otsimist takistas majanduslik sõltumine vägivaltseljast. Esiteks polnud ohvritel piisavalt raha abi otsimiseks, näiteks psühholoogi poole pöördumiseks. Teiseks kartsid intervjuueeritud, et ei saa vägivaltseljast lahku minnes majanduslikult hakkama. Seega oleks ohvritele vaja rohkem majanduslikku tuge. Samuti selgus intervjuudest, et see tugi peaks olema pikaajaline: „*Turvakodu? See on ainult ajutine. See omab samamoodi siukest hirmu lõhna tegelikult. Nad tahavad, ma kujutan ette, et nad tahaksid mingit kindlust.*“ Järelikult on vaja ohvritele tagada senisest enam kindlustunnet, et nad julgeksid vägivald vastu abi otsida.

Kui intervjuueeritud lõpuks pöördusid kellegi poole abi saamiseks, siis kohtasid nad uusi takistusi. Üks intervjuueeritu ei saanud abi, sest ta partner oli tuntud inimene ja paljud spetsialistid keeldusid abistamast, sest olid tööalaselt temaga seotud. Seega oleks vaja, et ohvril oleks võimalus küsida abi teise piirkonna spetsialistidelt. Intervjuueeritud tundsid, et spetsialistid ei teinud piisavalt nende abistamiseks, näiteks ei võtnud vägivaltseljale määratud kriminaalhooldaja ohvriga kordagi ühendust. Lisaks kogesid ohvrid nii formaalsete kui ka mitteformaalsete abistajate negatiivset suhtumist. Ohvreid süüdistati juhtunud või ei võetud vägivalda piisavalt tõsiselt. Intervjuueeritute arvates oli spetsialistide negatiivse

suhtumise taga teadmatus perevägivallast. Vajadus koolituse järele on tulnud välja ka uuringutest, mis keskendusid spetsialistide tegevusele perevägivalla osas (Heffernan, Blythe ja Nicolson 2014; Linno, Soo ja Strömpl 2011). Kuna perevägivalla olemus muudab ohvri abi otsimise raskemaks, siis tuleks spetsialistide sellel teemal eraldi harida. Viimase takistusena tuli välja praeguse süsteemi keerukus ja info vähene kättesaadavus. Intervjueeritud leidsid, et praegune süsteem paneb liiga palju vastutust ohvritele. Näiteks kirjeldas üks intervjueeritu oma kogemust lähenemiskeeluga: „*Jälle on naine pandud olukorda, kus ta peab otsustama, aga kui ma ei ole veel terve, ma ei saa otsustada.*” Sama intervjueeritu polnud mitmel korral lähenemiskeelu rikkumisest teatanud. Seega kui panna liiga suur vastutus ohvritele, siis võivad paljud vägivaldsed suhted kestma jääda, sest ohvrid on vägivaldse suhte tagajärjel vaimselt liiga kurnatud, et järjekindlalt vägivallatsejale karistust nõuda. Kohtusüsteemi kirjeldasid intervjueeritud ebaõiglasena. Eelkõige tuli ebaõiglus välja hooldusõiguse kohtuvaidluste puhul, kus kohus määras lapsele kohustuse külastada vägivallatsejat: „*Laps tahab ära tulla, aga ei saa ära tulla, sest meil on kohtumäärusega suhtluskord pandud. /.../ Ma ütlen, et see on puhas laste piinamine, ma ütlen ausalt.*” Seega võib kohtusse pöördumine ohvritele kaasa tuua abi asemel hoopis uue probleemi. Niisiis üritab praegune süsteem leida tasakaalu vägivallatseja ja ohvri õiguste vahel ning lähtuda ohvri tahtest, kuid niimoodi tekib ohvritel tunne, et nad on üksi ja keegi ei aita neid.

Järeldused

Kuigi Eestis on perevägivalla ohvritele mitmeid võimalusi abi saamiseks, on abi saamise teekond siiani ohvrite jaoks pikk ja raske. Suurimaks takistuseks on inimeste teadmatus perevägivalla olemusest. Seega oleks vaja senisest enam perevägivallast rääkida. Näiteks võiks koolide inimeseõpetuse tundidesse lülitada perevägivalla teema. Samuti peaks perevägivalla temaatika olema osa ohvritega kokku puutuvate spetsialistide väljaõppest. Viimastel aastatel on teavitust ja spetsialistide koolitamist riigi tasandil ka arendatud (Vägivalla vähendamise... 2014), kuid pikk tee on veel ees.

Ohvrite jaoks on üheks põhiliseks takistuseks abi otsimisel hirm. Ohvrite kaks põhilist hirmu võttis üks intervjueeritav kokku nii: „*Siin hakkab nüüd kaks hirmu: hirm selle ees, et ta midagi teha võib, ja hirm selle ees, kuidas ma hakkama saan.*” Järelikult on vaja senisest enam pakkuda ohvritele füüsilist ja majanduslikku turvatunnet. Siinkohal on oluline, et pakutavad teenused oleksid pikaajalised ja kättesaadavad. Samuti tuleks perevägivalla mõju arvestada senisest enam kohtuvaidlustes ning seada esikohale ohvrite (ka lapsed vägivalla pealtnägijatena) huvid ja õigused, mitte vägivallatsejate omad.

Artikli aluseks olnud lõputöö valmimise eest soovin tänada Merle Linnot, Kadri Sood ja Kait Sinisalu, kes lubasid kasutada nende poolt tehtud intervjuusid. Suurim tänu läheb mu juhendajale Judit Strömplile, kelle nõuanded aitasid kogu lõputöö kirjutamise jooksul muuta lõpptulemust paremaks. **S**

Viidatud allikad

- Ezzy, D. (2002). Coding in thematic analysis and grounded theory. *Qualitative Analysis: Practice and Innovation*. Oxon: Routledge, 86–95.
- European Union Agency for Fundamental Rights. (2012). Physical, sexual and psychological violence visualisation : At a glance. FRA gender-based violence against women survey dataset, 2012. <http://fra.europa.eu/DVS/DVT/vaw.php> (05.01.2015).
- Heffernan, K., Blythe, B., Nicolson, P. (2014). How do social workers understand and respond to domestic violence and relate this to organizational policy and practice? *International Social Work* 57 (6), 698–713.
- Kass, V. (2014). Perevägivalla ohvrite kogemused abi otsimisel Eestis. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool.
- Linno, M., Soo, K., Strömpl, J. (2011). Perevägivalla levikut soodustavad riskid ja perevägivalla ulatus praktikute hinnangutes. Tallinn: Justiitsministeerium.
- Lutenbacher, M., Cohen, A., Mitzel, J. (2003). Do We Really Help? Perspectives of Abused Women. *Public Health Nursing*, 20 (1), 56–64.
- Postmus, J. L., Severson, M., Berry, M., Yoo, J. A. (2009). Women's Experiences of Violence and Seeking Help. *Violence Against Women*, 15 (7), 852–868.
- Surva, L. (2014). Perevägivald. Kogumikus: *Kuritegevus Eestis 2013*. Tallinn: Justiitsministeerium, 28–31.
- Walker, L. E., Thyfault, R. K., Browne, A. (1982). Beyond the Juror's Ken: Battered Women. *Vermont Law Review*, 7 (1), 1–14.
- Williams, L. M. (2003). Understanding Child Abuse and Violence Against Women: A Life Course Perspective. *Journal of Interpersonal Violence*, 18 (4), 441–451.
- Vägivalla vähendamise arengukava rakendusplaan aastaks 2014. (2014). http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/vagivalla_arengukava_rakendusplaan_aastaks_2014.pdf (5.01.2015).

Eurotoetused sotsiaalvaldkonnas

Kertu Pöial

peaspetsialist, sotsiaalministeeriumi välisvahendite osakond

Eesti saab järgmise seitsme aasta jooksul Euroopa Liidu struktuuri- ja investeerimisfondidelt kokku 5,9 miljardit eurot toetust, kolmandik sellest läheb hariduse, tööhõive ja sotsiaalse kaasatusega seotud teemadele. Euroraha kasutamiseks on pea kõigi ministeeriumid ja erinevate partnerite koostöös valminud strateegiadokumendid „Partnerluslepe Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondide kasutamiseks 2014–2020” ja „Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014–2020”, mõlema dokumendiga saab tutvuda veebilehel www.struktuurifondid.ee. Kahes dokumendis seatud eesmärkide saavutamiseks on plaanis hulk erinevaid meetmeid, mille elluviimist koordineerivad valdkondlikud ministeeriumid.

Sotsiaalministeeriumi hallatavate Euroopa struktuurifondide meetmete fookuses on järgmisel perioodil inimeste sotsiaalne kaasatus ja pääs tööturule. Rõhku pannakse tööturul eri põhjustel ebasoodsamas olukorras olevate inimeste aitamisele ja tööturult väljalangemise ennetamisele. Luuakse töövõime toetamise süsteem, tegeldakse riskirühmade kaasamisega tööturule, parandatakse lapsehoiuteenuse ja puuetega lastele mõeldud tugiteenuste kättesaadavust ning arendatakse nõustamis- ja raviteenusid alkoholi liigtarvitajatele. Samuti toetatakse uute erihooletavate kohtade loomist, puuetega inimeste kodude kohendamist ja esmatasandi tervisekeskuste loomist.

Sotsiaalministeeriumi juhtimisel ellu viidavatele meetmetele on seitsmeks aastaks planeeritud 500 miljonit eurot.

Annan siinkohal ülevaate eelkõige sotsiaalvaldkonda puudutavatest meetmetest. Kõigi sotsiaalministeeriumi meetmete ja tegevuste kohta leiab infot meie kodulehe www.sm.ee Euroopa Liidu struktuurifondide alalehelt.

Töövõime toetamise süsteem

Suurim järgmisel perioodil ESFist toetatav ettevõtmine on üleminek uuele töövõime hindamise ja toetamise süsteemile. ESF toetab süsteemi loomist ligi 200 miljoni euroga. Selle summa toel töötatakse välja uus töövõime hindamise metoodika, teavitatakse tööandjaid ning toetatakse töökeskkonna parandamist. Lõviosas aga osutatakse sihtrühmale vajalikke tööturuteenusid, soetatakse sobilikke abivahendeid ning pakutakse rehabilitatsiooniteenusid, vajadusel ka sotsiaalteenuseid, mis aitavad inimesel töötada, näiteks tugisikut töökohal. ESFi abiga soovib ministeerium teha sobivad teenused ja abivahendid kättesaadavaks ligi 54 000 inimesele.

Uute lapsehoiu- ja lasteaiakohtade loomine

2015. aasta juunis avaneb Euroopa Sotsiaalfondi taotlusvoor „Lapsehoiu-kohtade loomise ja teenusepakkumise toetamine 0–7aastastele lastele”. Taotlusvooru

viib läbi SA Innove.

ESF toetuse abil loodavad lapsehoiukohad peavad aitama lapsevanematel tööle naasta või tööl käimist jätkata ning lühendada kohalike omavalitsuste lasteaiajärgkordi. Avatud taotlusvoorus toetatakse 1200 uue lapsehoiukoha pakkumist. Sama tegevuse teine taotlusvoor toimub eeldatavasti 2017. aastal.

Lapsehoiukohtade loomiseks saavad toetust taotleda kohalikud omavalitsused, kes võivad teenust pakkuda ise, teha koostööd teiste omavalitsuste või erasektoriga.

Projekti abikõlblikeks kuludeks on hoidjate või õpetajate ja abiõpetajate palgakulu (palga piirmäär kehtestatakse avatud taotlusvooru määruses) ja teenuse pakkumise kaasnevad muud kulud, mida toetatakse palgakulust 40protsendises osas. Erasektorilt hangitud lapsehoiu- või lasteaia kohta puhul kehtib kohatasu piirmäär. ESF kogutoetus on ligi 6,5 miljonit eurot.

Tugiteenused raske ja sügava puudega lastele

Koostöös Sotsiaalkindlustusametiga on kavas pakkuda raske ja sügava puudega lastele vanuses 0–17 k. a suuremas mahus hoidu ning hariduses ja rehabilitatsioonis osalemist toetavaid teenuseid (transport ja tugisik), mis vähendavad vanemate hoolduskoormust ning võimaldavad neil osaleda tööturul. Teenuse osutajate leidmiseks on kavandatud korraldada kaks hanget, 2015. ja 2017. aastal. Puudega laste tugiteenuste arendamiseks ja pakkumiseks on kavandatud ligikaudu 37 miljonit eurot.

Asendushooldus

Oluline tegevus uuel perioodil on ka asendushoolduse pakkujate (perekonnas hooldajad, eestkostjad, lapsendajad, asenduskoduteenuse osutajad) ning asendushoolduselt lahkuvate noorte toetamine.

Eelkõige on fookuses asendushoolduse vormide mitmekesistamine ning tugiteenuste arendamine ja pakkumine. Sotsiaalkindlustusametil ja Tervise Arengu Instituudil on kavas koolitused ning tugiteenused nii perepõhise asendushoolduse kui ka asenduskoduteenuse osutajatele. Lisaks katsetatakse erihooletavate teenust. Samuti pakub Sotsiaalkindlustusamet tugiteenust ja tugisikuteenust asendushoolduselt elluastuvatele noortele, et toetada nende iseseisvat toimetulekut.

Meetme kogueelarveks on kavandatud ligikaudu 6 miljonit eurot.

Tööturul osalemist toetavad hoolekandeteenused

Uuel perioodil toetab Euroopa Sotsiaalfond endiselt erivajadustega, hoolduskoormusega ja toimetulekuraskustega inimestele tööturul osalemist toetavate hoolekande- ja tugiteenuste osutamist.

Meetmes „Tööturul osalemist toetavad hoolekandeteenused” on ette nähtud nii riiklikud programmid kui ka avatud taotlusvoorud. Meetme kogueelarve on ligi 52 miljonit eurot.

Taotlusvoorudes toetatakse projekte, mille eesmärk on tööealise pereliikme hoolduskoormuse vähendamine ja/või erivajadustega inimese toetamine tööle asumisel. Projektitaotlusi saab esitada koduteenuse, intervall- või päevahooldusteenuse, isikliku abistaja teenuse, tugisikuteenuse, sotsiaaltranspordi teenuse ja sotsiaalvalve teenuse (v.a telehooldus) osutamiseks.

Perioodi jooksul on kavas kaks taotlusvooru: 2015. a sügisel ja 2017. aastal, taotlusi saavad esitada kohalikud omavalitsused. Oodatud on kohalike omavalitsuste koostööprojektid, millega osutatakse teenuseid laiemale piirkonnale, samuti koostöö kolmanda sektoriga. Projekte planeerides

on tähtis silmas pidada, et plaanitud tegevused oleks kooskõlas valla ja piirkonna arenguvajaduste ning -strateegiatega. Planeerimisel on nõuga abiks ka maakondlikud arenduskeskused.

Programmide tegevused jagunevad laias laastus kolmeks:

1. Erivajadustega inimestele ning nende pereliikmetele tööturul osalemist toetavate hoolekandeteenuste arendamine ja osutamine

Sotsiaalministeerium töötab välja telehooldusteenuse kontseptsiooni ning 2016. aastast toetatakse teenuse osutamist.

Astangu Kutser rehabilitatsiooni Keskus jätkab elukeskkonna ja abivahendi nõustamisteenuse osutamisega, see on seotud ka uue, Euroopa Regionaalarengu fondist toetatava meetmega „Puuetega inimeste eluaseme füüsiline kohandamine”. Nimelt 2015. aasta teisest poolest avaneb võimalus taotleda toetust puuetega inimeste kodude kohandamiseks. Plaanis on kohandada vähemalt 2000 kodu, taotlus selleks tuleb inimesel endal (või tema esindajal) esitada Astangu Kutser rehabilitatsiooni Keskusele.

Samuti töötab Astangu Kutser rehabilitatsiooni Keskus välja rehabilitatsiooniprogrammid suure hooldusvajadusega isikutele (erivajadusega lapsed ja eakad), erivajadusega tööealistele isikutele (tööko-hapõhised rehabilitatsiooniprogrammid) ning hariduslike erivajadustega õppijatele kutschariduse omandamiseks ja tööturule ülemineku toetamiseks.

Arendatakse erivajadustega inimestele suunatud töö ja tegevusvõime hindamis- ja sekkumismetoodikaid (sh Hamet töövõimehindamine, toetatud tööle rakendamine). Korraldatakse ka rehabilitatsiooni ja kogemustõustamise koolitusi.

2. Integreeritud teenuste osutamine toimetulekuraskustes inimestele

Sotsiaalkindlustusamet jätkab toimetulekuraskustega inimestele nõustamisteenuste osutamist viies piirkonnas (Tallinn, Pärnu, Jõhvi, Tartu ja Võru).

3. Sotsiaalvaldkonna spetsialistide pädevuse toetamine hoolekandeteenuste osutamiseks

Kavandatud on täiendkoolitus „Töö psüühikahäiretega kliendiga” ning supervisioonid kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajatele jt sotsiaalvaldkonna töötajatele ja teenusepakkujatele, tegevusi korraldab Tervise Arengu Instituut. Sotsiaalministeerium viib läbi mitmeid sihtrühma uuringuid (vanemaealiste toimetuleku ning hoolekandeteenuste vajaduse ja nendega rahulolu uuring, puuetega täiskasvanute ja nende hoolduskoormuse uuring, puuetega laste ja nende perede uuring ja töövõimekaoga tööealise elanikkonna uuring). Oluline on ka Eesti hoolekandeteenuste kvaliteedi parandamine kvaliteediteemaliste koolituste, konsultatsioonide ja kvaliteedijuh-timissüsteemide rakendamise abil, seda suunda hakkab koordineerima Astangu Kutser rehabilitatsiooni Keskus. Hoolekande meetme avatud taotlusvooru elluviimisele kaasa aitamiseks ning kohalike omavalitsuste koostöö soodustamiseks korraldatakse kohalikele omavalitsustele arendusseminare ja nõustamisi.

Erihoolekanne

Euroopa Liidu ühine suund on arendada üleminekut institutsionaalselt hoolduselt kogukonnapõhisele hooldusele (deinsti-tutsionaliseerimine), seda protsessi toetab ka Euroopa Regionaalarengu Fondi meede „Erihoolekande taristu arendamine”.

Meetme eesmärk on tagada psüühilise erivajadusega inimestele paremad elamis-, õppimis- ja töötingimused. Selleks plaanitakse ööpäevaringset erihooldusteenust pakkuda edaspidi väiksemates, kuni 30kohalistes peremajades, et psüühilise erivajadusega inimestel oleks võimalik loomulikumas elukeskkonnas igapäevaselt paremini toime tulla ja olla aktiivsem kogukonna liige.

Tegevus algas juba eelmisel eelarveperioodil 2007–2013, mil samuti toetati psüühiliste erivajadustega inimestele väiksemate majutusüksuste ehitamist, kokku valmis 55 uut peremaja. Sellel eelarveperioodil toetatakse olemasolevate suuremate asutuste reorganiseerimist nõnda, et teenuskohti ühes hoones oleks kuni 30. Samuti toetatakse sellise taristu ostmist, renoveerimist või ehitamist, kus saab pakkuda kogukonnapõhiseid teenuseid, sh toetatud ja kogukonnas elamise teenust.

Toetust saab taotleda avatud taotlusvoorus, praegu on meetme määrus veel kinnitamata. Info taotlusvooru kohta avalikustatakse, kui määrus saab kinnitatud (planeeritud mais).

Info taotlusvoorde kohta

Euroopa Sotsiaalfondi taotlusvoore lapsehoiu ja hoolekande meetmes korraldab SA Innove. Taotlusvoorud kuulutatakse välja üleriigilises meedias, samuti tuleb info Sotsiaalministeeriumi ja SA Innove kodulehele. Taotlusvooru avanemise järel toimuvad huvilistele ka infopäevad.

Erihoolekande taristu arendamise meede viiakse ellu investeringute kava alusel, mille koostamiseks korraldab taotlusvooru sotsiaalministeerium. Taotlusvoor kuulutatakse välja üleriigilises meedias, samuti saab infot vooru toimumisaja kohta sotsiaalministeeriumi kodulehelt. Taotluse esitamiseks on planeeritud vähemalt 45 tööpäeva. Kava kinnitab Vabariigi Valitsus. Toetust projekti elluviimiseks saavad taotleda vaid need projektid, mis on kantud investeringute kavasse.

Info kõigi meetmete, avatud taotlusvoorde ja programmide kohta on meie kodulehel www.sm.ee. Küsimuste korral võib pöörduda kertu.poial@sm.ee.

Sotsiaaltöötaja oluline roll rahvatervisealase pädevuse suurendamisel

Alo Raieste

projektijuht, Tervise Arengu Instituudi koolituskeskus

Eesti sotsiaaltöötajad puutuvad pidevalt kokku klientidega, kellel on nõrk sotsiaalmajanduslik seisund ja kes kogevad seetõttu ebavõrdsust. Paljudel neist on alkoholi- või uimastisõltuvus. Hariduslikult ja majanduslikult kehvemal järjel peredel ja üksikisikutel on tervise-uuringute (sh Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuringud 1990–2012) kohaselt ka madalam terviseteadlikkus. Seetõttu on oluline, et sotsiaaltöötajad teaksid, et tervist mõjutavaid tegureid on väga palju, ja tunneksid tervisedenduse aluspõhimõtteid ning oleksid kursis sõltuvusainete tarvitamise, toitumise, liikumise jt teemadega.

Projekti kaks tegevussuunda

Tervise Arengu Instituudil (TAI) kestab aasta lõpuni Norra Finantsmehhanismist rahastatav projekt „Rahvatervisealase pädevuse suurendamine Eesti paikkondades”. Projekti kaks peamist tegevussuunda on rahvatervise teemalised koolitused ja kohaliku alkoholipoliitika raamistiku väljatöötamine. Koolitustega tahame suurendada kohaliku elu oma otsustega mõjutavate inimeste pädevust tervist toetava keskkonna kujundamisel. Projekti raames valmistatakse ette kuus koolitust/seminari järgmistel teemadel: huvikaitse rahvatervises, tõendus põhiste sekkumiste kaardistamine

(ingl k *intervention mapping*); tervis igas poliitikas; kogukonna mobiliseerimine ja erasektori kaasamine ning tervise mõjuritega arvestamine; tervise edendamise võimalused sotsiaaltöös; lisaks veel KOV otsustajate aruteluseminarid juhtide rollist elanike heaolu ja tervise edendamisel. Koolitusi ette valmistades on analüüsitud kirjandust, kaardistatud taustainfot, korraldatud fookusgrupeerituste sihtühenda esindajatega ning ümarlaudu valdkonna ekspertide ja võimalike koolitajatega. Eesti eri piirkondades toimub kokku üle kahekümne koolituse. Projekti teisel tegevussuunal koostatakse juhend kohaliku alkoholipoliitika väljatöötamiseks ning katsetakse seda kolmes omavalitsuses.

Projekti tegevused aitavad tugevdada paikkondade võimekust rahvatervise edendamisel, oluliseks sihtgrupiks on omavalitsuste sotsiaaltöötajad. Loodame, et projekti tulemusel oskavad kohaliku tasandi spetsialistid paremini toetada elanike tervist ning ennetada ja lahendada terviseprobleeme ning nad saavad asjakohast alkoholipoliitikat rakendades aidata hoida ka inimeste vaimset ja füüsilist tervist. Projektis osalenud kohaliku tasandi spetsialistid (sotsiaaltöötajad, otsustajad jt) väärtustavad rahva tervist kui olulist tegurit, mis toetab paikkonna majandusliku ja elukvaliteeti.

Nad oskavad teha soodsa mõjuga poliitilisi otsuseid ja teavad, kuidas tõhusamalt koondada ressursse (näiteks kaasata era- ja kolmandat sektorit, vabatahtlikke). Pädevate spetsialistidega kohalikud omavalitsused aitavad luua tervist toetavat elukeskkonda, mille mõjul paranevad elanike tervisenäitajad.

Koolitused aitavad teha tervislikke valikuid

Koostöös MTÜ-ga Eesti Motiveeriva Intervjuerimise ja Treeningu Assotsiatsioon korraldame neli koolitust „Sotsiaaltöötaja töövahendid kogukonna tervise toetamiseks”. Kahepäevastele tasuta koolitustele ootame igasse gruppi vähemalt 20 osalejat. Koolitused toimuvad juunis Rakveres ja Tallinnas ning augustis Pärnus ja Tartus. Teemadeks on tervise mõjurid ja koostöö kliendiga, terviseriskid ja neist tulenevad levinumad terviseprobleemid, nende probleemide ennetamine ja märkamine, koostöö kogukonnaga (infovahetus ja abivõimaluste leidmine) ning tervisealane kirjaoskus. Olulisel kohal on sissejuhatus motiveeriva intervjuerimise metoodikasse ja motiveeriva intervjuu tehnikate harjutamine teisel koolituspäeval. Koolituse läbinu oskab toetada ja jõustada kliente tervislike valikute tegemisel.

Koolitusi tuleb ka mitmel teisel teemal, mis võivad sotsiaaltöötajatele huvi pakkuda. Sotsiaaltöötajal on tähtis roll kogukonna kaasamisel paikkonna heaolu suurendamisse. Kaasamismetoodikatest saate rohkem teada koolitusel „Koostegemise jõud. Kuidas mobiliseerida inimesed kogukonna hüvanguks koos tegutsema?” Väiksemates omavalitsustes tegeleb sotsiaaltöötaja sageli ka tervise edendamisega. Selles vallas võib tuge pakkuda koolitus „Huvikaitse

rahvatervises” või koolitus „Sekkumiste kaardistamine”, mis aitab valida tervisedenduslikeks sekkumisteks tõendus põhiseid meetodeid. Koolitus „Hea elukeskkond – kelle valikute küsimus?” aga aitab vaadata KOVi erinevate valdkondade (avaliku ruumi planeerimine, korrakaitse jms) tegevusi elanike heaolu ja tervist suurendavast vaatenurgast. Käsitletavateks teemadeks on ka sotsiaalse isoleerituse ja ebavõrdsuse vähendamine kogukonnas.

1995. aastal moodustatud TAI koolituskeskus pakub paljude erialade spetsialistidele aastast 160–190 tervise- ja sotsiaalvaldkonna täienduskoolitust. Koolitusi planeerime lähitules riiklikust tervise poliitikast ning valdkondlikest arengukavadest. Projekti raames katsetatud koolituste pakkumist jätkatakse võimaluse korral 2016. aastast riigieelarvest.

TAI ametlikud projektipartnerid on Terve Eesti Sihtasutus ja Eesti Tervislike Linnade Võrgustik.

Lähemalt projektist:

<http://www.terviseinfo.ee/et/tervise-edendamine/tervise-edendamine-paikkonnas/paikkondade-padevus>

Koolitusele registreerumiseks võtke palun ühendust aadressil: Alo.Raieste@tai.ee

Projekti rahastatakse Norra finantsmehhanismist 2009–2014 rahastatud programmi „Rahvatervis” avatud taotlusvoorst.

Peagi toimuval MAPSI konverentsil arutletakse kunsti mõju üle ühiskonnas

Professor **Annukka Jyrämä** on võtnud endale sihi tõstatada nii Eestis kui ka Euroopas avalik arutelu kunsti ühiskondliku mõju teemal. Selleks korraldatakse juulis Tallinnas rahvusvaheline konverents, koostatakse käsiraamat ja e-õppe materjalid.

Huvi kunsti rolli vastu ühiskonnas tekkis mul juba 1990. aastatel. Osalesin prantslaste rahastatud programmis „*New Patrons in Art*”. Ühes projektis küsitleti Marseilles’ immigrantidest naisi, projekt päädis (koka) raamatuga nende lugudest ja retseptidest. Sellisel viisil muudeti nad kohalikus ühiskonnas nähtavaks.

Näited ühiskondliku mõjuga kultuuriprojektidest

Meenub veel teinegi projektinäide

marginaliseerunud rühmade nähtavaks tegemisest. Ülikooli sööklas süües ei teadnud üliõpilased ega õppejõud, kes neile iga päev süüa valmistasid. Üks kunstnik maalisköögitöölisi ja need pildid pandi välja samasse söögisaali. Maalid ei mõjutanud mitte ainult lõunasöögiõhkkonda saalis, vaid ka seda, kuidas (valdavalt immigrantidest) köögitöölised end ülikoolis töötades ja ühiskonnas laiemalt tundsid.

Ameerikas sooviti slummistunud kesklinnas valitsevat õhkkonda parandada. Selleks

pandi avalikku ruumi välja kunstiteoseid ja ajapikku hakkasid inimesed slummidesse teistsuhtuma, ühtlasi vähenes hirm kesklinnas elamise ees.

2000. aastal olin seotud Helsingi idaosas linnakultuuri projektiga, mis keskendus immigrantide aktiveerimisele. Mind on alati huvitanud see, kuidas kunst ühiskonda muudab. Näiteks, kas inimesed paranevad kiiremini, kui haigla seintel on kunstiteosed? Mitmed uuringud on kinnitanud, et kunsti tarbivad eakad inimesed on parema tervisega.

Projekt avardab noorte inimeste maailma tajumist

Eesti Teatri- ja Muusikaakadeemias on käsil üks huvitav projekt koostöös kahe Soome, kahe Eesti ja ühe Hispaania ülikooliga. MAPSI (*Managing Art Projects with Societal Impact*) projekti eesmärk on välja töötada kultuurikorraldajatele uus õppemoodul, mille tulemusena paraneb kultuurikorraldajate pädevus juhtida laiema ühiskondliku mõjuga kultuuriprojekte.

Nende noorte inimeste puhul on avaram maailma tajumine väga oluline – nad on ju midagi palju enam kui vaid kultuurikorraldajad. Nende missioonitundega tegevus võib kaasa aidata oluliste sotsiaalsete probleemide ennetamisele ja teadvustamisele ning parimal juhul neid ka leevendada. Projekt keskendub sellistele igapäevaelu aspektidele, mida ilma kunstita poleks olemas. Püüame teiste riikide kogemustest õppida ja parimaid praktikaid Eestis rakendada.

Üks meie projektipartnerid on Baskimaa Ülikool, mis asub Bilbaos. See Hispaania linn on parim näide sellest, kuidas üks muuseum – Guggenheim – on linna positiivselt muutnud. Endisest tööstuslinnast, kus töötuse määr oli ligi 25%, kujunes vähem kui kümne aastaga kultuurilinn. Ühtlasi muutis see inimeste suhtumist – kultuuri on osa ärimaailmast.

Meie Bilbao partneritel on pikaajaline kunsti mõju uurimise kogemus. Kõik meie partnerid – EBS ja Soome ülikoolid – annavad projektile erinevaid kompetentse. Laurea Ülikoolis on pikalt ning edukalt eksperimenteeritud kunsti ja sotsiaaltöö vallas (nt ühes projektis kasutati loometegevust immigrantide laste integratsioonile kaasaaitamiseks).

Rahvusvaheline konverents ootab osalema

MAPSI projekti raames toimub 7. juulil Eesti Teatri- ja Muusikaakadeemias rahvusvaheline konverents, mis keskendub ühiskondliku mõjuga kultuuriprojektide juhtimisele. Olin positiivselt üllatunud suurest huvist meie konverentsi vastu: nii esinejaid kui ka osalejaid on registreerunud juba päris palju. Konverentsi ettekanded keskenduvad linnaplaneerimise, tervise, heaolu, kogukonna ja kaasamise teemadele. Seega peaks konverents olema huvipakkuv nii sotsiaaltöötajatele kui ka linnaametnikele – kohapeal tutvustatakse nii edulugusid kui ka räägitakse võimalikest raskustest ja läbikukkumistest inimeste elukvaliteedi parandamisel. Usun, et kunstnikud leiavad meie konverentsilt palju huvitavat, kuna ka nende jaoks on palju uusi võimalusi olla kunstnik. Koolid valmistavad kunstnikke ette kunstimaailmas hakkama saamiseks, tänapäeval on aga olemas ka täiesti uus karjääriteekond.

Keda konverentsil esinemas kuuleb?

Üks konverentsi esinejatest on Takaya Kawamura Jaapanist. Kutsusime ta konverentsile esinema, kuna Takaya on teinud pikalt koostööd kunstnikega erinevatest valdkondadest ning ta kasutab näiteks arstide-õdede juhtimiskoolitusel erinevaid kultuuril põhinevaid meetodeid (sh teater). Tema teema on ka eakate Jaapani naiste jõustamine läbi kunsti.

Dr Eleonora Belfiore on oma töös keskendunud kultuuripoliitikale ning selle ühiskondliku ja poliitilise mõju analüüsimisele. Ta on asutanud ja kureerib veebikeskkonda <http://culturalvalueinitiative.org/>.

Kutsusime esinema ka Soome koreograafi Hanna Brotheruse, kes esindab kunstnike maailma. Hanna loometeed on saatnud soov ühendada kunsti ja ühiskonda, seejuures ei tunne ta, et seepärast vähem kunstnik oleks.

Konverents ühendab teooria ja praktika

– kuulda saab akadeemilisi ettekandeid, üles pannakse näitus ning toimuvad töötoad. Peamised ettekannete märksõnad on linnaplaneerimine, sotsiaaltöö, vähemuste ühiskonda kaasamine, kunsti majanduslik mõju. Täpsem info konverentsi kohta on meie kodulehel <http://www.mapsi.eu/maps-conference-in-tallinn/>. Kõik huvilised on 26. juunini oodatud registreeruma!

Pani kirja Marge Sassi

Projekti toetab Euroopa Liidu elukestva õppe programm

Auli Annukka Irene Jyrämä

Õppejõud Eesti Muusika- ja Teatriakadeemias, Aalto Ülikoolis (innovatiivse linna programm) ning Sibeliuse Akadeemias Soomes. Uurimisvaldkonnad: kunstiorganisatsioonide sotsiaalne vastutus, bränding ja kultuurikorraldus.

Väätša eakate kodu

Türi tee 1

Väätša 72801 Järvamaa

e-post: eakatekodu@vaatsa.ee

tel: 5814 6000

Väätša eakate kodu järgib keskkonnasäästlikku mõtteviisi

Kui eakas inimene ei saa enam iseseisvalt hakkama ja lähedastel pole võimalik hoolduskoor- must enda kanda võtta, tuleb leida meelepärase hooldekodu.

Valikut aitab teha hooldekodu lähedus seni- sele elukohale; see, et seal on ees juba tuttavaid ja sõpru, või võimalus hoida endale olulisi väärtusi. Väärtused, mida kanname, jäävad meile alles ka siis, kui vajame kõrvalist abi. Eakad, kellele on tähtis keskkonnasõbralik eluviis, saavad seda edasi nautida elades Väätša energiasäästlikus eakate kodus.

Väätšal hiljuti valminud eakate kodu 38 kliendile asub Paidest viie kilomeetri kaugusel. Esimesed kliendid kolivad sinna juunis.

Selle eakate kodu muudab unikaalseks looduslähedus ja energiasäästlikkus. Innovaatilisus ei ole ju ainult noorte pärusmaa. Tegu on liginullener- giahoonega, mis tähendab, et energia toodetakse taastuvatest allikatest kohapeal või lähiümbruses. Väätša kodu saab suure osa oma energiast päike- sest ning see tark maja ka monitoorib energia tootmist ja tarbimist. Interneti kaudu saavad ehitajad, üliõpilased ja õppejõud maja energia toimimist jälgida. Eakate kodu elurütmi pee- geldava energiatarbimise saab tulevikus aluseks

võtta teiste energiasäästlike majade ehitamisel. Alates 2019. aastast peavad kõik uued avalikud ehitised Eestis olema liginullenergia hooned.

Väätša eakate kodu asub Väätša alevikus, põl- dude ja metsade keskel looduskauis kohas, seda ümbritseb korrastatud mõisapark, kus on valgus- tatud jalutusteed ja rahustavalt mõjuv veesilm. Eakate kodu lähedal töötab Väätša mõisakool.

Kahekorruselises eakate kodus on ühe- ja kahekohalised möbleeritud ja kõigi mugavustega rõduga toad. Rõdult paistavad kätte sirguvad vil- japuud ning kodu juures on piisavalt ruumi sel- lekski, et siin huvi korral ka ise midagi kasvatada. Majas on lift ning toad ratastoolis liikuvatele klientidele.

Meie kodus saavad eakad ise tegeleda igapäe- vaste toimingutega, abi ja teenuseid pakutakse vastavalt kliendi vajadustele – söögi valmistami- sel, pesemisel, koristamisel, pesu pesemisel, vaba aja sisustamisel, kogukonna ellu kaasamisel jm.

Kodu ehitust toetati Eesti-Šveitsi koostööprogrammist.

*Tiia Mettus
Väätša eakate kodu juhataja*

Sotsiaaltöö õppekavad ja vastuvõtt 2015. aastal

Kõrgkool/ instituut	Õppetase	Õppekava nimetus	Õppevorm	Lisainfo (vastuvõtu ajakava, sisseastumistingimused ja õppekavad)
Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituut	Bakalaureuseõpe (3 a)	Sotsiaaltöö (80 tasuta kohta)	Päevaõpe	www.tlu.ee/sotsiaaltoovastuvott Marika.Voogre@tlu.ee (bakalaureuseõpe) Triin.Vaimann@tlu.ee (magistri- ja doktoriõpe) tel 53 020 705
	Magistriõpe (2 a)	Sotsiaaltöö (35 tasuta kohta)	Tsükliõpe (õppesessioonid 6 nädalal aastas*)	
		Sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse (35 tasuta kohta)	Tsükliõpe (õppesessioonid kahel nädalal kuus – N, R, L; üldained ja keelekursused toimuvad ka teistel aegadel*)	
	Doktoriõpe (4 a)	Sotsiaaltöö (3 tasuta kohta)	Päevaõpe	
Tallinna Ülikooli Rakvere kolledž	Bakalaureuseõpe	Sotsiaalpedagoogika (tasuta õppekohad)	Tsükliõpe: viis ühenädalast õppe- ja eksamisessiooni aastas	http://www.tlu.ee/Rakvere-kolledz/sisseastujale tel 322 3893 324 3005 rakvere@tlu.ee marje.lepanen@tlu.ee
Tartu Ülikooli ühiskonna- teaduste instituut	Bakalaureuseõpe (3 a)	Sotsioloogia, sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika eriala võimalusega valida kahest peerialast kas sotsioloogia või sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika vahel (30 tasuta kohta)	Päevaõpe	http://www.yti.ut.ee/et/sisseastumine Virge Näkk virge.nakk@ut.ee tel 737 5935 (bakalaureuse- ja magistriõpe)
	Magistriõpe (2 a)	Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika (20 tasuta kohta)	Tsükliõpe (kaks korda kuus – R, L, P)	
Tartu Ülikooli Pärnu kolledž	Rakendus- kõrgharidusõpe (3 a)	Sotsiaaltöö ja rehabilitatsiooni korraldus	Päevaõpe ja avatud ülikool	http://www.pc.ut.ee/et/sisseastumine/sotsiaaltoovastuvott
Lääne-Viru Rakendus- kõrgkool Mõdrikul	Rakendus- kõrgharidusõpe (3 a)	Sotsiaaltöö (75 tasuta kohta)	Päevaõpe ja kaugõpe (sessioonid nädal korraga)	www.lvrkk.ee/sisseastumine tel 329 5956
	Kutseõpe keskhariduse baasil (2a)	Hooldustöötaja (20 tasuta kohta)	Sessioonõpe	

* Õppesessioonide toimumisaeg 2014/15 õppeaastal. Uue õppeaasta tsükliõppe toimumisajad on täpsustamisel, info avalikustatakse www.tlu.ee/sotsiaaltoovastuvott